

Сергій ГОРОБЕЦЬ
Сергій БУТКО

**Хроніки війни більшовиків
з українським народом**

**ГОЛОДОМОР
1932-1933 РОКІВ
НА ЧЕРНІГІВщині:
ВИКОНАВЦІ ЗЛОЧИНУ**

ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ЧЕРНІГІВСЬКА РАЙОННА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

Сергій ГОРОБЕЦЬ
Сергій БУТКО

Хроніки війни більшовиків
з українським народом

ГОЛОДОМОР
1932-1933 РОКІВ
НА ЧЕРНІГІВЩИНІ:
ВИКОНАВЦІ ЗЛОЧИНУ

Чернігів
Видавництво «Десна Поліграф»
2016

УДК 94(477.51) "1932/1933"
ББК 63.3(4 УКР–4 ЧЕР)
Г 70

Автори висловлюють подяку за спонсорську підтримку видання голові Чернігівської районної державної адміністрації В.Б. Коржу, генеральному директору СТОВ «Десна» (с. Боромики), директору ПБП «Вимал» (м. Чернігів) С.В. Самоненку, директору ТОВ «Зерно-Злата» (м. Чернігів) А.М. Ткаченку.

Рецензенти:

Лепявко С.А., професор, доктор історичних наук

Казіміров Д.В., кандидат історичних наук

Горобець С., Бутко С.

Г 70 **Хроніки війни більшовиків з українським народом. Голодомор 1932-1933 років на Чернігівщині: виконавці злочину.** – Чернігів: Десна Поліграф, 2016. – 184 с.

ISBN 978-617-7491-05-6

Ідеологи та організатори Голодомору-геноциду 1932-1933 рр., як і всієї політики комуністичного тоталітарного режиму, творили свій злочин, спираючись на цілий апарат насильства: партійні і радянські органи, карально-репресивні служби, армію і активістів на місцях.

Їх ретельно підбирали з різного роду асоціальних елементів, покидьків, злочинців, алкоголіків і наркоманів. Роками звільнялися від так званих романтиків і ідеалістів, які повірили у брехливі гасла та пропаганду комуністів. Також небезпечними для комуністичної влади були особи, у яких прокинулася совість і почуття людяності. Іншим словами потрібні кадри вишукували, вирощували і використовували.

Автори на прикладі подій в 1932-1933 роках під час Голодомору-геноциду у Чернігівському та сусіднім із ним районах Чернігівської області намагалися показати походження, поведінку місцевого комуністичного активу, спротив населення злочинній політиці. Книга побудована на нових архівних матеріалах з фондів Державного архіву Чернігівської області, які до останнього часу залишалися невідомими широкому загалу.

На 1-й сторінці обкладинки:

картина Василя Верещагіна «Апофеоз війни», 1871 р.

На 4-й сторінці обкладинки:

радянський плакат часів закріпачення селянства
(т.зв. комуністичної «колективізації»).

УДК 94(477.51) "1932/1933"
ББК 63.3(4 УКР–4 ЧЕР)

ISBN 978-617-7491-05-6

© Горобець С., Бутко С., 2016 р.

ВСТУП

Частина українців, як і народів колишньої комуністичної імперії, а також країн Заходу, ще й тепер мають переконання, що еталоном абсолютного зла, злочинів проти людяності, геноциду є діяльність націонал-соціалістичної Німеччини під час Другої світової війни. Саме тому для багатьох в Україні та в світі було шоком усвідомлення жаху і масштабів тільки одного із багатьох злочинів комуністичного тоталітарного режиму – Голодомору-геноциду українського народу в 1932-1933 рр.

Колосальний масив вбивчих фактів про цю катастрофу українського народу розвіює цілі гори брехні про справжню природу комуністичного режиму, СРСР, В. Леніна, Й. Сталіна, їхні та їх наступників «досягнення».

Відомий український історик Станіслав Кульчицький слушно заважив, що: «Після перевороту у жовтні 1917 року вона [партія більшовиків – авт.] швидко прибрала до рук управлінський апарат і всі державні структури, заборонила діяльність будь-яких інших політичних організацій і з урядової партії перетворилася на державну. Проте, більшовики завжди заперечували наявність власної диктатури і називали встановлену ними владу радянською. Анонімність їхньої диктатури мала під собою серйозні причини. Комуністичні перетворення вимагали тотального знищення приватної власності – як великої, так і дрібної. Та переважна більшість населення володіла власністю, яка давала засоби для життя. [...] Маса не могли собі навіть уявити іншої економічної реальності, окрім ринкового господарства, яке ґрунтувалося на приватній власності»¹. Саме тому, пише дослідник: «Партійній олігархії доводилося на ходу змінювати гасла, політику, термінологію здійснюваних перетворень. Однак поставлена від початку мета – змінити за допомогою сили спосіб життя всього населення, користуючись лекалом комуністичної доктрини – залишалася незмінною. Цієї мети домагалися наполегливо, тому що інакше олігархи втрачали економічну диктатуру ставили під знаком запитання своє політичне становище»².

Незмінними інструментами для досягнення всеосяжної влади були тотальна інформаційна війна проти власних громадян і терор, зокрема голодом, який не був обмежений будь-якими поняттями людяності, норм християнської і людської моралі, гуманізму...

Так, перший комуністичний диктатор Володимир Ленін повчав у грудні 1917 р.: «Війна не на життя, а на смерть багатим і хлібоїдцям,

¹ Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К.: Основи, 1996. – С. 369.

² Там само. – С. 378.

буржуазним інтелігентам [...] з ними треба розправлятися, при найменшому порушенні [...]. В одному місці посадять до в'язниці [...]. У іншому – поставлять їх чистити туалети. У третьому – забезпечать їх, після відбуття карцеру, жовтими квитками [...]. У четвертому – розстріляють на місці [...]. Чим різноманітніше, тим краще, тим багатшим буде загальний досвід [...]»³. У 1918 р. він більш точний у вимогах: «Пенза, губвиконком. [...] Провести нещадний масовий терор проти куркулів, попів і білогвардійців; сумнівних замкнути в концентраційний табір поза містом»⁴. До речі, для нього та його соратників було принципово важливо вішати на людей ярлики, такі, як «куркулі» на селян, щоб жертв легше пограбувати, вбити та ще й оббрехати.

Для Леніна нищення цілих міст з цивільним населенням не було моральною проблемою: «Свіяжськ, Троцькому. Здивований і стривожений уповільненням операції проти Казані, особливо якщо правильно повідомлено мені, що ви маєте повну можливість артилерією знищити противника. По-моєму, не можна жаліти міста і відкладати довше, бо необхідно нещадне винищення»⁵.

17 травня 1922 р. В. Ленін вчив своїх соратників, що терор має бути невід'ємним інструментом державної політики: «Суд повинен не усунути терор; обіцяти це було б самообманом або обманом, а обґрунтувати і узаконити його принципово, ясно, без фальші і без прикрас»⁶.

І остання цитата комуністичного вождя, що стосується права на власність у селян, на їх врожай (1919 р.): «Селяни далеко не всі розуміють, що вільна торгівля хлібом є державний злочин. «Я хліб виростив, це мій продукт, і я маю право їм торгувати» – так міркує селянин, за звичкою, по давньому. А ми говоримо, що це державний злочин»⁷.

Отже, так звані більшовицькі продовольчі розкладки 1918-1921 рр. були тільки початком організації тотального пограбування і підкорення селян. Під час «колективізації» 1928-1933 рр. у них забрали не тільки врожай, а також землю і засоби виробництва, насильно загнали у так звані колгоспи і позбавили права вільно пересуватися по країні, змінювати місце життя і роботи (у 1932 р. введена прописка, тобто радянська система контролю та керування міграцією громадян-мешканців, селянам паспорти взагалі не видавалися, а без них не можна переїхати, влаштуватися на нову роботу). Відбулося закріпачення селянства комуністичною державою, а в 1938-1940 рр. і міського населення (запроваджено трудові книжки тощо).

³ Ленін В.И. Полное собрание починений. – Т. 35. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1962. – С. 200, 201, 204.

⁴ Там само. – Т. 50. – М., 1975. – С. 143-144.

⁵ Там само. – С. 178.

⁶ Там само. – Т. 45. – М., 1964. – С. 190.

⁷ Там само. – Т. 39. – М., 1974. – С. 315.

Побіжно зауважимо, що, на нашу думку, варто припинити бездумно повторювати в публікаціях і працях з історії комуністичну термінологію, яка була спрямована на ретельне маскування злочинної політики. Так, термін «колективізація» насправді був закріпаченням селян; «ліквідація куркульства як класу» означало фізичне знищення успішних селянських господарів, самостійних, критично мислячих і свободолюбивих; «індустріалізація» насправді означала форсоване створення потужної військової промисловості для підготовки майбутньої загарбницької війни (приклад: тільки у 1932 р. в СРСР виготовили 3032 танки і танкеток, тоді як у Франції за 1918-1935 рр. – близько 280 танків, а за той же час у Великій Британії – 80 танків і 325 танкеток)⁸ за рахунок небаченого пограбування власних громадян і різкого зниження життєвого рівня; «культурна революція» реально була створенням духовної в'язниці для суспільства, коли одержавлені культура, мистецтво, засоби масової інформації стали на службу комуністичному режиму з метою ізоляції та зомбування людей. Іншими словами, велася неперервна інформаційна війна проти власних громадян, аби вони були безумовно лояльні владі (чого вартий термін «тимчасові продовольчі труднощі» для приховування у 1932-1933 рр. вбивства голодом мільйонів українців!).

Попри усі заяви та гасла, російські більшовики виявилися звичайнісінькими імперіалістами, вони твердо продовжили курс на загарбання та пригноблення народів колишньої Російської імперії, і насамперед українського. Готувалися і намагалися втілити в життя плани світового панування (згадайте про «світову соціалістичну революцію»). Але робили це підступніше, підліше, ніж їхні попередники, використовуючи разом із брутальною силою та необмеженими репресіями безпечні для них поступки і тотальну брехню. Так, згаданий нами київський історик Станіслав Кульчицький привернув увагу до такого красномовного типового факту: «Влада партії [більшовиків – авт.] в національних республіках спиралася передусім на силу. Лише маючи в Україні колосальну армію [понад 1 млн. солдатів Червоної армії – авт.], В. Ленін і Г. Чичерін підписали з головою Раднаркому УСРР Х. Раковським в грудні 1920 р. договір, що підкреслював незалежність і суверенність обох держав за наявності федеративного зв'язку між ними»⁹. Побіжно відмітимо, що федеративний зв'язок визначально виключає незалежність і суверенність, ось ще приклад гри у терміни, слова, щоб замаскувати окупацію України і не тільки.

⁸ Козицький А. Геноцид та політика масового винищення цивільного населення у XX ст. (причини, особливості, наслідки): навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. – Львів: Літопис, 2012. – С. 102.

⁹ Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). К.: Основи, 1996. – С. 373.

Таким чином, комуністичний імперський центр завжди пам'ятав про могутню Українську революцію 1917-1921 рр., яку ледь переміг, лише мобілізувавши величезні сили і ресурси, застосувавши наджорсткий терор. Тому найважливішою метою більшовицького керівництва у наступні роки та десятиріччя стало знищення навіть натяку на можливість українцям вибороти свободу, стати господарями у своїй країні.

Одним із найжахливіших інструментів підкорення українського народу став Голодомор-геноцид 1932-1933 рр. Ефективність застосування голоду як зброї для уярмлення нації, придушення опору, комуністичні керманічі зрозуміли ще у 1921-1923 рр., застосувавши проти селянських повстанців, зокрема загонів Нестора Махна.

Відповідно постанови Апеляційного суду міста Києва від 13 січня 2010 р. у розслідуваній Службою безпеки України кримінальній справі про геноцид в Україні у 1932-1933 рр. визнані винними Йосип Сталін (Джугашвілі), Вячеслав Молотов (Скрябін), Лазар Каганович, Павло Постишев, Станіслав Косіор, Влас Чубар, Мендель Хатаєвич, які «з метою придушення національно-визвольного руху в Україні та недопущення побудови і утвердження незалежної української держави, шляхом створення життєвих умов, розрахованих на фізичне винищення частини українців спланованим ними Голодомором 1932-1933 років, умисно організували геноцид частини української національної групи, внаслідок чого було знищено 3 млн. 941 тис. осіб, тобто безпосередньо вчинили злочин, передбачений ч. 1 ст. 442 Кримінального кодексу України»¹⁰.

У Чернігівській області дослідниками встановлено поіменно 36818 жертв Голодомору¹¹. Це жахливе число є далеко неповним. Ще у червні 1993 р. у Чернігові на обласній науково-практичній конференції чернігівські історики Олександр Коваленко та Володимир Ткаченко обрахували чисельність людських втрат у регіоні як різницю між кількістю населення станом на 1 січня 1932 р. та результатами перепису 1939 – понад 362700 осіб. Не втратив свого значення й висновок, зроблений авторами: «Ми й сьогодні та значною мірою ще й завтра будемо розплачуватися стражданнями і муками за некомпетентність, авантюризм, дикунство сталінського самовладдя та запопадливість і сліпу віру його послідовників»¹².

¹⁰ Постанова Апеляційного суду міста Києва від 13 січня 2010 року у розслідуваній Службою безпеки України кримінальній справі про геноцид в Україні у 1932-1933 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://archive.is/20120805081416/www.memory.gov.ua/ua/509.htm#selection-841.0-841.162>

¹¹ Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Чернігівська область / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обласна державна адміністрація, Чернігівська обласна рада; Редколегія: В.М. Хоменко (голова редколегії) та ін. – Чернігів: Деснянська правда, 2008. – С. 29-732.

¹² За них скажимо (Голод 1932-1933 років на Чернігівщині) / Упорядник С. Реп'ях. – Чернігів, Чернігівські береги, 2003. – С. 86-87.

Мабуть доцільно відмітити, що такі злочини як Голодомор-геноцид, складовими якого були також фізичне нищення української інтелігенції, всіх «підозрілих» і «нестійких» громадян, згортання політики українізації й посилення послідовної політики русифікації, поселення в Україні російського етнічного населення у спустілі після голодового вбивства села тощо, не робляться раптово, а ретельно готуються.

Репресії та інші злочини 1930-х років готувалися комуністичною владою у 1920-ті роки.

Відомий чернігівський історик Тамара Демченко, привернула увагу до такого явища, що у період непу, коли комуністичний терор на деякий час дещо пом'якшився, завданнями ДПУ (колишня ВЧК) незмінно було за висновками сучасних дослідників: «збирання інформації про все, що могло впливати на політичне життя, але головним чином про ставлення різних категорій населення до політики, здійснюваної комуністичним режимом; ретельний контроль за опозиційними партіями, антикомуністичними елементами з метою ліквідації противників режиму, недопущення заколотів, повстань, будь-яких опозиційних виступів; боротьба із саботажем, спекуляцією, посадовими злочинами; боротьба з бандитизмом у різних формах; боротьба із злочинами в економічній сфері»¹³.

Вона наводить цитату з типового документу ДПУ за лютий 1924 р., за ким треба слідкувати, іншими словами яких людей треба готуватися репресувати:

«А) Політичні партії, організації та спілки

1. Всі колишні члени дореволюційних буржуазних політичних партій,
2. всі колишні члени монархічних союзів і організацій (чорносотенці),
3. всі колишні члени союзу хліборобів-власників (часів Центральної Ради на Україні),
4. все колишні дворяни і титуловані особи старої аристократії,
5. всі колишні члени молодіжних організацій (бой-скаутів і т.д.),
6. всі націоналісти всіх мастей і відтінків.

Б) Співробітники і службовці активної служби царизму

1. Чини колиш[нього] міністерства внутрішніх справ: все чини охранки, жандармерії і поліції, таємні агенти охранки і поліції. Всі чини прикордонного корпусу жандармів і т.д.

2. Чини колиш[нього] міністерства юстиції: члени окружних і губерньських судів, присяжні засідателі, прокурори всіх рангів, мирові судді і слідчі, судові виконавці, земські начальники і т.д.

¹³ Демченко Т.П. Більшовицький терор в Україні в 20 – 30-ті роки ХХ ст.: Чернігівщина : Навч. посібник. / Черніг. центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів держ. влади, органів місц. самоврядування, держ. п-в, установ і орг. : Чернігів : ЦППК, 2007. – С 8.

3. Весь без винятку офіцерський і командний склад колиш[ньої] царської армії і флоту.

В) Приховані вороги рад[янської] влади

1. Весь колиш[ній] офіцерський командний і рядовий склад білих рухів і армій українських петлюрівських формацій, різних повстанських загонів і банд, які виступали активно проти Радянської влади. Не виключаючи при цьому і осіб, амністованих Рад[янською] владою.

2. Всі ті, хто перебував на цивільній службі установ і місцевих управлінь, білих урядів, армій української Центральної Ради, гетьманської державної варти і т.д.

3. Всі служителі релігійних культів: архієреї, священники, ксьондзи, рабини, диякони, церковні старости, регенти, монахи і т.д.

4. Всі колиш[ні] купці, торговці і т[ак] зв[ані] непмани.

5. Всі колиш[ні] поміщики, великі орендарі, заможні селяни (застосовували в минулому найману працю), великі кустарі і господарі промислових підприємств і виробництв.

6. Всі особи, у яких будь-хто з близьких і до теперішнього часу перебуває на нелегальному становищі або ж продовжує збройну боротьбу проти Рад[янської] в рядах антирадянських банд.

7. Всі іноземці незалежно від їх підданства.

8. Всі ті, у кого є за кордоном родичі або ж знайомі.

9. Всі, хто належать до релігійних сект і громад (особливо мати на увазі баптистів).

10. Всі вчені і фахівці старої школи, особливо ті з них, у яких залишається і до цього дня неясним політичне обличчя.

11. Всі особи, засуджені раніше або ж запідозрені в контрабанді і шпигунстві і т.д.».

Важко не погодитися з міркуванням Тамари Павлівни щодо роботи чекістів: «вражає насамперед постійне вживання займенників «увесь», «всі» тощо. Згідно логіки авторів цього людиноненависницького циркуляру під підозру, арешт, а в перспективі тюрму й фізичне знищення можна було підвести кожного громадянина СРСР»¹⁴.

Важливо наголосити, що згадані у рішенні українського суду ідеологи та організатори Голодомору-геноциду, як і всієї політики комуністичного тоталітарного режиму, творили свій злочин, спираючись на цілий апарат насильства: партійні і радянські органи, карально-репресивні служби, армію і активістів на місцях.

¹⁴ Там само. – С 8-10.

Як знайти чисельні кадри на місцях, щоб вони за будь-якою командою з Москви без роздумів і вагань виконували злочинні накази?

Їх ретельно підбирали з різного роду асоціальних елементів, покидьків, злочинців, алкоголіків і наркоманів. Роками звільнялися від так званих романтиків і ідеалістів, які повірили у брехливі гасла та пропаганду комуністів. Також небезпечними для комуністичної влади були особи, у яких прокинулася совість і почуття людяності. Іншим словами потрібні кадри вишукували, вирощували і використовували.

Важливим для розуміння природи тоталітарного режиму є його властивість «прибирати» кадри, чиїми руками були реалізовані нелюдські спецоперації геноциду, інші масштабні злочини. Їх відсували на задній план управлінської структури влади, викидали, а то й просто репресували чи знищували.

Таким чином переслідувалося кілька цілей: 1) спрямувати неминучий народний гнів проти безпосередніх виконавців та виправдати ідеологів і організаторів злочинів; 2) тоталітарний режим міг дозволити собі терпіти вседозволеність і криваве бешкетування місцевих можновладців щодо населення лише в обмежених, «дозованих» масштабах, інакше жорстка система тоталітарної влади або, як її називали самі комуністи в часи так званої «пізньої перебудови», «адміністративно-командна система» втрачала керованість; 3) зберегти владу, підстрахуватися від вирощування і появи нових вождів замість них самих.

Отже, комуністичний тоталітарний режим готував і ставив на посади наступну генерацію виконавців, чиїми руками продовжували творити пекло на землі. Вони були для нього, так би мовити, витратним матеріалом. Ось така комуністична селекція...

Автори на прикладі подій в 1932-1933 роках під час Голодомору-геноциду у Чернігівському та сусіднім із ним районах Чернігівської області намагалися показати походження, поведінку місцевого комуністичного активу, спротив населення злочинній політиці. Книга побудована на нових архівних матеріалах з фондів Державного архіву Чернігівської області, які до останнього часу залишалися невідомими широкому загалу.

Актуальність дослідження такої комуністичної кадрової політики надзвичайно важлива, вона дає можливість зрозуміти походження і діяльність таких осіб, формування цілої соціальної групи, на яку спирався тоталітарний режим. З'ясування цього суспільного феномену допомагає пояснити серед іншого як поведінку керівних кіл радянських партизанів під час Другої світової війни, які не були націлені на захист населення від окупантів, так і «раптове виникнення» колабораціоністів (зрадників), яких використовує сучасний російський агресор у війні проти держави Україна.

Частина I

КОМУНІСТИЧНА
СЕЛЕКЦІЯ

(на прикладі Петрушинського
компартійного осередку)

В 1929 р., після повної узурпації влади Йосипом Сталіним, радянська влада розпочала небачений раніше терор проти селянства, відомий в радянській історіографії як «політика колективізації та розкуркулення». Будь-який опір нещадно придушувався, для розгрому повстань влада не зупинялася ні перед чим. Але й така небачена жорстокість виявилася лише квіточками на фоні страшної й нелюдської політики Голодомору, коли на зміну примусу прийшла черга фізичного знищення значної частини українського селянства задля перетворення решти на покірних рабів.

Жахи, що творилися в українських селах, не мали жодних аналогів не те що за царського режиму, який більшовики завжди виставляли як еталон несправедливого суспільства, але й у всьому світі. Відтак для проведення подібної садистської політики були потрібні відповідні кадри: безжальні, непохитні, схильні до насилля і без докорів совісті. Такі й пробилися нагору на початок 1930-х. Всім іншим в тодішніх органах влади чи партійному апараті робити було нічого.

Уважно придивившись, ми зрозуміємо, що радянська влада давно проводила відповідну селекцію. Головним хребтом сталінського режиму стали компартійні кадри. Партійні осередки різних рівнів надійно контролювали весь державний механізм, поставляючи управлінські кадри. При цьому самі осередки постійно оновлювалися та нещадно «чистилися» – як через регулярні партійні чистки, так і шляхом переміщень кандидатів у члени партії до дійсних членів (хто справлявся з поставленими завданнями) або ж у зворотньому порядку – із членів партії у кандидати, із кандидатів – взагалі за межі КП(б)У (для тих, чиє моральне падіння все ж мало якусь межу).

Без такої селекції неможливо було втілювати в життя сталінські накази. Тому-то й повилазила нагору вся нечисть, бо коли б іще таким людям довірили управлінські посади.

Аби зрозуміти селекційні механізми, детально розглянемо один із партійних осередків Чернігівського району – в селі Петрушині. Бо у всіх інших селах району, області та й всієї України та комуністичної імперії в цілому події розгорталися схожим чином – типове явище. Вибір осередку зумовлюється величезною джерельною базою, опрацьованою нами щодо цього населеного пункту.

*** *** ***

Радянська влада в Петрушині вперше зорганізувалася в січні 1918 р., але тоді протрималася не більше двох місяців, ставши одним із епізодів у вирі подій Української революції. Не зумівши закріпитися на Чернігівщині на початку 1918 р., більшовики повернулися сюди в січні 1919-го на багнетах богунців під командуванням М. Щорса. Відтоді у нашому регіоні утвердилася радянська влада. По селах стали миттєво формуватися ревкоми, які пізніше трансформувалися в сільради.

1919 рік

Влітку 1919 р. село Петрушин являло собою один із головних більшовицьких осередків. Ще з початку 1918 р. великого розголосу набула так звана «Роїщенська республіка». Тоді з фронтів першої світової повернулися Павло Кобець, Григорій та Гаврило Печерні, Максим Льодовий, які організували в сусідньому з Петрушином Роїщі радянську владу, встановили зв'язки з чернігівським комітетом більшовиків і активно розповсюджували свій вплив на весь Халявинський повіт. Зокрема, створили збройний загін (до 1500 чоловік!), який доволі активно опирався українським та німецьким військам. Як наслідок, тільки наприкінці літа Українській Центральній Раді вдалося поширити свою владу на цей регіон. Петрушин опинився ніби в тіні більш успішних роїщан, хоча місцеві комуністи – насамперед Олександр і Дмитро Сериченки, Степан і Василь Мазури, Федос Почепня – ні в чому не поступалися роїщанам, і завжди діяли з ними пліч-о-пліч.

Влітку 1919-го петрушинську сільраду очолював Степан Григорович Почепня. Олександр Сергійович Сериченко до червня очолював Халявинський волосний виконком, після чого пішов на підвищення у Чернігівський повітовий земельний відділ. А на чолі волосного виконкому його замінив рідний брат Дмитро Сергійович Сериченко. Василь Іванович Мазур керував справами халявинського волосного відділу народної освіти. До складу Чернігівського повітового виконкому входив Степан Олексійович Мазур. В повітових органах працював і Семен Осипович Кисловець. У волосних – Михайло Кузьмович Дашко.

У самому Петрушині більшовики надійно тримали владу, жодного організованого опору не передбачалося. Біднота підтримувала нову владу, лояльно ставилися до більшовиків представники більш заможних прошарків населення. Відтак, в селі майже не виникало особливих ексцесів.

Найбільш помітний з них стався влітку. Про нього розповів Дмитро Феодосійович Сериченко:

«В 1919 году, в период продразверстки, в Петрушин прибыл отряд красноармейцев по заготовке сельхозпродуктов. Зажиточные крестьяне во главе с неким Бычиком (имени не знаю, в период коллективизации был сослан в отдаленные районы страны), и к которому присоединились еще 11 человек, оказали яростное сопротивление, вооружившись кольями. Все они были арестованы, под конвоем выведены в поле, в урочище «Царина», якобы для расстрела. Начальником конвоя был отдан приказ расстрел только имитировать. Всех 12 человек выстроили, после чего был дан поверху оружейный залп. Некоторые после залпа упали на землю, конвоиры их подняли при помощи пинков под зад, взяли от них подписку больше не повторять подобных поступков, иначе будут расстреляны обязательно. Это со слов одного из членов отряда, жителя Петрушина Качного Ивана Петровича.

Из арестованных я запомнил всего три человека:

- 1) Кушнер Степан Самойлович – умер в [19]50-х годах;
- 2) Леоненко Иван Андреевич – умер в [19]60-х годах;
- 3) Бычик – глава бунтарей, в [19]30-е годы был сослан со своей семьей в северные районы страны»¹⁵.

Ще одним фігурантом став Євлампій Степанович Садовий – батько одного із лідерів чернігівського підпілля часів німецької окупації 1941-1943 рр. Івана Євлампійовича Садового. Всього ж на розстріл водили 7 чоловік, а не 12.

Щоправда, був восени того року епізод, коли радянська влада захиталася. 12 жовтня загони Збройних Сил Півдня Росії під командуванням А. Денікіна, на піку своїх успіхів, захопили Чернігів і утримували місто до 6 листопада, майже місяць. Просунутись далі «білим» не вдалося – не вистачало людських ресурсів. Фактично, Чернігів став крайнім північним пунктом, куди простяглася влада Добровольчої армії на Чернігівщині. Лінія фронту проходила приблизно по лінії Масани – Полуботки – Березанка. Далі на північ розпочиналися великі лісові масиви, насичені військовими підрозділами Червоної армії, що гуртувалися навколо Городні і, стабілізувавши ситуацію, готувалися до рішучого наступу.

Аби убезпечити себе від раптових контрвипадів, денікінці іноді проводили розвідку боєм, або ж блискавично нападали на окремі села – де перебували загони «червоних», або які вважалися розсадниками більшовизму.

24 жовтня 1919 р. денікінці наскочили і в Петрушин. За деякими свідченнями, вони перебували в селі близько 15 годин. Оскільки для

¹⁵ Тут і далі цитуються спогади Дмитра Феодосійовича Сериченка (1926-2008), власноруч записані ним наприкінці 1990-х років у формі відповідей на наші конкретні питання про минуле Петрушина та його людей.

«білих» Петрушин являв собою один із головних більшовицьких осередків, то їх дії зводилися переважно до репресивних заходів. Було спалено 17 дворів, де мешкали комуністи та їх найперші прибічники. Місцеве населення грабувалося, а декому дісталось «на горіхи» за підтримку нової влади та її заходів. Тож у самому селі про денікінців залишилися вкрай неприємні спогади.

Уродженець Петрушина, письменник Володимир Григорович Дрозд в одному із своїх романів наводить спогади Тетяни Ющенко (він називає її за сільським прізвиськом – Тетяна Отроховичева), записані свого часу на диктофон:

«А тади якось що зайшли денікінці, дак тії уже нас, молодьонків, пополупили. Се і матку твою, і багатьох. Документи у сільбуді взяли, що Опанас Коршак обучав нас співать, на піяніні голоси підбирав. Сільбуд уже починав будуватися, там грамофон грав, ми співали і танцювали на сцені. А на піяніну ходили до школи. Дак яни, денікінці, за тее нам пліткою руки поперебивали. Матка моя і навколішки перед ними стояла: воно ще ж мале. Так били по руках, кров бігла. Випхнули з клуба – кровиця по пальцях цюрить, на землю скрапує. А то були ще чеченці, страшні люди. А одежі скільки побрали! Шовк, шерсть, шапки, кожухи. А на тих, на наших, що за Україну, одежа була красивенна. Більшовики ж голодненні були завжди, їда, видно, така. Тольки неакуратні люди були, за столом сидить і на стіл із голови чеше. Але не перебірливі: мати картоплі в мундирах наварить, тільки лопотить. А перед денікінцем мати молока поставила, йон як упоров кулаком, гладишка і покотилася. Більшовики, коли відступали за болото, казали: хай дівки з нами їдуть. А я сердилася. Повернулися, денікінці недовго у нас були, побачили наші руки перебинтовані, питають: «Ну, як?...»¹⁶.

Більшовики перейшли в наступ на початку листопада і після невеличких сутичок (одна з яких сталася на північній околиці Халявина) 6-го числа оволоділи Черніговом. З відступом денікінців, радянська влада втратила будь-який опір своїм діям. Істотно прискорився процес «радянізації» суспільства. Почалося справжнє «полювання на відьом» – зведення рахунків з усіма, хто новій владі не подобався і кого вважали прихильниками старих порядків. При цьому звинуваченим (найчастіше – геть безпідставно) вже не було кому жалітися і на щось сподіватися.

У прибічники денікінців записували кого заманеться. Зокрема, таким чином втратили роботу дві петрушинські вчительки, Олімпіада Шепелева та Людмила Пекур. Наклепницька суть звинувачень дуже скоро стала

¹⁶ Дрозд В. Пришестя // Київ. – 1997. – № 7-8. – С. 32.

очевидною, але на їх місця вже призначили більш лояльних осіб. Тож реабілітованим вчителькам змогли запропонувати місця лише в зовсім інших школах.

Наклепництвом комуністи мстилися за той сором, що пережили, панічно і ганебно втікаючи перед наступом Добровольчої армії. Всю документацію було поспішно спалено або ж знищено – заміталися сліди. Тож при поверненні більшовиків доводилося більшість організацій створювати «з нуля», іноді – у зовсім новому складі. Всі протоколи отримали нову нумерацію, немов розпочався новий календарний рік.

Газети рясніли резолюціями про підтримку радянської влади.

«Резолюція крестьян с. Петрушина»

Заслушав доклад т. Зубца, мы, граждане с. Петрушина, выносим нашей освободительнице, Рабоче-Крестьянской Красной Армии горячий привет и заявляем всем рабочим и крестьянам, что наше спасение, наша жизнь только под покровительством Советской власти и защитой Красной Армии. Мы будем помогать Красной Армии, чем только можем»¹⁷.

Постраждали від денікінців комуністи швидко піднімалися кар'єрними сходами. Петрушинці Олександр та Дмитро Сериченки, Степан Мазур, Семен Кисловець кілька місяців займали провідні посади не тільки в Халявинській волості, але й у Чернігівському повіті.

Власне після повернення радянської влади саме петрушинські комуністи виходять на перші ролі не тільки у волості, а й у масштабах Чернігівського повіту. Помста денікінців, що спалили їхні домівки, лише зміцнила авторитет вихідців із Петрушина. Щоправда, у подальшому вони втратили здобуті плацдарми.

Наприкінці 1919 р. у селах почалося формування партосередків. Одним із перших організаційно оформився комуністичний осередок у Петрушині.

21 грудня 1919 р.

«Протокол заседания сочувствующих партии большевиков-коммунистов села Петрушина Холявинской волости»

На повестку дня:

1) Слушали: Об организации коммунистической ячейки.

Заслушав доклад члена Черниговского Уревкома тов. МАЗУРА, постановили: организовать коммунистическую ячейку. В состав ячейки вошли:

1. ПОЧЕПНЯ Стефан – председатель
2. МАЗУР Иван – товарищ председателя

¹⁷ Газета «Известия» (Чернігів), 18 листопада 1919 р.

3. САДОВОЙ Георгий – секретарь
4. ДЕВЯТЬ Григорий
5. ЗЕВЧЕНКО Тимофей
6. ЛОБАС Семен
7. РЫМАР Яков

Председатель ПОЧЕПНЯ
Секретарь САДОВОЙ»¹⁸.

Але це лише сільський список. Найбільш яскраві особистості увійшли у повітову (СЕРИЧЕНКО Олександр Сергійович, МАЗУР Степан Олексійович, СЕРИЧЕНКО Дмитро Сергійович, КИСЛОВЕЦЬ Семен Йосипович) та волосну (ПОЧЕПНЯ Феодосій Григорович, МАЗУР Василь Іванович, ДАШКО Михайло Кузьмович) парторганізації.

Про провідні ролі петрушинців в управлінських органах Халявинської волості (існувала до утворення районів на початку 1923 р.) свідчать наступні списки, в яких мешканці Петрушина виділені заголовними літерами:

Голови Халявинського волосного партійного комітету:

СЕРИЧЕНКО Дмитро Сергійович – 1920, 4 січня – 1920, 28 липня

Бабарика Михайло Кузьмович (Халявин) – 1920, 28 липня – 1920, 4 жовтня

МАЗУР Василь Іванович – 1920, жовтень – 1921, 19 листопада

КИСЛОВЕЦЬ Семен Йосипович – 1921, 19 листопада – 1922, 5 жовтня

Голови Халявинського волосного виконкому:

Дорошенко Мойсей Олексійович – 1919, лютий

СЕРИЧЕНКО Олександр Сергійович – 1919, лютий – 1919, червень

СЕРИЧЕНКО Дмитро Сергійович – 1919, 1 липня – 1920, 28 липня

Бабарика Михайло Онікейович – 1920, 28 липня – 1920, серпень

Рижий Степан Антонович – 1920, 19 серпня – 1921, червень

Бабарика Михайло Онікейович – ? – 1921, січень – ?

Кулик Демид Федорович – 1921, 10 червня – 1921, 24 липня

Буштрук Андріан – 1921, 24 липня – 1921, листопад

СЕРИЧЕНКО Олександр Сергійович – 1921, 25 листопада – 1922, 7 грудня

ПОЧЕПНЯ Феодосій Григорович – 1922, 8-11 грудня (в.о.)

Свежинець Архип – ? – 1923, березень

¹⁸ ДАЧО. – Ф. Р-57. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 309.

Голови Халявинського волосного відділу народної освіти:

МАЗУР Василь Іванович – 1919, 16 грудня – 1920, 12 серпня
Мехед – 1920, 12 серпня – 1920, 8 грудня
САДОВИЙ Єгор Федорович – 1920, грудень
Разєвако Кузьма Ф. – 1921, 1 січня – ?
РИМАР Микола Олексійович – ? – 1921, 16 листопада
СТИШКОВСЬКИЙ Дмитро Павлович – 1921, листопад
МАЗУР Василь Іванович – 1921, 7 грудня – ?
Льодовий Максим (с. Роїще) – 1922, 5 жовтня – 1923, 14 лютого.

Вже за рік сільський партосередок істотно розрісся, насамперед за рахунок кандидатів у члени партії. На кінець 1920 р. до нього входили:

№		Посада
<i>Дійсні члени</i>		
1	САДОВИЙ Георгій Федорович	Завволнаросвіти
2	БАТУХНО Ілля Іванович	Член Волкомпраці
3	ПОЧЕПНЯ Степан Григорович	Голова сільради
4	РИМАР Яків Федорович	Член земельної комісії
5	ЗЕВЧЕНКО Тимофій Трифонович	Член сільради
6	МАЗУР Іван Олексійович	Член Комнезаму
<i>Кандидати</i>		
7	КИСЛОВЕЦЬ Дмитро Григорович	Голова Комнезаму
8	РИМАР Микола Олексійович	Учитель
9	ЛУК'ЯНЕНКО Мефодій Олексій.	Член Споживчого товариства
10	ЄРОШЕНКО Андрій Михайлович	Голова Кооперації
11	ЛОБАС Григорій Костянтинович	Сторож Народного Будинку

*** *** ***

Хто ж вони, тодішні петрушинські комуністи? Як і в сусідньому Роїщі, вирізнялися учасники Першої світової війни. Їх відзначали сформовані ідейні переконання, налаштованість діяти рішуче і готовність займатися організаторською роботою.

СЕРИЧЕНКО Олександр Сергійович (1880-1929) – був розвідником на війні, нагороджений чотирма(!) Георгіївськими хрестами. Після Жовтневого перевороту 1917 р. активний будівничий радянської влади, лідер місцевих революціонерів. Голова Халявинського волосного виконкому (1919, 1921-1922).

Стрімкій кар'єрний злет обірвався в грудні 1922-го, коли під час губерньського з'їзду Рад у Чернігові був затриманий на вулиці п'яним. Відійшов від партійного життя. Працював директором цегляного заводу в

Чернігові, навіть простим ковалем в рідному Петрушині. Помер від туберкульозу.

СЕРИЧЕНКО Дмитро Сергійович (1891-1942) – учасник Першої світової війни, піхотинець. Ще тоді таємно відвідував збори більшовиків, член РСДРП ще з 1917 р.¹⁹. Перекоаний активіст радянської влади, перебував у дивізії Миколи Щорса.

За радянської влади голова Халявинського волосного виконкому (1.07.1919 – 28.07.1920), Халявинського волосного парткому (4.01.1920 – 28.07.1920), Березнянського волосного виконкому (1922), Петрушинської сільради (1923-1924).

На початку німецько-радянської війни 1941-1945 рр. правління колгоспу зобов'язало Дмитра Сергійовича евакуювати колгоспну худобу. В Саратові переправив худобу через Волгу і оселився із сім'єю в одному з тамтешніх колгоспів. Помер від дизентерії в 1942 р.

ПОЧЕПНЯ Степан Григорович (1890-1942) – учасник Першої світової війни, воював у Червоній армії. Голова Петрушинської сільради (1919-1921), Петрушинського комітету бідноти (1919-1920), очолював сільську компартійну організацію (1919, 1920)

ПОЧЕПНЯ Феодосій Григорович (1890-?) – учасник Першої світової війни. Двічі (єдиний із всіх петрушинців) тимчасово очолював райвиконком – Бобровицький (червень-липень 1923) та Чернігівський (червень-липень 1930). В листопаді 1922 р. декілька днів виконував обов'язки голови Халявинського волосного виконкому.

Секретар петрушинського осередку компартії (1926-1928, 1932, 1940-1941), перший голова петрушинського колгоспу «Червоний літак» (1929-1930, 1931-1932), голова Петрушинської сільради (1939-1941).

Автобіографія 1934 р.: «Родился в с. Петрушине, в семье селянина-бедняка. С малых лет учился в сельской школе и жил при отце. С 1908 по 1914 год работал в кирпичном заводе, с 1914 по 1916 год работал в колонии немцев, в 1916-1917 годах служил в старой армии, в 1918 году

¹⁹ ДАЧО. – Ф. Р-25. – Оп. 1. – Спр. 94. – Арк. 38-40.

скрывался от преследования немцев, в 1919-1923 годах – член Волревкома, в 1924 году – секретарем Репкинского райкома КП(б)У, 1925 год – секретарем Чемерского райкома, 1926-1929 гг. – потребительское товарищество, 1930 год – при Бобровицком райисполкоме контролером по мерчуку, 1931 год – председатель колхоза в с. Петрушине, 1932 год – председатель КНС, 1933 год – курсы сельпартшколы. После курсов работаю парторгом в с. Петрушин. Партвзыскания – имел выговор за неуплату членских взносов».

Єдиний з петрушинських комуністів, кого обійшли стороною шарахання щодо включення-виключення з партії, хоча займав доволі високі посади. За спогадами старожилів, ніколи не проявляв високомірності.

МАЗУР Василь Іванович (1893-?) – учасник Першої світової війни. За радянської влади голова Холявинського волосного відділу освіти (1919-1920, 1921-1922), Холявинського волосного парткому (жовтень 1920 – листопад 1921), секретар Петрушинського компартійного осередку (1923).

Автобіографія 1921 р.: «Родился в 1893 году февраля 24 дня в селе Петрушине Холявинской волости Черниговского уезда. Отец мой крестьянин, занимался хлебопашеством, состояния бедного. Воспитывался в своей семье при очень плохих условиях, учился в школе этого села в 2-х классном министерском училище, которое окончил, мне было в то время 13 лет. После ученья до 18 лет жил с отцом и занимался хлебопашеством, с 18 лет пошел на посторонние заработки. Работал на кирпичных заводах в Таврической губернии, в экономических заводах. Таким образом был по работам до военной службы, потом был взят на службу, где прослужил 4 года, где застигла и революция. Все революционное время служу в советской власти и до настоящего времени, а в настоящее время нахожусь на службе членом Холявинского волисполкома»²⁰.

Із газетної статті 1965 р.:

«...Саме розгорілася імперіалістична війна. Василя Івановича забрали до царської армії. Там в окопах він остаточно визначив свій шлях у життя, вирішив, з ким йому по дорозі. Незабаром і сам став більшовицьким агітатором. Революцію зустрів на фронті і зразу ж пішов пліч-о-пліч в її передовому загоні.

В 1917 році був обраний головою ескадронного комітету, а потім членом полкового суду і членом повітового виконавчого комітету міста Острогорська Воронежської губернії. Всю енергію віддавав новій роботі.

²⁰ ДАЧО. – Ф. Р-25. – Оп. 1. – Спр. 94. – Арк. 119-120.

У Петрушин повернувся в 1918-му. На дев'ятий день з'явився становий пристав, щоб заарештувати його. В ту ж ніч разом з Дмитром Сергійовичем СЕРИЧЕНКОМ, Степаном Олексійовичем МАЗУРОМ вирушив і він з села. Добралися до Валуйська, де вступили в армію.

В 1919-му одержали завдання повернутися додому і взяти активну участь у створенні нових органів влади. Василя Івановича добре знали і любили селяни і зразу ж обрали його до складу Халявинського волосного виконкому. В 1920 році вступив у партію більшовиків.

Багато зробив Василь Іванович для перемоги Радянської влади, був пристрасним пропагандистом ленінських ідей, справжнім комуністом-бійцем.

Коли знову Батьківщині загрожувала небезпека, колишній ревкомівець пішов в партизанське підпілля. Боровся за звільнення рідної Вітчизни від фашистської нечисті»²¹.

МАЗУР Степан Олексійович (1892-1922) – служив у дивізії М. Щорса, командир батальйона.

Автобіографія 1921 р.: «Я, уроженец села Петрушина Холявинской волости Черниговского уезда, происхождение из бедных крестьян, родился в 1892 году. Революция меня застала на фронте, будучи унтер-офицером был избран в первый еще тогда полковой комитет, в марте месяце вступил в партию С.Р.²² Рижской организации; будучи членом дивизионной секции 44 дивизии, в дни Октябрьского переворота я увидел неправильную политику Керенского и вышел из партии С.Р., вступил в П.К.Б.²³ Ревельской организации. По демобилизации прибыл домой в свое село и начал организовать крестьян против Центральной Рады и потом против гетьмана, за что в июле месяце 1918 году был подвергнут аресту вартой, но удалось бежать. Гонимый властями бежал в Советскую Россию, где поступил в Красную Армию, участвовал при освобождении Дона и Украины на должности сначала председателя полкового комитета партии коммунистов-большевиков, а потом политкомом 9-го стрелкового полка; пробывши 9 месяцев, был отпущен в отпуск по болезни и в 1919 г.

²¹ «Шляхом комунізму» (Чернігів). – 1965. – 3 липня.

²² Соціалістів-революціонерів.

²³ Партія комуністів більшовиків.

был назначен Черниговской организацией и Уревкомом в состав членов Уревкома, где и пробыл до приближения деникинцев к городу, мобилизованный партией и отправлен в Красную Армию для усиления 2-го ст. казачьего Червонного полка. После освобождения Черниговщины от Деникинщины был отозван Губпаркомом для работы в Черниговском Уревкоме, где работаю доселе, как член Уисполкома. За мою революционность семейство подвергалось строгим репрессиям, все имущество сожжено дотла»²⁴.

На той час мешкав у Чернігові по вулиці Сіверянський, 60. Через рік за партійним завданням опинився в Городні («Вокзальна вулиця, будинок Нікаєвського»). Загинув 22 вересня 1922 р. від рук повстанців отамана Галаки, на якого полював.

МАЗУР Іван Олексійович – боєць Червоної армії, секретар Петрушинського компартійного осередку (1921-1923, 1923-1925, 1930), голова Петрушинської сільради (1926. 1928-1929, 1929-1930), деякий час очолював колгосп «Червоний літак» (1929).

Автобіографія 1926 р.: «Сын крестьянина, родился в 1895 году в селе Петрушине. До школьного возраста жил в своей семье, семья занималась хлебопашеством. Достигши школьного возраста, поступил в Петрушинское 2-классное училище, окончить таковое не удалось, после продолжения 5 лет в училище, поступил в 1910 году учиться к сельскому сапожнику, в которого и учился 1½ года, остальное время до 1915 года занимался хлебопашеством и сапожным мастерством. В 1915 году в мае месяце был призван на военную службу в город Глазов Вятской губернии. Прослужил 3 месяца, после чего был послан в учебную команду на 6 месяцев, окончивши учебную команду был зачислен в кадр, прослужил в кадре до 1917 года, в 1917 году во время Февральской революции принимал участие в разоружении полиции, в 1917 году во время украинизации выехал на Украину с украинскими войсками, прослужил на Украине до декабря месяца 1917 года, в декабре 1917 г. был отпущен в бессрочный отпуск, с этого времени работал в своем хозяйстве до осени 1919 года, осенью 1919 г. во время наступления деникинской армии был гоним из старшим моим братом за участие брата в проведении идей, гоним был 1 месяц, после чего вернулся домой и начал устраивать свое хозяйство, так как двор был сожжен до основания, а также с этих пор начал принимать активное участие в укреплении советской власти. В 1919 году в декабре месяце вступил в партию К.П.б.У., в 1921 году ячейкой был избран секретарем партячейки до 1923 года, после был смнен из секретарства и должности не занимал, только принимал участие как член

²⁴ ДАЧО. – Ф. Р-25. – Оп. 1. – Спр. 94. – Арк. 26.

организаций партийной, сельсовета, кооперативной, КНС и других до 1926 года. В 1926 году избран заседанием сельсовета на должность председателя сельсовета села Петрушина.

Под судом и следствием не состоял, в чем и подписуюсь.

Из послужного списка:

– военная служба: май 1915 – 154-й запасный батальон, командир взвода,

– состоит в организациях: в сельском кооперативе по направлению ячейки КП(б)У, казначей В.П.д., член ревкомиссии Петрушинского сельбуда – содержаний никаких. В 1920 году был секретарем ревкома»²⁵.

КИСЛОВЕЦЬ Семен Йосипович (1889-?) – учасник Першої світової війни (рядовий інженерних військ Залізничного полку). Секретар Халявинського волосного парткому (19.11.1921 – 5.10.1922), голова Комітету незаможних селян (1922).

На диво непримітна постать, хоча серед петрушинських комуністів займав чи не найбільш високі посади, у тому числі – повітового рівня.

БАТУХНО Ілля Іванович (1890-?) – учасник Першої світової війни, боєць Червоної армії. Активіст радянської влади. Голова Петрушинського комітету незаможних селян (1921), секретар Петрушинської сільради.

Звільнений через пиятику. У подальшому працював у колгоспі на різних посадах.

ДАШКО Михайло Кузьмович (1893-?) – учасник Першої світової війни. За радянської влади працював у Халявинському волосному виконкомі.

Із автобіографії 1921 р.: «Жил в селе Петрушине Холявинской волости. Семейство мое состоит самого беднейшего крестьянства. До 10 лет я пас скот, а с 10 лет ходил в школу, кончил школу 1 мая 1910 года. После окончания школы служил в Чернигове до 15 октября 1914 года, с 15 октября 1914 г. был взят на военную службу, служил в 76 Кубанском полку до января 1916 г. В январе 1916 г. был ранен, лечился в лазарете Подольской губернии городе Гайсине. После выздоровления был уволен вовсе от военной службы по ст. 63... В августе 1917 года, после приезда с лазарета, жил при родных в селе Петрушине, с января 1918 г. был отозван в Холявинскую волость обследователем Вособезом, до 1 апреля 1919 г. С мая 1920 г. был добровольно на фронте до 8 сентября. После большого похода на фронте у меня открылись раны, после чего я был отправлен с фронта на лечение в Москву. После выздоровления меня освободили

²⁵ ДАЧО. – Ф. Р-69. – Оп. 1. – Спр. 1525.

вовсе от военной службы по ст. 82 (...) по болезни. После приезда домой с Москвы, меня обратно отозвали в Холявинскую волость членом 2 января 1920 года. Нахожусь до настоящего времени».

Надалі сліди Михайла Дашка губляться.

*** *** ***

Документи сільського, волосного, повітового, а пізніше районних осередків компартії 1920-х доволі непогано збереглись, тож можемо простежити кадрові перестановки петрушинських комуністів.

1920 рік

=====

Встановлення радянської влади супроводжувалось суцільними з'їздами всіх і вся. А 1920 р. в цьому плані взагалі видається рекордним, оскільки волосні, повітові, губернські з'їзди проходили мало не щодня.

Особливе місце в череді нескінчених зібрань займає третій повітовий з'їзд Рад. Така особливість зумовлюється двома факторами: перший – це єдиний з'їзд, від якого збереглась детальна стенограма з дослівними текстами всіх виступів; другий – важливість моменту, адже тільки-но вдалось вибити з Чернігова денікінців.

Місто перебувало під контролем Добровольчої армії менше місяця. Це досить незначний відрізок часу і, на перший погляд, особливого значення для загального розвитку подій (встановлення і укріплення радянської влади) він не мав. Проте насправді внутрішня логіка подій мала зовсім інше забарвлення.

Потужний наступ Добровольчої армії виглядав настільки вражаюче, що більшовики перебували у повній паніці. Евакуація керівного апарату відбувалася з неймовірним поспіхом, не вдалося вивезти чимало важливих документів, відтак сьогодні в архівах вельми незначна кількість документів 1918-го та початку 1919-го років. Частину їх спалили самі більшовики, аби вони не потрапили до рук денікінців, до іншої частини приклали руку (тобто вогонь) добровольці. Одним словом, анархія була ще та.

І коли після вигнання «білих» влада повернулась на місце, то довелося все починати спочатку. А свідченням неабиякого переляку більшовиків стало небачене полювання на осіб, які мали хоч якийсь відношення до денікінців, або в чомусь виявили до них солідарність. На повну потужність запрацював Чернігівський губернський революційний трибунал. Чернігівський повітовий Ревком у листопаді 1919 р. формується

в новому складі, нумерація засідань не продовжує попередню, а починається заново. Комуністи ніби пережили кінець світу і тепер закладають нове підґрунтя для своєї влади, починають «з нуля». Президія повітового Ревкому складається виключно з роїщан та петрушинців. Здається, керівники, що перебували на чолі повіту до приходу денікінців, так налякалися (то були переважно не місцеві) і так утікали, що повернутись назад аж ніяк не встигали. Вирішили їх не чекати (бо це могло затягнутись), тим більше, що і на місцях було достатньо досвідчених працівників. Ось так на перші ролі в повіті вийшли лідери так званої «Роїщенської республіки», що так яскраво проявила себе на початку 1918 р.: роїщани Павло Кобець, Григорій Печорний, петрушинці брати Олександр та Дмитро Сериченки, Степан Мазур. Це був їх зоряний час. І якщо в подальшому роїщани зроблять стрімку кар'єру, піднімуться на більш високі щаблі, то петрушинцям злетіти вгору не судилося, вони не використали свого шансу.

Але наприкінці 1919 р. все було в їх руках. Вони піднімають радянську владу в повіті, а про їх авторитет недвозначно свідчать матеріали 3-го повітового з'їзду Рад.

На форумі представлені і представники інших партій, близьких за поглядами до більшовиків. Однак їх відверто третирують і принижують члени пробільшовицької президії. В ній провідні ролі відіграють Павло Дем'янович Кобець (голова повітового ревкому), Олександр Сергійович Сериченко (завідуючий земельним відділом повітового ревкому) та Дмитро Сергійович Сериченко (голова Халявинського волосного ревкому). Майже непомітним залишається Степан Олексійович Мазур (заступник голови повітового ревкому).

Здається, центральною постаттю з'їзду та його президії мав би бути П. Кобець, проте він говорить мало і без блиску, а справжнім лідером зібрання, його яскравою зіркою безперечно стає Олександр Сериченко. Він відверто диригує з'їздом, він впевнено відстоює партійну лінію, він натхненно і неодноразово виступає з трибуни. Він – головний ідеолог і філософ теоретичних баталій. Це справді його зоряна мить.

Активну роль відіграє в президії Дмитро Сериченко; кілька разів мав слово і Степан Мазур. Отже, 3-й повітовий з'їзд Рад – це чи не найяскравіший момент діяльності петрушинських революціонерів під час боротьби за встановлення радянської влади.

Зауважимо, що в подіях 1918 р., коли гриміла «Роїщенська республіка», велику роль зіграли і петрушинські революціонери, але вони опинились ніби в тіні більш успішних роїщенських лідерів. А в січні 1920 р., коли проходив з'їзд, на вершині бачимо саме петрушинців.

Ось деякі фрагменти їх промов.

20 січня, перший день з'їзду. Вітальне слово Олександра Сериченка.

«СЕРИЧЕНКО А. ...Если партия большевиков-коммунистов по плоти и крови родная вам, то, безусловно, мы не можем от нее отказаться и изменить этой партии, партии рабочих и крестьян. В трудную минуту, когда казалось все погибло, эта партия вызволяет вас, и последнее время вы видите, что Украина уже несколько раз захлебывалась кровью, и вы видите, что партия большевиков, которая возникла в Российской Социалистической Республике, заботится о рабочих и крестьянах не только России, но и Украины, и о республиках всего мира. Российская партия заботится обо всех без исключения, потому что она видит в вас трудящихся. Мы здесь не разделимся на много партий. Партия большевиков-коммунистов ведет борьбу. Много различных партий есть, которые в тяжелую крайнюю минуту плохо действуют и рассыпаются по всему свету и до сих пор никакого толку и проку не давали. Мы не отвергаем, не загоняем в подполье никакой национальности. Российская Социалистическая Федеративная Республика предложила всем национальностям свободно проживать, и на Украине мы проводим такие же взгляды: полная свобода всем народностям, не стеснять ни в национальности, ни в языке. Поэтому спрашивается: нравится ли рабочим и крестьянам такая партия, которая одна первая предоставила впервые такие свободы всем народностям? От других партий таких свобод, безусловно, бедные не дождутся. В настоящее время, когда существует со дня Октябрьской революции Советская власть и вводит ее на Черниговщине уже третий год, мы видим, что партия большевиков-коммунистов до сего времени не изменила, поэтому будем держаться этой партии, закрепим социалистическую революцию не только на Украине, а и во всем мире. В своем приветственном слове я хочу подчеркнуть, что только партия большевиков-коммунистов, которая до настоящего времени не изменила, безусловно, выведет на правильный путь. Да здравствует партия большевиков! (*Аплодисменты.*)».

Вечірнє засідання того ж дня, доповіді з місць. Дмитро Сериченко звітує за ситуацію в Халявинській волості.

«СЕРИЧЕНКО [Д]. Холявинская волость по своей территории самая обширная в Черниговском уезде. В Холявинской волости 27 комбедов или исполкомов. В настоящее время, можно сказать, волость очень революционна, есть хорошие революционные силы. Но на всех местах встречается контрреволюционная агитация, которая продолжается все время после прихода Деникина. Как ни пострадало население от жестокого Деникинского режима, но приходится сталкиваться с контрреволюцией, есть отдельные случаи, и власть принимает меры к

подавлению этого. 8 января происходил волостной съезд в полном составе всех членов советов сельисполкомов. Выборы совета прошли очень хорошо и удачно для Советской власти. Во всех селениях прошли люди, можно сказать, очень надежные – сторонники Советского правительства. Съездом сельских советов переизбирались все Исполкомы, бывшие Ревкомы, в состав которых вошли те же члены, которые были до Деникина, которых везде таскали и вместо них избрали новых...

Что касается организаций, то можно сказать, что это дело протекает с довольно благоприятным результатом для Советской власти. В партию вошли все те, которые подвергались репрессиям Деникина, и те, которые не могут еще понять, что такое Советская власть, которые не могут разбираться с революцией. От этих всех людей, которые в партии, можно ожидать в будущем много хорошей работы, есть несколько человек, за которых можно ручаться, что они усилят организацию, только бы снабдить их тем, чем требуется.

Что касается всего остального, то можно сказать, население удовлетворено. Беднота и среднее крестьянство высказываются за поддержку Советской власти. Безусловно, есть кулаки, но проверить никак не приходится. Наблюдаются факты: сегодня говорит, что за Советскую власть, а через день-два приходится его тащить в Чрезвычайку. Это по волостям беспрестанно. Высказываются сочувственно, все поддерживают Советскую власть. Должен сказать, что организации развиваются успешно. Но насколько революция и организации, насколько революционно население, настолько и контрреволюционно: на каждом шагу следи и присматривайся. Отделение Волисполкома только в этом направлении и работает. Бывают времена, что целые дни приходится заниматься делами Чрезвычайки...».

День другой, 21 січня. Виступ Олександра Сериченка по поточному моменту.

«СЕРИЧЕНКО А. ...Как уже показал опыт за два года существования Советской власти, то исчезновение, то появление разных банд, это показывает, что на внутреннем фронте происходит борьба, которая не должна быть. Для того, чтобы провести социалистический строй, чтобы утвердить Советскую власть, чтобы все подчинить [власти] рабочих и крестьян, много требуется большой работы. Гораздо больше требуется от нас труда, чем мы делаем, чем предполагают все рабочие и крестьяне. Например, наша власть часто делает ошибки, чем приносит вред Советской власти, приносит вред своей пассивностью, своим равнодушным отношением в Советской власти, работает не с той охотой, как должно быть: во многих местах не хотят служить в комитетах, в большинстве случаев отказываются от кандидатуры. В то же время власть

на местах попадаетея какому-нибудь негодяю, а не тому, кто должен бы управлять селом или волостью или уездом. Наши крестьяне кричат: караул, Советская власть плоха. Почему она плоха? Потому что сами отказались от нее: пусть посидит кто-либо другой, пока выяснится в будущем. Если так ставить вопрос, то в сельские советы и в волостные и еще с большей охотой в городские пролазит буржуазия в эти центры, а вы должны стремиться посадить рабочих и крестьян. Помните старое правительство, старое царское время? Были ли крестьяне земскими начальниками? Если в земские начальники мог выдвинуться кулак, то губернатором и он не мог быть, так была поставлена политика в капиталистическом строе, что буржуазия и все дворянство вверху и придумывали разные предлоги, чтобы простым крестьянам нельзя было попасть туда. А это время для нас – хороший момент, когда мы свергли буржуазное правительство, когда дождались этого момента, то в это время рабочие и крестьяне должны свой круг образовать, своих поставить у власти, каждый крестьянин должен к этому стремиться и своих товарищей проводить, иначе Советское правительство на Украине и во всем мире не может упрочиться. Если управление страной мы отдадим в руки буржуазии, то опять мы будем в тех условиях.

Все эти крики и злостная агитация по отношению к Советской власти ни на чем не основаны. О том, что она жестокая, о том, что Советская власть реквизирует и конфискует, но рабочие и крестьяне знают, у кого реквизируют. Конечно, у контрреволюционеров. Если сравнить жестокость Советской власти рабочих и крестьян по отношению буржуазии, то будет ясно, что рабочие и крестьяне много добрее. Мы, рабочие и крестьяне, очень добры и мягкосердечны, и потому не могли проявить по отношению к буржуазии того, что целые века проявляли в отношении нас и наших поколений. Если у нас в советском строительстве была расстреляна 1/10 буржуазии, то были нарекания, проклинали Советскую власть: это насильники, грабители и т.д. Но я скажу, что Советская власть не в своей жестокости виновата, не в том, что проделала здесь, на Черниговщине и по всей Украине, а виновата тем, что слабо поступала в отношении к буржуазии...

Приведите примеры, сколько вас – рабочих и крестьян и бедняков – расстреляно, сколько изнасиловано, сколько повешено честных крестьян-хлеборобов, крестьян-бедняков, которые не разбирались в партиях, сколько таких изнасиловано, сколько хат сгорело? Можно ли сравнить жестокость Советской власти со зверством Деникина, который мучил, доходил до того, до чего доходил империализм...

Контрреволюция задалась целью, чтобы уничтожить нас, как класс – противников буржуазии, потому что вы есть рабочие и крестьяне и не сможете согласиться с буржуазными интересами. Они уничтожили бы вас

поголовно, сожгли бы все, но нельзя лишиться тех рук, которые работают на буржуазию, поэтому они хотят уничтожить выскочек – передовых крестьян и рабочих, а эти теряют надежду в свою власть, в свое будущее и согласятся с той кабалой, которую навязывают капиталисты. В то время, когда те, кого ждала Советская власть, в третий период, когда большевики-коммунисты, руководящие социалистическим движением, как в Российской республике, так и во всем мире, в то время, когда заканчивается, так сказать, или разрешается борьба классов, в это время нам нужно хорошо обдумать за кем идти, кого поддерживать и проявить максимум энергии и самодеятельности. Если мы будем видеть, что многие выступают на митингах и будут разъединять для того, чтобы высказываться о разъединении пролетарских сил, может быть, будут говорить не как о классовой борьбе, а как о самостоятельности, о том, что Украина должна быть совершенно обособлена, то мы, рабочие и крестьяне, должны знать, подчеркнуть и запомнить навсегда о том: кто дал землю, кто дает волю и заботится о том, как бы этот вопрос лучше уладить, как бы устроить жизнь рабочих и крестьян, как бы рабочие и крестьяне сами устраивали эту жизнь, как требует социалистический наш долг? Мы видим, что землю и волю мы получили не такую, как предлагал когда-то Керенский, а сейчас предлагает другая партия, которая является осколком от социалистов-революционеров; мы видим, что только Советская власть пришла к решительному разрешению практического вопроса по земельному делу. И вот в это время, когда такой подъем, когда на всех фронтах закрепляется Советская власть, когда оружие Красной Армии летит на иностранных капиталистов, в это время нужно помнить, что крестьяне и рабочие, как класс, который резко отличается от буржуазии, с которой воюем, мы не можем соглашаться на середину с разными осколками этих партий...

Я посылаю приветствие Красной Армии и от лица съезда провозглашаю следующее: да здравствует Красная Армия и революция в мировом масштабе!».

Засідання веде Дмитро Сериченко, він же бере слово після ряду виступів.

«СЕРИЧЕНКО Д. ...Самого главного и больного вопроса, на чем возражает контрреволюция, здесь не было упомянуто – это вопроса национального на Украине. С самого начала Советское правительство рабочих и крестьян ведет непримиримую борьбу с капиталистическим старым строем. Все время буржуазия не перестает отказываться от своей предательской авантюры, чтобы задушить движение рабочих и крестьян. В России никакая контрреволюционная авантюра не может победить рабочих и крестьян, там не стали пугаться, там не стало страшно, потому

что большевики-коммунисты представляют единую, крепкую, сплоченную организованную силу, так как в России, безусловно, крепко стоит революционное настроение – там имеется революционный лагерь, который грозит своим движением задушить господство во всем мире буржуазного класса и всех тех, кто идет против освобождения рабочих и крестьян, туда они уже не будут пускать своих предателей и авантюристов. Но у нас на Украине вопрос не так стоит: у нас на Украине помогает контрреволюции бить рабочих и крестьян, и что есть большое расхождение с Россией, именно то, что население у нас больше земельное, трудовое крестьянство, по преимуществу больше середняцкое и кулацкое крестьянство, бедноты меньше. Вот в чем самая сила, вот куда идет контрреволюция, направляя всевозможные агитации. Они настраивают крестьян Украины главным образом потому, что Украина состоит преимущественно из крестьян рабочих и контрреволюция видит, что можно выезжать на всевозможных таких вопросах, самый главный – национальный вопрос, и многих других. В России провокация не имеет места, а на Украине имеет. Контрреволюция указывает крестьянам Украины, что вами владеют жида и другие, смотрите к чему приведут большевики-коммунисты. Этим вопросам приходится придавать важное значение в виду того, что они затрудняют строительство Советской власти. Если в России Советская власть закрепились, то на Украине это будет не так скоро, отбросится еще на некоторое время».

22 січня, третій день з'їзду. Земельну політику партії роз'яснює Олександр Сериченко.

«СЕРИЧЕНКО А. Черниговский уездный земельный отдел открыл свою деятельность с февраля месяца 1919 года, с первых дней существования Советской власти. Требования местного населения и вообще Советской власти, местного населения, крестьянства и рабочих – удовлетворить землею, земельный отдел никак не мог, потому что не получил раньше соответствующих инструкций, так как декреты, выпущенные Советской властью в центре и директивы Украины не были получены к весеннему времени, когда мы должны были наделять крестьян землею...

Что касается развития коллективных хозяйств: товариществ, артелей и так далее, то работа подотдела выражалась, можно сказать, только в агитации, ввиду того, что на это дело не было таких людей, которые нужны были, то оно оставалось на точке замерзания, потому что само население это коллективное строительство так понимало, как нужно, и потому на местах, где были хозяйства больше помещичьи, старались сесть туда, и вообще, крестьяне от природы наследовали желание обособиться. Вначале была организована коммуна в Белоусе, была трудовая коммуна в

Сядричах, артель – в Котах, трудовая артель – в Подусовке, огородное товарищество – в Подусовке. Все эти хозяйства, артели, коммуны, товарищества были в периоде зарождения и только начали работать, но нашествие Деникина всю работу перевернуло вверх дном, так что эта работа подотдела сельского хозяйства приостановилась...

После Временного правительства, после Октябрьской революции Советская власть во главе партии большевиков решительно и уверенно приступила к разрешению земельного вопроса. Земельный вопрос нельзя было так разрешить, чтобы он в окончательной форме мог разрешиться. Если, например, взять землю и распределить, не объявивши всю землю государственным фондом, а предоставить право распределять землю, то с этого не могло и не может ничего получиться, что можно видеть на фактах: если местное население не подчиняется распоряжениям, то получается кавардак. Если бы Советская власть не объявила землю государственным достоянием, то нельзя было бы согласовать и разрешить, как нужно; чтобы точно разрешить – необходимо делать это в государственном масштабе. В государственном масштабе можно провести подготовительные работы по землеустройству, подготовительные работы по колонизации или переселениям. Ввиду того, что Советская власть в будущем имеет единственной целью обобществление сельского хозяйства, поднятие культуры и вообще экономической мощи сельского хозяйства на должную высоту, поэтому уничтожает эксплуатацию человеком человека через землю. Если Советская власть по этому пути не пойдет, то, безусловно, никакой цели не может достигнуть, то есть правильно земельный вопрос не разрешится...».

Феєричний успіх мала промова з земельних питань Степана Мазура.

«МАЗУР. Товарищи, я сам – беднота, я сам – деревенский крестьянин-бедняк, и скажу от села и от Холявинской волости. Товарищи, мы не ожидали манифеста Ревкома Украины год назад на Украине, но не буду говорить об Украине, а скажу о своем селе, о Холявинской волости. Мы не ожидали манифеста, мы так поделили землю, что у нас нет багатеев, а с помещиками так поступили, что нет признака, где они жили, и беднота не на словах, а на деле землю получила.

Голоса. Bravo!.. (Аплодисменты.)

МАЗУР. Манифеста Всеукраинского мы не получали и знали только свою губернию, что вот советские имения поделили и бедняки получили землю. Но надо разделить не только советские имения, а всю землю деревенских багатеев-кулаков без исключения. Но этого у нас не сделали. (Аплодисменты.)

И вот, товарищи, у нас этого не сделали и у нас осталась беднота во всех деревнях и во всех уездах, потому что везде были эти прохвосты, что

вливают хвостом, они тормозили и не давали провести в жизнь декрета о земле – земельной политики. Где беднота была сильнее, там все равно побрали инвентарь, быков, коровы и кони. Это скажут и другие товарищи Холявинской волости, и того села, где я сам делил, и села Петрушина. Что касается советских имений, то мы давно слышали, что 7-ым Всероссийским Съездом Советов сказано, чтобы эта политика была изменена, то есть, чтобы было признано ошибкою та политика, которую вела Советская власть по отношению к советским имениям. Каждый товарищ читал о 7-ом Всероссийском Съезде Советов, где сказано было, что нужно ликвидировать помещичьи имения и раздать их крестьянам, оставив только минимально необходимое количество для культурной обработки, как показное, как плантация. Это читали товарищи без этого манифеста, может быть, этот манифест и нигде не был. Я слежу за всем, но этого манифеста не видал, а товарищ борьбист, который в центре, как только выскочил манифест, то сейчас же его в карман и едет в Чернигов. *(Аплодисменты.)*

Но мы слышали с того времени, как произошла Февральская революция, и каждый бедняк знал, что земля его, что землю он получил и что нужно только отобрать ее от богатых. Кто же будет делить? Мы, если мы еще не поделили, если беднота еще не потребовала власти, если она еще лишена земли, коня и плуга, то нужно, не откладывая в долгий ящик, собраться и начать делить. Если даже и земельный отдел ничего не скажет. Кто читает декреты, издаваемые нашей центральной властью, тот еще со дня Октябрьской революции знает, что земля распределяется для равномерного пользования всех граждан Советской России и Украины. Закон один и если мы земли еще не поделили, за это не будем благодарить их – товарищей эсеров, – мы знаем, что эсеры еще при Керенском мазали по губам, но ничего не дали, а дала нам Октябрьская революция.

Голоса. Bravo!.. *(Аплодисменты.)*».

Саме навколо земельних питань розгортаються пристрасті, на трибуні знову Олександр Сериченко.

«СЕРИЧЕНКО А. Я так и знал, что по земельному вопросу откроются такие прения, какие идут сейчас...

Я согласен с некоторыми, высказавшимися в прениях, что земля является государственным достоянием и Советская власть распределяет ее крестьянам, рабочие и крестьяне, которые стояли у власти, эти земли должны использовать как желательно для них, но я не указывал, что нужно поддерживать кулаков или развивать кулачество. Я сказал, что Советская власть, как одна из гибких, делает как лучше рабочим и крестьянам, для того, чтобы поднять их в культурном отношении на должную высоту. Советская власть дает полное право объединяться в

артели, коллективы, товарищества и так далее. Советская власть одинаково приходит на помощь как коллективам, артелям, товариществам и так далее, так и единоличному пользованию, чтобы для всех был агроном и так далее, о чем я указывал, что земельный отдел разбил территорию уезда на агрономические участки, чтобы агрономы давали помощь крестьянству. Я говорю, что Советская власть в будущем решит земельный вопрос правильным путем обобществления, но здесь обобществление пока невозможно в виду краткого срока действия, и если бы совершенно этого нельзя было делать, то наша власть этого не начинала бы, тут была политика иная. Но в виду того, что признана, хотя говорили об общественной обработке, но признано несвоевременным и потому теперь это не должно быть. Но ввиду того, что доказано учением марксизма, что по основной политике наряду с обобществлением возможно существование единоличного хозяйства, которое будет существовать параллельно до тех пор, пока все это не вытеснится и не перейдет к полному обобществлению, что покажет будущее; может быть, не нам, а нашим поколениям. Вот какие выводы я делал и делаю...».

На жаль, не маємо інших прикладів красномовства лідерів петрушинських комуністів. Але 20-23 січня, коли проходив 3-й повітовий з'їзд Рад, їм не було рівних.

*** *** ***

Як не дивно, в самому Петрушині діяльність компартійного осередку з самого початку не мала особливої підтримки населення. Це прямо визнавав 31 березня 1920 р. на I-й повітській конференції КП(б)У Георгій Садовий, що на той час очолював компартійців Петрушина.

«1. Доклади с мест.

Доклад т. САДОВОГО о деятельности комячейки села Петрушино.

Ячейка организована в январе этого года. Сейчас в ней 7 членов. Ячейка ведет энергичную борьбу с кулаками, все их выступления пресекаются в корне. Благодаря этому отношение к ней населения острее, враждебное, даже молодежь относится враждебно. Про новый земельный закон знают и встретили его одобрительно. На последнем сходе постановили произвести передел земли согласно его положениям»²⁶.

Кадрові питання займають важливе місце у діяльності партосередку, вони розглядаються ледь не на кожному засіданні. Однак протоколи максимально сухі, їх складали «для годиться», тож дуже часто маємо самі

²⁶ ДАЧО. – Ф. П-4. – Оп. 1. – Спр. 9. – Арк. 22-26.

лише підсумкові резолюції з питань кадрів. Усі обговорення чи суперечки по кандидатурах залишаються за кадром.

Засідання Петрушинського партосередку від 25 вересня 1920 р. тривало годину і повністю зосередилося на кадрових питаннях. Одноголосно проголосували за прийняття в члени КПУ Дмитра Кисловеця.

КИСЛОВЕЦЬ Дмитро Григорович (1880-1941) – з бідної сім'ї, до школи не ходив. У 1920 р. очолював Петрушинський комітет незаможних селян, член сільради. В лютому 1921 р. залишений кандидатом партії на 3 місяці. Восени обраний до нового складу сільради, але вже як безпартійний. Щонайменше до початку 1930-х активно займався радянською роботою, постійно обирався до сільради, при цьому до компартії більше не мав жодного відношення.

Із спогадів Дмитра Феодосійовича Сериченка: «Из рассказа его сына знаю, что он участник первой империалистической войны, на австрийском фронте был ранен. В колхозе он работал мало, большинство времени состоял на работе в сельпо. Был заготовителем сельхозпродукции. Принимал металлолом, разное тряпье, шкуры животных, разные лекарственные травы. Открывал ларек, где продавались разные товары. Ларек организовал прямо у себя на дому, помещение сохранилось до настоящего времени – напротив братской могилы. Последнее время Кисловец Д. работал в колхозе коморником. Умер осенью 1941 г.».

А от Василю Семеновичу Лобасу відмовили: «заявление оставить открытым, так как мотивов для утверждения его в кандидаты в партию КПУ не оказалось».

І останнє питання:

«3. Вопрос об исключении из членов партии Уездной тройкой во время перерегистрации кандидатов Ивана Дмитриевича КОСТЮКА и Семена Константиновича ЛОБАСА.

Подтвердить постановление Уездтройки, производившей перерегистрацию в Холявинской организации партии К(б)У»²⁷.

Доволі показово: партосередок ще й року не проіснував, але вже спостерігаємо «перереєстрацію» членів – чистка рядів починається майже миттєво. Семен Лобас входив до першого складу петрушинських компартійців. Івана Костюка там не було, отже, став кандидатом пізніше. Вочевидь, обом не вистачало наполегливості та ініціативності у проведенні в життя партійної лінії: Лобаса виключено «за неспособность

²⁷ ДАЧО. – Ф. П-4. – Оп. 1. – Спр. 35. – Арк. 1.

вести партійну роботу», Костюка – «за отсутствие твердых убеждений»²⁸. Власне і аргументація відмови Василю Лобасу сприймається як налаштованість організації на активні дії під час майже безперервних кампаній.

КОСТЮК Іван Дмитрович (1894-?)

Чи не наймолодший петрушинський комуніст. Ще на початку 1920 р. рахувався учнем школи. А вже незабаром входив до комнезаму, був червоноармійцем, вступив у партію. Однак протримався недовго – його переконання виявилися не настільки радикальними, аби відповідати партійним догмам.

Втім, далі ситуація начебто спрощується, кандидатури проходять одностайно.

25 жовтня 1920 р. кандидатом партії став учитель Микола Олексійович Римар²⁹.

РИМАР Микола Олексійович (1920-1927)

Директор школи у 1921-1927 рр. («завідуватель», як тоді називали). Викладав математику.

Народився 1 жовтня 1897 в. у Петрушині. У 1918 р. закінчив Суражську учительську семінарію. З 15 вересня 1918 р. працював учителем в Довжицькій волості – спочатку в селі Ямище, а з 1 вересня 1919 р. – у Юр'ївці.

Лист Повітнаробразу від лютого 1920 р. проливає світло на одну неприємну історію, що стосувалася Миколи Олексійовича: «Черниговский уездный отдел народного образования предлагает вам возвратить 1000 рублей, полученных Вами летом 1919 г. на ремонт Ямыщенской школы 1-ой ступени, в противном случае дело будет передано народному судье, а вы уволены от должности».

Вірогідно, гроші було повернуто і конфлікт уладнався. 25 серпня 1920 р. Римар М.О. переведений у Петрушин.

Спочатку обіймав посаду секретаря шкільної ради. В 1921 р. значився як член КПРС – можливо, саме тому його призначено директором школи 13 грудня 1921 р. Займав цю посаду майже шість років, до 1 вересня 1927 р. Надалі працював директором Халявинської профтехшколи (1927-1929 рр.), директором школи в Юр'ївці (1929-1932 рр.).

Як згадували старожили: «Був переведений у Седнів, переїхав туди з усією сім'єю (дружина Марія, сини Степан і Олександр, дочка Євгенія). Помер в кінці [19]30-х від туберкульозу. Син Олександр розбився на

²⁸ ДАЧО. – Ф. П-4. – Оп. 1. – Спр. 157. – Арк. 39-41.

²⁹ ДАЧО. – Ф. П-4. – Оп. 1. – Спр. 35. – Арк. 2.

мотоциклі, Степан помер десь у Сибіру (Новосибірська область), Євгенія померла від раку шлунка в кінці [19]60-х років. А дружина Марія померла в Петрушині в [19]70-х».

13 листопада кандидатами у члени компартії стали Іван Євстратович Богуля та Андрій Михайлович Ярошенко³⁰. 28 листопада – Григорій Лобас та Мефодій Лук'яненко (батько Степана Лук'яненка, голови колгоспу та секретаря партосередку після Другої світової війни)³¹.

БОГУЛЯ Іван Євстратович (1897-?)

«Засвітився» в подіях початку 1919 р. 7 березня 1919 р. його сестра Марія Євстратівна Богуля оповідала, що «мой родной брат Иван Евстратович БАГУЛЯ, сидевши в тюрьме за подпольные большевицкие работы, где просидел 2 месяца, после чего был выпущен повстанцами. И когда вошли большевики в город Чернигов, то он поступил в ряды Красной Армии и, прослуживши некоторое время, пришел в отпуск домой».

Під час нібито відпустки і сталися наступні події.

16 лютого 1919 р.

«Протокол.

Я, агент Черниговского уголовно-розыскного отдела Петренко, находясь в командировке в с. Петрушине, ко мне явился гражданин села Петрушина *Евлампий Степанович САДОВОЙ*, который заявил, что в ночь с 2 на 3 января ст.ст. к нему часов 10-11 вечера ворвалось 3 вооруженных человека, одетый один был клеенке, так что лица не было видно, и пригрозили револьвером, чтобы я таковым отдал деньги, стали его бить и водить по двору босиком. Причем он хотел в то время, когда грабители пошли в комнату отца, выскочить через окно, но увидел, что возле окна стояло еще 2 человека и проходило тоже 2, из которых он одного узнал – Ивана КОСТЮКА. Причем в комнате он узнал жителя села Петрушина Ивана БАГУЛЮ, который был в ботинках, фуражка и шинель, держал в руках винтовку. Когда его водили по двору, то во дворе стояло две подводы, всех их было около 6 человек. Во двор выводили для того, чтобы показал лошадей. Узнать таковых он может, кроме двух: который был одет в клеенке, а второго, стоявшего во дворе. Из вещей и денег они ничего не забрали. Просит о розыске грабителей...

Степан Яковлевич САДОВОЙ, 75 лет, объяснил, что в ночь с 2 на 3 января ст.ст. в 10-11 часов вечера к нему ворвалось в комнату около 3-4 человек и стали требовать 5 000 рублей и все были вооруженные

³⁰ ДАЧО. – Ф. П-4. – Оп. 1. – Спр. 35. – Арк. 5.

³¹ ДАЧО. – Ф. П-4. – Оп. 1. – Спр. 35. – Арк. 6-7.

револьверами, ружьями и бомбами. Когда он стал говорить, что денег нет, и хотели его расстрелять. Узнать он может только одного БАГУЛЯ»³².

Слідство встановило, що Іван Богуля «служит в социалистическом отряде (Гончая улица, здание Женского епархиального училища) в 3 взводе». В загоні він перебував трохи більше місяця – з 16 січня до арешту. Начальник загону Мамонтов і керівник тамтешнього комуністичного осередку М. Приступа характеризували Богулю як такого, що «службу нес исправно, и ни в чем предосудительном замечен не был».

Насправді ж банда із трьох чоловік (двох мешканців Халявина і Івана Богуля) здійснила п'ять озброєних грабунків у Петрушині та сусідній Чорторійці (сучасна Малинівка), тож 22 лютого Богулю заарештували: «мерою пресечения для них избрать представление денежного залога в сумме 300 рублей за каждого, до представления какового содержать их под стражей в Черниговской тюрьме».

Задаток за Івана Богулю було сплачено 26 березня, він вийшов на волю.

21 лютого 1920 р. прийнятий «на 2-тижневий стаж на посаду контролера млинів». Стажування пройшов задовільно, у подальшому служив агентом повітового продкому, при цьому рахувався червоноармійцем. Влітку 1920 р. сплила історія «о самовольном расходовании агентами Упродкома тт. И.Е. БОГУЛЕЙ и В.С. ЛОБАСОМ заготовленных в селе Брусилове продуктов». З посади звільнили, розпочалося слідство. Але, вочевидь, завершиться нічим, з огляду на подальший вступ Івана Богулі в кандидати партії.

На початку 1921 р. навчався в Чернігові в партійній школі. До квітня 1921 р. тягнулася історія з розбійними нападами, вчиненими два роки тому. Справу розглядав Чернігівський губернський ревтрибунал, присудивши справу «припинити по амністії V з'їзду Рад».

Вочевидь, на тому партійна кар'єра Богулі і завершилася.

Наприкінці 1925 р. прохав сільраду про квартиру на зимовий період, після чого з району прийшов кумедний запит:

13 жовтня 1925 р.

«Протокол № 14 заседания сельсовета

3. Слушали: заявление БОГУЛИ И.Е. о назначении ему квартиры на зимний период.

Постановили: предоставить т. БОГУЛЯ квартиру в доме, принадлежащем райисполкому, совместно с РАШКО Н.И., причём предложит ему быть сторожем в сельсовете. Ходатайствовать перед райисполкомом об утверждении».

³² ДАЧО. – Ф. Р-4609. – Оп. 1. – Спр. 528

21 жовтня 1925 р.

«До Петрушинської сільради

Бобровицький райвиконком запитує, що таке БОГУЛЬ і чому йому сільрада дає квартиру, і в якому саме домі, про що повідомити райвиконкому».

А 2 квітня 1929 р. в Івана Богулі та ще кількох заможних селян відібрали землю, яку передали «в організацію СТВ».

Подальші сліди губляться.

ЯРОШЕНКО (Ярошенко) Андрій Михайлович (1874-?)

Цікава постать. Саме він є першим очільником Петрушинського ревкому (виконкому) в 1918 р., очолював його також з 26 січня по 1 березня 1919 р., після повернення більшовицької влади.

21 грудня 1919 р., під час допиту по справі Флегонта Андрійовича Шихуцького, якого звинувачували, що видав денікінцям всіх активістів радянської влади, повідомив:

«Допрошенный в качестве свидетеля того же числа гражданин села Петрушина *Андрей Михайлов ЯРОШЕНКО*, 45 лет, постоянный учитель села Петрушина, показал следующее:

В прошлом 1918 году до прихода немцев я служил при Советской власти председателем Петрушинского Исполнительного Комитета, и в то время ШИХУЦКИЙ присылал приказы, чтобы очистить помещение комитета, занятое для чего-то и кем-то, и привести дом в надлежащий вид. Также помню, что ШИХУЦКИЙ отказался от получения назначенных ему денег за реквизированный у него урожай, заявляя, что будет требовать судом, что впоследствии и исполнил»³³.

Не зовсім зрозуміло, як трактувати вказану в документі професію «постійний вчитель села Петрушина». Нам добре відомий список вчителів Петрушинської школи того часу, попри часті зміни педагогів. Андрій Ярошенко міг працювати в школі хіба що короткий проміжок часу.

В 1920 р. входив до складу сільради, очолював кооперативне товариство, вступив до партії. Однак, попри таку перспективну біографію, надалі жодним чином себе не проявив.

Досить довгий час перебував у кооперації, входив до різних комісій. Зокрема, в січні 1930 р. входив до комісії по виявленню в селі колишніх партизан. Вірогідно розчарувався в політиці компартії, його стали відносити до «куркулів». У квітні 1931 р. на 50 пудів збільшили завдання по заготівлі картоплі. А за рік, 25 квітня 1932 р., потрапив у список «куркульської верхівки села», в яких повністю відбирали землю. Тож цілком логічним виглядає і наступний документ:

³³ ДАЧО. – Ф. Р-4609. – Оп. 1. – Спр. 464.

27 серпня 1932 р.

«Протокол № 19 засідання президії сільради

4. Поточні справи.

– Справи НИЗЬКОГО Якова Семеновича та ЄРОШЕНКО Андрія Михайловича про неможливість передати до прокурора для притягнення до судової відповідальності як злочинних зривачів хлібозаготівлі».

Подальша доля невідома.

ЛОБАС Григорій Костянтинович (1877-?)

За професією чоботар. Із самого початку 1920 р. працював сторожем щойно збудованого Народного будинку (клуба), входив до комнезаму. В подальшому мешкав у Петрушині, але нічим не виділявся. Його сліди губляться після Другої світової війни.

1921 рік

=====

В січні 1921 р. серед списку затверджених кандидатів бачимо також Єлисея Павловича Рубашенка.

Миколу Римаря 18 лютого 1921 р. на засіданні Халявинського волосного парткому оперативно переводять у дійсні члени. А от до Дмитра Кисловця придивляються: «Оставить кандидатом на 3 місяця». Випадковим людям в партії не місце, занадто масштабні завдання. Потрібні справжні бійці. При найменших сумнівах запалюється червоне світло.

Того ж дня Петрушинський осередок приймає кандидатом Андрія Вікторовича Сергієнка³⁴. А в квітневій відомості фігурує ще один кандидат – Андрій Микитович Радивило, що закінчив школу червоних командирів і має найбільший партійний стаж (з 1919 р.) серед інших членів осередку³⁵.

Організація стрімко зростає, хоча нові партійці не рівня лідерам. І абсолютно ніяк себе не проявлять. Тим часом станом на 1 липня зброю (гвинтівку) з-поміж партійців мають Степан Почепня, Іван Мазур, Степан Шурубенко, Яків Римар і Григорій Лобас³⁶.

24 липня 1921 р. Халявинський волосний партком прикріплює партійців до сіл волості. Серед «смотрящих» чимало петрушинців: Микола Римар відповідає за Чорторійку (сучасна Малинівка), Степан

³⁴ ДАЧО. – Ф. П-4. – Оп. 1. – Спр. 123. – Арк. 16.

³⁵ ДАЧО. – Ф. П-4. – Оп. 1. – Спр. 157. – Арк. 43.

³⁶ ДАЧО. – Ф. П-4. – Оп. 1. – Спр. 117. – Арк. 25.

Почепня – за Роїще, Скиток і Ройську Слободу, Іван Мазур – за Халявин, Михайло Дашко – за Товстоліс, а Василь Мазур опікується рідним Петрушином. Їм ставиться завдання «смотреть за деятельностью как сельисполкома, так комнезамов и земкомиссии»³⁷.

1922 рік

28 січня 1922 р. затверджується кандидатура Григорія Мойсейовича Дев'ятя³⁸. Це вже «нова генерація», яка у всій «красі» проявить себе під час колективізації та Голодомору. І беззаперечний лідер за вживанням алкоголю, судячи з наявних документів.

А ось і репресії.

1 серпня 1922 р.

«Список вышедших добровольно и исключенных членов и кандидатов КП(б)У Черниговской уездорганизации за время с 1 марта по 1 августа 1922 года.

ЗЕВЧЕНКО Тимофей Трифонович

- 1) № партбилета – 161 601
- 2) партийный стаж – с 1.01.1920 г.
- 3) социальное положение – крестьянин
- 4) должность – нет
- 5) время выхода из партии – 11 июля 1922 г.
- 6) причина выхода – исключены, как дискредитирующие партию за исполнение религиозных обрядов.

ЛУКЪЯНЕНКО Мефодий Ал.

- 1) № партбилета – 857
- 2) партийный стаж – с 28.11.1920 г.
- 3) социальное положение – крестьянин
- 4) должность – нет
- 5) время выхода из партии – 11 июля 1922 г.
- 6) причина выхода – исключены, как дискредитирующие партию за исполнение религиозных обрядов.

Завучетом»³⁹.

Тимофію Зевченку та Мефодію Лук'яненку довелося вирішувати дилему здорового глузду і партійної дисципліни. Більшовицька доктрина вимагала рішучого розриву з релігією. Війна проти церкви велася

³⁷ ДАЧО. – Ф. П-4. – Оп. 1. – Спр. 123. – Арк. 22.

³⁸ ДАЧО. – Ф. Р-57. – Оп. 1. – Спр. 218. – Арк. 4.

³⁹ ДАЧО. – Ф. П-4. – Оп. 1. – Спр. 246. – Арк. 1.

нешадно, і вже не один «служитель релігійного культу» наклав життям за твердість переконань. У селах до крайнощів ситуація доходила рідко. До всього, петрушинську церкву Різдва Богородиці ще з 1890 р. очолював Микола Іванович Гаймановський, людина надзвичайно авторитетна і з бездоганною репутацією. З огляду на високий рівень релігійних настроїв петрушинців, боротьба з церквою для «нестійких» більшовиків виглядала чимось неприродним. Світле майбутнє вони вбачали дещо інакше. Зевченко і Лук'яненко не проміняли совість на партійні догми, через що й опинилися в ролі ізгоїв. Ми ж констатуємо ще один виток злочинної комуністичної селекції: в партії залишалися лише ті, хто в боротьбі з церквою та «релігійним дурманом» здатен був іти до кінця.

В грудні 1922 р. відбувся 7-й губернський з'їзд Рад Чернігівщини. Від Чернігівського повіту на цей авторитетний форум (на зорі радянської влади подібні з'їзди справді вирішували важливі питання, але з утвердженням більшовицьких позицій перетворилися швидше на говорильні) були делеговані 20 осіб. Серед тих, кому випала така честь, звернемо увагу на Федора Миновича Колбасіна – секретаря повітового комітету Комуністичної спілки молоді Чернігова. Його батько, Мина Григорович Колбасін, майже 30 років вчителював у Петрушинському міністерському училищі (1882-1911), залишивши по собі світлу пам'ять. У Петрушині він одружився, тут народилися його діти. Власне, Федір у петрушинських метричних книгах не згадується – вірогідно, охрещувався в одному з чернігівських храмів. Але його дитячі роки пройшли, безсумнівно, в селі. Народився в 1899 р., із самого початку 1919-го на радянській роботі – в автороті Чернігова, секретарем повітових комітетів комсомолу в Острі, Сосниці, Ніжині, Чернігові⁴⁰. Його подальша біографія важко простежується, проте ще й після Другої світової працював по партійній лінії.

Водночас 7-й губернський з'їзд Рад Чернігівщини обірвав блискучу кар'єру Олександра Сергійовича Сериченка, чи не найбільш яскравого петрушинського симпатика більшовиків. Ось фрагмент його анкети, яку він заповнив як учасник з'їзду:

«17) Где и на какой должности служил в дни Февральской революции – в Московской милиции, в должности районного исполнителя

18) Где и на какой должности служил в дни Октябрьской революции – тоже

19) Принимал ли участие в Октябрьской революции – способствовал переходу милиции от Временного правительства к Советской власти в Москве

⁴⁰ ДАЧО. – Ф. Р-24. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 371

22) *Сколько раз был на съездах – 15 раз всего, на уездных 7, губернских 5 и 3 центральных»*⁴¹.

7 грудня сталася якась темна історія, коли Олександра Сериченка напідпитку затримали на вулиці.

7 грудня 1922 р.

«Срочно. Черниговскому У[ездному]от[делу]управ[ления]у.

Постановлением 7-го Губернского съезда Советов председатель Холявинского Волисполкома и член Уисполкома т. СЕРИЧЕНКО [А.] отстранен от занимаемых должностей за появление на улице в нетрезвом виде.

Сообщая об изложенном, Губотдел Управления предлагает назначить заместителя на указанные должности и об исполнении донести Губотуправу.

*Замзавгуботуправ Палийчук»*⁴².

7 грудня 1922 р.

«Протокол № 32 заседания президиума Черниговского исполкома.

2. Телеграмма Губотуправа от 6 декабря о смещении СЕРИЧЕНКО А.С. с должности предволисполкома Холявинского на основании постановления Губсъезда Советов, как задержанного пьяного на улице милицией.

Постановили: считать тов. СЕРИЧЕНКО выбывшим из состава членов Уисполкома, а также сместить его с должности предволисполкома Холявинского».

Важко сказати, з чим були пов'язані такі радикальні кроки, які миттєво зламали кар'єру далеко не останньому партійцю. Вочевидь, встиг чогось наговорити або ж поведився зухвало. Як би там не було, але Олександр Сергійович виявився людиною з характером. Він образився і втратив інтерес до радянсько-партійної роботи. Його прізвище зустрічалося у сотнях документів, він виголошував одна за одною полум'яні промови, посідав одночасно безліч посад. Він був усюди. А потім майже повністю пропав з обрію. Для петрушинців це стало непоправною втратою, місцевий осередок тепер нічим не вирізнявся з-поміж інших.

До всього, за кілька місяців до того, 22 вересня 1922 р., від рук галаківців загинув у Городні Степан Олексійович Мазур, ще одна культова фігура петрушинських більшовиків.

⁴¹ ДАЧО. – Ф. Р-24. – Оп. 1. – Спр. 64. – Арк. 377.

⁴² ДАЧО. – Ф. Р-25. – Оп. 1. – Спр. 125. – Арк. 142.

1923 рік

Тим часом розпочався 1923 рік. У березні була ліквідовано повітово-волосна система, натомість утворилися звичні сьогодні райони. Петрушин увійшов до Бобровицького району (назва походить від однойменного села на східному передмісті Чернігова), який об'єднав населені пункти Халявинської і Седнівської волостей. Сучасну назву район набув в 1929 р. З утворенням районів падає вплив петрушинських більшовиків. У Халявинській волості вони були на перших ролях, тепер же розчиняються в загальній масі. Більш-менш впливовою фігурою залишається хіба що Феодосій Почепня.

1 січня 1923 р. секретарем партосередку переобрано Миколу Римаря. На засіданнях у цьому році були присутні: Іван Олексійович Мазур, Василь Іванович Мазур, Яків Федорович Римар, Дмитро Степанович Шурубенко, Степан Григорович Почепня, Ілля Іванович Батухно⁴³.

29 травня кандидатом у члени партії став Стефан Олексійович Мазур, повний тезка нещодавно загиблого комуніста⁴⁴.

14 липня секретаря осередку Миколу Римаря направлено на політико-педагогічні курси, тож на цю посаду обрано Мазура Василя⁴⁵. Останнього за два місяці відкликали на більш відповідальну роботу, осередок очолив Іван Олексійович Мазур⁴⁶.

30 вересня 1923 р. завершилася партійна кар'єра Степана Мазура-молодшого

«Протокол № 9 засідання Петрушинської комячейки.

1. Об исключении Стефана МАЗУРА из кандидатов КП(б)У (И. МАЗУР).

Слушали: доклад секретаря комячейки И. МАЗУРА об исключении из кандидатов в КП(б)У как участника банды, вевшей разгул в районе села Петрушина, находящегося в настоящее время в Козлянском районе следователем.

Постановили: вследствие установленных фактов, как со стороны свидетельских показаний, так и со стороны признаний самих бандитов, что действительно МАЗУР Стефан Алексеевич является участником банды свыше двух лет, исключить, о чем в срочном порядке донести в райпарком»⁴⁷.

⁴³ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 1.

⁴⁴ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 23.

⁴⁵ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 3.

⁴⁶ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 8.

⁴⁷ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 9.

12 жовтня 1923 р.

«Протокол № 16 засідання Бобровицького райпаркома.

1. Рассмотрение протокола селячєйки села Петрушина № 9 об исключении из партии т. МАЗУРА Стефана, занимающего в настоящее время должность следователя 6-го участка при Козлянском райнарсуде.

Рассмотрев протокол Петрушинской селячєйки за № 9 о исключении с кандидатов КП(б)У т. МАЗУРА Стефана за неконкретное поведение, как то выяснилось, что т. МАЗУР – участник Петрушинской банды, что было доказано свидетелями, а также признание самих же виновных, что т. МАЗУР принимал участие в воровстве, а посему райпарком со своей стороны считает необходимым исключить т. МАЗУРА с партии, с снятием его с должности нарследователя, на что просит Окрпарком ускорить исключение с партии»⁴⁸.

Ситуация в країні доволі стабільна, ніяких різких змін курсу чи державної політики. Однак чистки не зупиняються. 14 жовтня 1923 р. під розписку всім членам осередку повідомлено про явку 22 жовтня в Бобровицький райпартком для проходження політичної перевірки⁴⁹.

Щоправда, цього разу незрілих не виявилось:

«Сим довожу до сведения Бобровицький райпарком, что по селу Петрушину исключенных из партии, которые тормозили бы работу как партийную, так и советскую, не имеется.

Секретарь селячєйки И. МАЗУР»⁵⁰.

Натоді осередок налічував всього 6 членів:

«Список членов комячєйки села Петрушина Бобровицького района Черниговского округа за октябрь месяц 1923 г.

№	Ф.И.О.	Партий-ность	№ билета	Должность
1	МАЗУР Иван Алексеевич	член	243 931	Секретарь комячєйки
2	РЫМАРЬ Яков Федорович	член	282 223	Предкомнезамож
3	БАТУХНО Илья Иванович	член	282 222	Секретарь сельсовета
4	ПОЧЕПНЯ Стефан Григорьевич	член	не имеет	Член сельсовета
5	РЫМАР Николай Алексеевич	член	282 221	Учитель
6	ШУРУБЕНКО Дмитрий Степанович	кандидат	855	Член совета

Секретарь ячєйки И. МАЗУР»⁵¹.

⁴⁸ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 2.

⁴⁹ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 24.

⁵⁰ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 10.

Ще двох виключили незадовго перед тим. Але ж кого – братів Сериченків!

**Сведения об исключенных товарищах из партии КП(б)У
села Петрушина.**

	СЕРИЧЕНКО Александр Сергеевич	СЕРИЧЕНКО Дмитрий Сергеевич
1. На какой работе раньше был	Член Уездисполкома с 1919 г., член Упаркома в 1920 г., завуземотделом с совместительством член Губревтрибунала, член Губро(...)ной ком. в 1921 г.	1919 – председатель комбеда с. Петрушина, 1920 – член Уисполкома и Упаркома, зав. отделом по работе в деревне. (1920-1921 – председатель ревкома г. Березна).
2. За что исключен	Переведен был в кандидаты на 6 месяцев за религиозный обряд. После чего по его личной просьбе был совсем исключен.	За пьянство.
3. Пользовался ли авторитетом в массе	Авторитетом пользовался, так как единогласно был избран на должность предволисполкома.	Пользовался.
4. Как относилась масса к его исключению	Беднейшая часть населения и все организации отнеслись с большим сожалением. А кулацкая часть со злорадством.	С сожалением.
5. Что сейчас делает	Член Президиума Бобровицкого райисполкома.	Предсельисполкома.
6. Каковы его материальные и семейные обстоятельства	Член Комнезама, бедняк, на иждивении которого находятся 4 души нетрудоспособных.	Бедняк (1 десятина до революции). Жена и двое детей.
7. В чем выражается враждебная работа	Враждебной никакой, наоборот, помогал и помогает, как в советских, так и партийных работах	Все время работает по укреплению советского и партийного аппарата.
8. Среди каких групп его работа пользуется успехом	Среди групп крестьянских масс.	Комнезамов и сельсоветов.

Секретарь сельячейки И. МАЗУР»⁵².

Один – член президії Бобровицького райвиконкому, інший – голова Петрушинської сільради. Дмитро Сергійович, як і раніше його брат,

⁵¹ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 10.

⁵² ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 26.

погорів на п'ятиці. А Олександр Сергійович одружився на дочці священика Олені Іванівні Максимович і погодився на вінчання. Це була давня історія кохання, яка почалася ще років 4-5 тому. Цілком зрозуміла його поступка бажанням молодої дружини. Оскільки однопартійці такого кроку не зрозуміли, Олександр Сериченко взагалі вийшов із партії.

Обоє стояли у витоків радянської влади в Петрушині, мали незаперечний авторитет, про що, власне, красномовно свідчить і наведена анкета. Це була серйозна втрата для партосередку.

Аби рятувати ситуацію, вже в грудні Бобровицький райпартком КП(б)У погодився поновити Олександра Сериченка в партії. Рідкісний випадок, коли в кадровому питанні здоровий глузд брав гору над ідеологічними догмами.

Грудень 1923

«Протокол № 22 засідання Бобровицького райпаркома.

1. Рассмотрение анкет т. СЕРИЧЕНКО Александра, прием его в партию.

Тов. СЕРИЧЕНКО – крестьянин, бедняк, от роду 37 лет, под судом не был.

Поручители: Ященко Ф.Д., член партии с 1917 г.; Раззевако Кузьма, член партии с 1919 г.; ПОЧЕПНЯ Ф., член партии с 1920 г.

Постановили: принимая во внимание работу т. СЕРИЧЕНКО А., его активность и политическое развитие – принять т. СЕРИЧЕНКО кандидатом партии»⁵³.

1924 рік

=====

За кілька місяців повернули в партію і Дмитра Сериченка: 29 квітня 1924 р. його затвердили «кандидатом на загальних підставах як активного працівника з 1918 р.» та як селянина і члена КНС⁵⁴.

Цікавий епізод стався наприкінці 1924 р. 5 жовтня Петрушинський партосередок затвердив кандидатом у члени партії вчителя (а до того кілька років відпрацював директором школи) Якова Силевича Андріївського.

«1. Разбор заявления АНДРИЕВСКОГО Я.С. о вступлении в кандидаты партии КП(б)У.

Тов. АНДРИЕВСКИЙ – школьный работник села Петрушина с 1912 г. С самого начала революции принимал активное участие в работе сельсовета и культпросвета. В 1920 г. вступил в организацию КНС, где

⁵³ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 53.

⁵⁴ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 19

работает и до сих пор. Ячейка находит т. АНДРИЕВСКОГО вполне достойным звания коммуниста.

Постановили: принять, предложив заполнить анкеты, а также свою биографию. Ходатайствовать перед райисполкомом об утверждении»⁵⁵.

АНДРІЄВСЬКИЙ Яків Силович (1890-?) – директор школи у 1919-1921 та 1927-1933 рр.

Народився 9 жовтня 1890 р. в селі Монастирище Ніжинського повіту. Витримав екзамен на звання вчителя в Предмостній Слободі Остерського повіту в 1909 р. Педагогічну діяльність розпочав восени 1910 р. в м. Мена Сосницького повіту (10.09.1910–1.11.1910), потім за власним бажанням переїхав до с. Перелюб Сосницького повіту (1.11.1910–1.07.1912). З 1 липня 1912 р. – в Петрушинському міністерському 2-класному училищі.

З початком Першої світової війни мобілізований до діючої армії. 3 місяці перебував у тилу, 1 місяць – на фронті, служив рядовим у піхоті. 2 грудня 1914-го потрапив у німецький полон, де знаходився до 17 лютого 1919 р. 1 травня 1919-го повернувся в Петрушин, очолив школу. Виховував дочку-школярку – очевидно, від першого шлюбу. В 1920 р. одружився на вчительці початкових класів Парасковії Петрівні Зеленецькій. Вірогідно, це другий шлюб Якова Силовича, оскільки на той час із ним проживала малолітня дочка.

Читав у старших класах практично весь спектр предметів, оскільки викладали тоді за «круговою» системою – по черзі читали різні групи предметів, змінюючи їх щороку.

Приймав активну участь у громадсько-політичному житті, був секретарем різних організацій, зокрема культурно-просвітницького гуртка. В 1925 р. згадується як завідувач школи лікнепу (ліквідації неписьменності).

Виразно симпатизував радянській владі, виконував значний обсяг громадської праці, тож цілком підходив для осередку. Ось перелік посад Якова Силовича з 1917 р.

	<i>Місце</i>	<i>В якій установі</i>	<i>Посада</i>
<i>з 1919 до 1920</i>	с. Петрушин	В сельсовете и культпросвете	Член сельсовета и секретарь культпросвета
<i>з 1920 до сих пор</i>	с. Петрушин	В Комнезаме	Член Комнезама
<i>з 1919 до сих пор</i>	с. Петрушин	В школе	Учитель
<i>з 1922 до сих пор</i>	с. Петрушин	В кооперативе	Член ревкомиссии
<i>З 1924 с июня</i>	с. Петрушин	В сельбуде	Предсельбуда
<i>в цей час</i>	с. Петрушин	В школе, в сельбуде, в КНС, в кооперации и в ликбезе	Учитель, предсельбуда, член КНС, член правления кооператива и завликпунктом

⁵⁵ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 27. – Арк. 1-32.

В анкеті Яків Андрієвський так і пише: «за все время с 1918 г. и по сей час работаю во всех организациях села Петрушина. Принимаю, как член Комнезама, активное участие в проводимых кампаниях местными властями». Сільські партійці одностайно його підтримали, «отвода не было». Однак холодним душем стало рішення районного осередку:

10 грудня 1924 р.

«Протокол № 38 заседания Бобровицкого райпаркома.

5. Текущие дела.

г) Разбор материалов о вступлении в КП(б)У т. АНДРИЕВСКОГО Якова Силовича, учителя с. Петрушин, 1890 г.р., происхождение из духовенства.

Постановили: от принятия т. АНДРИЕВСКОГО Я.С. воздержаться до проявления активности»⁵⁶.

І знову ідеологічні догми над усе. Бо дід і батько Якова Силовича – псаломщики, тобто службовці релігійного культу. Про це пам'ятали навіть деякі старожили села: «Тесть у нього був священиком у Тупичеві, так його гризли за це постійно. Влітку разом із дружиною він їздив через болота на Тупичів, так проїжджав Зеленою вулицею, якраз повз наш двір. Гарний дядько. Хто не слухає – щигля. А сам високий, стрункий, русявий. Через тестя його і зняли – «за соціальним станом». А переїхав він, здається, в село Зайці Чернігівського району. Там і помер».

1925 рік

=====

Кадрова ситуація покращується в 1925 р. 28 лютого «на загальних підставах» прийнято в партію Івана Петровича Качного та С[ергія?] Федоровича Туренка⁵⁷. А 9 березня кандидатом у члени партії стала 22-річна жителька Петрушина Е.Я. Родивилова, «із сім'ї робочих»⁵⁸.

Із «нового покоління» більш-менш себе проявить перший у списку, Іван Качний. Про двох інших взагалі нічого не скажемо. Їх, вірогідно, невдовзі, прибрали з партії.

КАЧНИЙ Іван Петрович (1900-1967) – учасник розгрому Врангеля. Працював у лісництві об'їждчиком.

⁵⁶ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 53.

⁵⁷ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 12.

⁵⁸ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 10.

Автобіографія 1925 р: «Родился в 1900 году 24 июня в селе Петрушине, в то время отец мой жил с семейством 7 человек при 2 десятинах земли. До 8 лет я помогал отцу, пас коняку и вообще был пастухом. С 8 лет отдали меня в Петрушинскую 2-классную школу, где я проучился 4 года, но ввиду отсутствия материальных средств пришлось покинуть школу в 1912 году и с 1912 по 1917 год служил в хозяев батраком. С 1917 года и по 1919 г. работал в своем хозяйстве хлебопашеством. С 1919 года был призван на военную службу, где прослужил по 1922 г., 22 мая был отпущен по демобилизации. С указанного времени и по 1924 год жил дома, занимался хлебопашеством. В 1924 году 13 мая общим собранием Петрушинской организации КНС был избран председателем КНС, где нахожусь до настоящего времени.

Из послужного списка:

– служба: 7 ноября 1919 призван и направлен в Черниговский караульный батальон, с 20 марта 1920 по 17 мая 1921 в 17-й дивизии телеграфистом 1 разряда, с 17 мая 1921 по 22 мая 1922 в 8-й стрелковой дивизии Минска телеграфистом 1 разряда, откуда и был уволен в бессрочный отпуск»⁵⁹.

9 квітня 1925 р. кандидата у члени партії (з 1921 р.) Дмитра Степановича Шурубенка переведено до дійсних членів КП(б)У.

ШУРУБЕНКО Дмитро Степанович (1895-1980) – доволі одіозна фігура.

Автобіографія 1925 р.: «Родился в 1895 году октября 23 дня. До войны проживал в хозяйстве своего отца, где и пособлял вести хозяйство, а также ходил на заработки в другие, более зажиточные хозяйства. В 1915 году взят на службу в армию, где прослужил до 1918 года; когда прибыл домой, то до 1919 года работал в своем хозяйстве, и в 1919 г. был избран в земкомиссию, проработавши до августа 1919 года мобилизован в Красную Армию, прослуживши в Красной Армии до 1921 года мая месяца, был демобилизован и по прибытии домой вступил в организацию Комитета незаможных селян, в июне месяце 1921 г. вступил кандидатом коммунистической партии Б.У. и выполнял поручения ячейки. В 1921 году занимал должность Председателя волракинспекции Холявинской, и до настоящего времени занимаю выборные должности в селе (председателя сельсовета и секретаря).

Из послужного списка:

– образование: окончил 2-классное Министерское училище в селе Петрушин,

⁵⁹ ДАЧО. – Ф. Р-69. – Оп. 1. – Спр. 1525.

– занимаемые должности: по прибытии в село Петрушин (1921) был избран в волракинспекцию, занимал должность председателя до 1921 года октября, после был избран председателем сельсовета села Петрушина и пробыл до октября 1922 г., с 1922 до ноября 1923 г. работал в своем хозяйстве и 1923 года ноября месяца был избран членом Совета, где работал секретарем до 1924 г. декабря месяца и после перевыбора Совета избран председателем сельсовета с. Петрушина, где и сейчас работаю»⁶⁰.

Из спогадів Дмитра Феодосійовича Сериченка: «После гражданской войны, еще до коллективизации, состоял в рядах компартии. При «чистке партии» был исключен из ее рядов, но активное участие в общественной жизни принимал. Многие годы работал председателем сельского совета, председателем сельпо. В начале войны был мобилизован. Поздней осенью 1945 года явился из плена домой. В период оккупации немцы репрессировали активистов и других руководителей села. Попал и он в этот список. Всех посадили в Черниговскую тюрьму и в скором времени всех расстреляли (15 человек), а ШУРУБЕНКО был освобожден. Оказывается, у него было сохранено петлюровское удостоверение за подписью самого Симона Петлюры. После освобождения села от немцев, его обвиняли как провокатора, который выдал всех расстрелянных немецким властям. Был судим и приговорен к 10-и годам заключения. После отбытия срока работал в колхозе сторожем. Умер в [19]70-х годах».

Його дійсно багато хто вважає зрадником, хоча історія загалом доволі темна. Активіст радянської влади і колгоспного руху. Голова Петрушинської сільради в 1927-1928, 1930 рр. Наприкінці 1920-х обіймав посади районного рівня. В 1929 р., після створення колгоспу «Червоний літак», організував у Петрушині ще один колгосп (віргідно, під назвою «Червоний партизан»). У найбільш голодні місяці 1932-1933 рр. очолював партосередок у селі Свинь (сучасне Вознесенське). З вересня 1933 р. по лютий 1934 р. знову голова Петрушинської сільради. При цьому Дмитро Степанович єдиний, хто говорив про голод і за це навіть зазнав утисків:

7 червня 1938

«Протокол № 3 засідання бюро Чернігівського райкому КП(б)У.

4. Апеляція тов. ШУРУБЕНКО про встановлення його в члені ВКП(б).

ШУРУБЕНКО Дмитрій Степанович, 1895 р.н., селянин, заможний середняк, українець, перебував у ВКП(б) з 1924 по лютий місяць 1934 року.

⁶⁰ ДАЧО. – Ф. Р-69. – Оп. 1. – Спр. 1525.

В 1934 році 27 лютого бюро Чернігівського міськпарткому був виключений з ВКП(б) за систематичну п'янку та за розповсюдження провокаційних чуток серед селян с. Петрушина, що селяне знову будуть голодувати, як голодували в 1933 році.

Служив в царській армії унтер-офіцером, в 1918 році служив добровільно у гетьманській варті, в 1918 році затримувався червоними богунськими частинами, як служивший в гетьманській варті. Зараз на роботі себе не проявляє.

А тому бюро Чернігівського РК КП(б)У не знаходить потрібним піднімати клопотання перед КПК про відновлення тов. ШУРУБЕНКА Дмитра Степановича у ВКП(б). Роз'яснити т. ШУРУБЕНКУ, що він може вступити до партії на загальних умовах».

Очоловав Петрушинську сільраду в 1937-1939 рр.

А от секретаря сільради Степана Івановича Костюка того ж дня приймати у кандидати утримались.

9 квітня 1925 р.

«Протокол № 12 засідання Бобровицького райпаркома.

5. Утверждение в кандидаты партии КОСТЮКА Степана Ивановича, родившегося в 1901 г., жителя с. Петрушин, окончившего курсы лесного техникума, в Красной Армии с 1922 по 1924 г. в качестве писаря, середняк, живет в хозяйстве отца, в настоящее время работает секретарем сельсовета.

Принимая во внимание, что т. КОСТЮК будучи в армии не вступил в ЛКСМ, был не в строю, а работал писарем и в настоящее время, работая секретарем сельсовета, и непосредственного участия в сельском хозяйстве не принимая, от приема в кандидаты партии – воздержаться»⁶¹.

Доволі колоритною фігурою поповнився партосередок 1 серпня, коли кандидатський квиток отримала Ольга Юхимівна Дев'ять (у дівочтві Дмитренко)⁶². Оце вже була представниця «нової генерації», на яких спирався у подальшому сталінський режим.

ДЕВ'ЯТЬ Ольга Юхимівна (1897-?) – дружина ревного провідника в життя партійних завдань Григорія Дев'ятя. Безжальна революціонерка, нещадно вилучала хліб і продовольство в односельців задля виконання спущених з гори норм. При цьому не гребувала привласнювати речі розкулачених. Войовнича атеїстка. Вірогідно, саме вона топталася по церковних іконах, коли їх вилучали з церкви.

⁶¹ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 41.

⁶² ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 54.

Автобіографія 1934 р.: «Член партії с (1927 года). Родилась в селе Петрушине, в семье селянина-бедняка. До 1929 года работала в единоличном сельском хозяйстве, в 1929 году вступила в колхоз, где работала рядовой колхозницей. Сейчас работаю заведующей яслями колхоза. Партвзысканий не имела, под судом не была».

Із матеріалів партійної чистки 1934 р.:

«Выступления»:

ШЕВЧЕНКО (председатель колхоза). Тов. ДЕВЯТЬ активно работала в проведении политкампаний на селе, она при очень тяжелых условиях организовала детясли при колхозе и вполне справляется с возложенными на нее обязанностями.

ПУХОВОЙ (учитель). Тов. ДЕВЯТЬ самая найактивнейшая работница нашего села, она решительно боролась за укрепление колхоза, принимает систематическое участие в общественной работе, аккуратно посещала и интересовалась политзанятиями.

МИРГОРОДСКИЙ (ЛКСМ). Тов. ДЕВЯТЬ недостаточно политически грамотная для обеспечения авангардной роли коммуниста, ей нужно еще больше работать над собой, чем она работала».

Як ревна комуністка без проблем пройшла чистку 1934 р.

4 грудня 1935 р. отримала догану за «халатне відношення до охорони партквитка, якого розірвали діти».

У подальшому очолювала Петрушинський партосередок. Але оскільки прикривала пияцтво чоловіка, то знята з посади 5 серпня 1937 р. («не лише не організувала роботу кандидатської групи, але займалася тільки сплетнями, фактично роботу розвалила, внаслідок такого стану в колгоспах сільради та школі допущено засміченість класово-ворожими елементами»).

Із виступу на районних партійних зборах 30 листопада 1937 р.: «Тут мене звинувачували в співчутті до контрреволюційної агітації в с. Роїще, то це не вірно. Я з 1920 р. активно борюся проти всіх цих гадів троцькістів. Була справа так: я пішла в Роїще, щоб договорити дівчину до себе, це мені не вдалося і я зайшла до родича колгоспника Сердюка, коли там випивали, був присутній т. Бідний. Господар хати напився і став казати, що в нього було за весь час занадто багато представників, але потім вони стали ворогами народу».

В 1938 р. Ользі Юхимівні кілька разів закидали погане відвідування партшколи, пропуски занять: «завжди приїзжає на заняття з запізненням, а також не готується до школи як слід».

Наприкінці 1939 р. разом із чоловіком виїхали в Чернігів.

4 грудня 1939

«Протокол № 47 засідання бюро Чернігівського райкому КП(б)У.

5. Заява члена ВКП(б) ДЕВ'ЯТЬ О.Ю.

В зв'язку з тим, що т. ДЕВ'ЯТЬ переїхала на постійне жительство в м. Чернігів, а тому відпустити з Чернігівської райпарторганізації до міському КП(б)У».

Під час німецько-радянської війни мешкали в Роїщі, що й врятувало їх від репресій та загибелі. По війні повернулися в Чернігів, подальша доля невідома.

13 жовтня 1925 р., через рік після попереднього «утримання», Бобровицький райпартком таки затвердив Андрієвського Якова Силовича кандидатом у члени партії, який і справді тягнув чималий шмат роботи. А Костюку Степану Івановичу запропоновано підшукати необхідних поручителів⁶³.

«Протокол № 24 засідання Бобровицького райпаркома.

9. Рассмотрение анкет.

1) АНДРИЕВСКИЙ Яков Силович, учитель с. Петрушин, рождения 1890 г., сын псаломщика, член КНС, в Красной Армии не служил, принимает активное участие в общественной работе.

Постановили: принять в кандидаты партии по III категории, представив на утверждение Окпаркома.

2) КОСТЮК С.И., 1901 г. рождения, окончил высшее начальное училище, член Союза совработников с 1921 г., секретарь Петрушинского сельсовета, в Красной Армии служил переписчиком.

Постановили: отнести к категории прочих, предложив подыскать недостающих поручителей»⁶⁴.

Ще одна дієва форма контролю і чистки партійних кадрів – так звані обстеження осередків. Це коли в село приїздить представник районного парткому і вивчає стан справ на місцях, аби в разі необхідності спрямувати роботу в необхідному руслі та зробити висновки по кадровому складу. Петрушинський осередок нічим особливим не вирізняється, однак отримує доволі прихильні відгуки. Навіть не дивлячись на те, що керівні циркуляри іноді пускаються на куриво.

11 жовтня 1925

«Протокол № 3 райконференции членов и кандидатов КП(б)У Бобровицького райпаркома.

2. Отчет райпаркома (т. Милейко).

За период с 19 сентября с/г из обследования ячеек Старобелоуской, Котовской, Холявинской, Петрушинской, Роищенской и Бобровицкой видно, что более сильной по работе является Петрушинская. Наблюдается

⁶³ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 63-64.

⁶⁴ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 1-93.

здоровый рост ячейки, а также полный охват руководством всех организаций села»⁶⁵.

2 листопада 1925

«Протокол № 26 засідання Бобровицького райпаркома.

1. Доклад т. Іванова (інструктор Окрпаркома) о выводах по обследованию района.

Петрушинская ячейка. Плана в работе нет. Получаемые циркуляры руководящего характера скуриваются или подшиваются к делу. Секретарь ячейки учитель, вследствие чего большое внимание уделено ремонту школы. Склок нет»⁶⁶.

10 листопада, з другої спроби, кандидатський квиток отримав і Степан Іванович Костюк. За півроку до того йому закидали пасивну позицію, тепер же вистачило наявності п'яти поручителів⁶⁷.

«Протокол № 27 засідання Бобровицького райпаркома.

7. Разбор заявлений о приеме в партию.

в) Заявление и анкеты КОСТЮКА С.И., секретарь Петрушинского сельсовета, крестьянин, служащий несколько лет, имеет 5 поручителей с 5-летним стажем.

Постановили: принять кандидатом партии с 5-годовичным стажем. Представить на утверждение Окрпаркома»⁶⁸.

КОСТЮК Степан Іванович (1901-?)

Автобіографія 1925 р.: «Народився у 1901 році 14 грудня у селі Петрушині. В той час мій батько жив укупі з моїм дідом і з своїми братами. Дід мій мав власне господарство, на котрому господарював сам із своїми синами, в той час землі у нього було на 15 десятин. Малим хлопчиком пособляв у роботі батькові та дядькам, пас свині та коли підріс, то коні. Коли мені виповнилось 8 років, мене віддали у Петрушинську 2-класну школу, де я провчився 5 років і скінчив її. У 1915 році мене віддали батьки до 4-класової вище початкової школи у місті Чернігові, цю школу я скінчив у 1919 році. В той час ця школа реорганізувалась в Трудову школу 2 ступеня, ще провчившись тут один рік, школу знову реорганізувалась в 7-річну, але ж нам сказали, що ми, учні цієї школи, рахуємось скінчивши ми цю школу.

1920 року осінню я поступив на курси лісних техніків при Чернігівському Губземвідділі. Ці курси скінчив у 1921 році у серпні

⁶⁵ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 1-93.

⁶⁶ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 1-93.

⁶⁷ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 70.

⁶⁸ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 40. – Арк. 1-93.

місяці. Після скінчення курсів мене відкомандірували у Губтоп на посаду мол. таксатора, прослужив там 2 місяці і не отримав відстрочки на військову службу, мене направили у 4-й Губ. від., спочатку Лісозаготовчий відділ, а потім у Штаб уповноваженого по постачанню палива для Червоної Армії на Чернігівщині (на посаду щетовода). По розформуванню цього штабу, мене відіслали до 8-го лісозаготівельного отряду на посаду пом. діловода. Прослужив там до 20 березня 1922 року, мене направили у Київ на пересильний пункт. Там прослужив до 1922 року 11 жовтня на посаді переписчика, мене відіслали до 3-го саперного батальйону у Києві. 5 січня 1923 року батальйон розформірувався і я поїхав у 6-й Саперний батальйон, де і служив переписчиком до 22 вересня 1924 року. Потім, по демобілізації того року, я приїхав додому у село Петрушин, де і живу до цього часу. Живу на платні, що одержую за роботу у сільраді та з господарства свого батька»⁶⁹.

1926 рік

=====

На початку січня загубив партійний квиток **Микола Римар**, однак все обійшлося: «Надіслати до Окрпарткому прохати його виділити другий, позаяк райпарком не вбачає тут необачливого відношення до партдокументів».

27 січня кандидатом у члени партії став демобілізований червоноармієць Іван Гнатович Сериченко – ще одна яскрава постать із цього козацького роду. Він утримувався в партії в 1930-х роках, і при тому не заплямував себе негідними вчинками, про які б пам'ятали односельці або було зафіксовано у документах.

«Протокол № 2 засідання Бобровицького райпарткому.

8. Анкета про прийом до КП(б)У СЕРИЧЕНКО Івана Ігнатовича – демобілізований червоноармієць, працює в своєму господарстві.

Прийняти в партію кандидатом як селянина на 1 рік»⁷⁰.

СЕРИЧЕНКО Іван Гнатович (1897-1988)

Автобіографія 1926 р.: «В 1897 году 4 октября я родился. Рос и воспитывался в бедной крестьянской семье. В 9-летнем возрасте я был послан в школу, в которой проучился 5 лет и окончил школу в 1911 году.

По окончании школы служил батраком по 1916 год, в котором был мобилизован в царскую армию, и служил в последней по 1918 год. Весь 1918 год жил дома и занимался своим хозяйством, которое было

⁶⁹ ДАЧО. – Ф. Р-69. – Оп. 1. – Спр. 1525.

⁷⁰ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 71.

дефицитным и приходилось прибегать к побочным заработкам. В начале 1919 года был призван в рабоче-крестьянскую Красную Армию, где и прослужил по 14 ноября 1921 года. Со дня мобилизации из Красной Армии живу дома и работаю в своем хозяйстве.

Из послужного списка:

- служба: 15 мая 1916 года – 156-й запасной полк, солдат; в Красной Армии с 20 апреля 1919 по 14 ноября 1921 года письмоводителем,
- участие в Февральской революции – принимал участие в разоружении полиции и в военном движении,
- в 1924 году служил секретарем КНС, 23 декабря 1925 года избран председателем КНС»⁷¹.

Із спогадів Дмитра Феодосійовича Сериченка: «С началом проведения в селе коллективизации, видя жестокость со стороны властей, ушел на работу в Чернигов – устроился на производство на должность заместителя главного бухгалтера (он по специальности был бухгалтером). За это не допустили его для обмена партбилета (в те годы по всему Союзу проводился обмен партбилетов – «чистка партии»). Таким образом, мой дядя проработал в должности главного бухгалтера до 70-летнего возраста. Умер в возрасте 91 года».

За тиждень, у розвиток теми нещодавніх обстежень, про діяльність Петрушинського компартійного осередку доповідав у районі його секретар.

3 лютого 1926 р.

«Протокол № 3 заседания Бобровицкого райпаркома.

3. Доклад секретаря Петрушинской ячейки (т. РИМАР).

В ячейке 10 товарищей, из них 4 кандидата.

В политгруппе 20 человек постоянных слушателей. Закончили I часть «Политграмоты» Ярославского. Все имеют партнагрузку. В кооперации пайщиков 54. В сравнении с прошлым годом, работа усилилась в 2 раза. Сократили накладные расходы. Плохо поработали среди женщин. Делегатское собрание не работает. КСМ слаб, нет хорошего секретаря. Среди партийцев болезненных явлений нет. Членские взносы только несколько человек не выплатило за 2 месяца. Обе кандидатки партии пассивны.

Перевыборы: партийцы проводили беседы по куткам, после чего выдвинули ячейкой кандидатуры на 50% приблизительно из середняков-активистов. Масса выдвигает партийцев. Село издавна революционное. Батраков всего 4 человека. Религиозная община не влиятельна. Есть около

⁷¹ ДАЧО. – Ф. Р-69. – Оп. 1. – Спр. 1525.

5 дворів евангелістів. Релігійність в селі слаба. КВП слаб, КНС в новому складі ще не проявив себе»⁷².

Щодо двох кандидаток у члени партії, то мова, вочевидь, про Я. Родивило та Ольгу Дев'ять. Власне, першу нам взагалі не вдалося ідентифікувати серед петрушинських мешканців. Незабаром вона, чи за власною ініціативою, чи за рішенням осередку, опиниться поза партійними лавами. І, вочевидь, виїде з чоловіком у Чернігів чи інший регіон. Щодо Ольги Юхимівни, то вона себе ще проявить, її зоряний час припаде на сумні 1930-і.

18 лютого 1926 р. Бобровицький райпартком аналізував підсумки виборів до сільрад, які тоді проводилися щороку. Несподівано не пройшов до сільської ради директор школи і секретар компартійного осередку Микола Римар, його обрано лише в ревізійну комісію. Він і раніше не був яскравою постаттю, тепер же можемо констатувати падіння авторитету лідера петрушинських комуністів. Натомість «в'яснився авторитет виключеного з партії за п'янство гр. [Дмитрія] Сериченко, шедшого проти ячійки»⁷³. Ми не маємо достовірної інформації, але очевидно, що після поновлення в партії весною 1924 р., Дмитро Сергійович не довго в ній протримався. Відсутні документи і щодо Олександра Сериченка, але не викликає сумнівів і повна ідентичність його позиції. Обидва Сериченки, що для багатьох петрушинців уособлювали радянську владу, явно не вітали діяльність та методи рідної колись партії і, розчарувавшись, остаточно відійшли від партійних справ. Здається, Олександр Сергійович полишив село (вірогідно, саме тепер він керував чернігівським цегляним заводом), а Дмитро Сергійович і до цього часу мав повну довіру односельців, що стало неприємною реальністю для колишніх соратників.

Цілком нагальним завданням ставала зміна керівництва петрушинського партосередку. Тож 22 травня, після деякого зволікання, Бобровицький райпартком призначив Феодосія Почепню, який до того перебував у районній організації⁷⁴. До речі, саме в цей період на районному рівні істотно посилювалися позиції Дмитра Шурубенка.

21 листопада 1926 р. новим кандидатом у члени партії став 23-річний **Микола Іванович Сергієнко**: «Селянин, бідняк, народження 1903 року, активно працює в сіль організації». Хоча його взяли по II-й категорії на один рік. Тоді ж нещодавнього голову сільради Івана Петровича Качного перевели у дійсні члени: «Селянин, бідняк, народження 1900 р. – активно

⁷² ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 71.

⁷³ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 71. – Арк. 4.

⁷⁴ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 71. – Арк. 14.

роботає в сільському господарстві, був головою сільради, служив в Червоній Армії, дисциплінований»⁷⁵.

Іван Петрович ніяк особливо себе не проявить.

Як згадував Дмитро Феодосійович Сериченко: «При колективизації был направлен на должность председателя сельсовета в с. Ковпыту Черниговского района. Одно время работал в Петрушине председателем сельсовета, когда застрелил одного неполного ума Шихуцкого Владимира, уличённого в воровстве домашнего имущества. Одно время (до войны) работал в магазине продавцом. Участник Великой Отечественной войны. После работал на разных работах в колхозе. Любитель был «заложить за галстук», за что вышел из доверия в последние годы. Умер по неизвестной причине в период кошения на лугу (косовицы) в [19]60-х годах».

Насправді Іван Качний на момент інциденту з Шихуцьким не був головою Петрушинської сільради. Він або був кандидатом до президії сільради, або ж очолював місцевий КНС. Власне, очевидно, що з якогось періоду кар'єра Качного ніби якось пригальмувала. Схоже, що це мало якийсь зв'язок із убивством 19-річного Володимира Шихуцького (1910-1929).

Дмитро Сериченко про сам інцидент писав наступне: «Шихуцкий Владимир Петрович – сын дворянина, сам он был дебильным (слаборазвитый ум), воровал, что под руку попадалось. Однажды забрался в квартиру одного крестьянина, что работал сапожником, и решил переобуться в новые сапоги. Потом приглянулся ему хороший костюм, решил заменить им свой старый. Рядом жившие соседи видели, как он залезал в квартиру, сообщили в сельский совет. Прискакал председатель совета Качный И.П., а Шихуцкий, видя, что дело плохо, начал убежать на поле и прятаться в посевах (там горох был посеян). Председатель стал наступать, дал предупредительный выстрел. Убегающий на выстрел не отреагировал, после чего Качный сделал выстрел на поражение из револьвера и прострелил голову. Ранение было смертельным».

Вочевидь, дії Івана Качного визнали правомірними, але перевели в інше село, чому він і опинився в Ковпиті.

Розповідь Дмитра Феодосійовича цілком підтверджують замітки і тогочасній чернігівській газеті «Червоний стяг».

5 грудня 1926 р.

«Пригоди та злочини.»

Із-за землі. У селі Петрушах, Боборовицького району, від підпалу згоріло 2 клуні Н.К. ЛАРЬКА й А.М. ПРИХОДЬКА. За підозрінням у

⁷⁵ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 121. – Арк. 10.

підпалі затримано Анастасію ШИХУЦЬКУ та В.П. ШИХУЦЬКОГО. Останній в підпалі признався»⁷⁶.

21 травня 1927 р.

«Баба й онук.

Чернігівський Окрсуд у складі голови тов. Менського, народніх засідателів тт.Денисенка й Царенка за участю громадського обвинувача тов. Голика й оборонців тт. Гозенпуда й Антоненка.

Перед судом – баба й онук. Баба – Настасія ШИХУЦЬКА – 83 років обвинувачується у намові до підпалу, онук, 17-річний Володимир ШИХУЦЬКИЙ, родом з дворян, у фактичному виконанні підпалу.

Володимир ШИХУЦЬКИЙ в листопаді минулого року за намовою своєї баби підпалив у селі Петрушині, Бобровицького району, клуню гр. Степана МАЗУРА. Для підпалу баба задалегідь дала онукові клунок ганчірок і сірники. Цей клунок ШИХУЦЬКИЙ встиркнув у стріху клуні й потім підпалив. Клуня МАЗУРА згоріла до щенту разом з урожаєм, що там був. Як показав Володимир ШИХУЦЬКИЙ, баба підмовила його підпалити клуню, тому що мстилася МАЗУРУ за те, що останній збудував клуню на землі, яку було в неї відчужено. Перед підпалом баба казала онукові, що коли клуня згорить, то земля знову перейде до них...

Суд присудив Володимира ШИХУЦЬКОГО до позбавлення волі зі строгою ізоляцією на 2 роки. На підставі ж 18 арт. к.к. через його неповнолітність позбавлення волі скорочено йому на одну третину»⁷⁷.

20 жовтня 1928 р

«Судова хроніка.

Народний суд 10 дільниці розглянув низку справ та присудив:

За крадіжки. Громадянина села Петрушина ШИХУЦЬКОГО Володимира за крадіжку в громадянки ЛЕДОВОЇ різного одягу – на 1½ роки позбавлення волі з поразкою в правах по відбутті кари на 1 рік»⁷⁸.

1927 рік

=====

На початку минулого року йшла мова про пасивність жінок петрушинського компартійного осередку. Однак діяльність Ольги Дев'ять справила враження на соратників. 5 березня її («1898 р.н., селянка-біднячка, член КНС, активістка») та молодого і перспективного Івана

⁷⁶ Червоний стяг (Чернігів). – 1926. – 5 грудня. – 4 с.

⁷⁷ Червоний стяг (Чернігів). – 1927. – 21 травня. – 4 с.

⁷⁸ Червоний стяг (Чернігів). – 1928. – 20 жовтня. – 4 с.

Гнатовича Сериченка («1897 р.н., селянин-бідняк, член КНС, активіст, служив у Червоній Армії, витриманий, політично розвинений») бюро Бобровицького райпарткому перевело до дійсних членів партії⁷⁹.

Одночасно розглядалася заява про вступ до кандидатів у члени партії М. П. Костюк («1904 р.н., селянка-середнячка, не активна»). Вирішили не поспішати і для початку «пропонувати вступити до ЛКСМУ».

А менш ніж за тиждень згасли кар'єрні перспективи Дмитра Шурубенка. Тільки він почав проявляти себе на районному рівні, навіть став заступником голови райвиконкому, як з'ясувалося, що «не тягне». Невтішна характеристика поставила хрест на амбіціях, хоча на сільському рівні Дмитро Степанович ще довго буде помітною фігурою.

10 березня 1927 р.

«Протокол № 3 засідання бюро Бобровицького райпаркома.

3. Про замісника голови райвиконкому т. ШУРУБЕНКО (т. Кобець).

Висловились: тт. Лупин, Свирський, Горохов, Шампанер.

Ухвалили:

1) в зв'язку з тим, що т. ШУРУБЕНКО, як висунений, себе не виправдав, робітник малоініціативний й для адмін. роботи не має твердої волі, а також бажання работати над собою майже не проявив і в перспективі росту його, як райробітника, не забезпечується, рахувати залишення його в новому робочому складі президії райвиконкому недоцільним»⁸⁰.

19 червня 1927 р. бюро Бобровицького райпарткому підтвердило рішення по О. Дев'ять, І. Сериченку та М. Костюк. Водночас спливла ще одна кандидатура в члени партії – У.В. Рубашенко («1904 р.н., селянин-бідняк, член ЛКСМУ, не активен»). Відмовили без пояснення причин. Вочевидь, вистачило відсутності активності⁸¹.

1928 рік

За цей рік не збереглися протоколи сільського осередку.

У районному парткомітеті відсутні згадки щодо кадрових рішень по петрушинських партійцях. Натомість постійно на виду Феодосій Почепня і, особливо, Дмитро Шурубенко. Перший фігурував серед персонально

⁷⁹ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 122. – Арк. 2, 10.

⁸⁰ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 122. – Арк. 1-50.

⁸¹ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 122. – Арк. 10

обраних на окружку партконференцію, другий входив до бюро Бобровицького райпарткому.

1929 рік

Сталінське керівництво розпочало решучу політику закріпачення селянства, так звану «колективізацію». Однак і для петрушинських комуністів цей рік виявився фатально нещасливим. Навесні виключено з партії **Миколу Олексійовича Римаря**.

16 березня 1929

«Протокол № 2 загальних райпартзборів Бобровицького району.

Присутні: членів 59, кандидатів 17.

11. Виключення з партії.

в) РИМАРЬ М.

Член партії з 1920 р., службовець, притягався до партвідповідальності КК за пияцтво, але, не дивлячись на це, не виправився, а навпаки, переводить систематичне пияцтво як персонально, так і групами, в присутності позапартійних, що впливало на дезорганізацію партосередку та послаблення керівництва громадськими організаціями як секретар партосередка. Партосередком та бюро з партії виключен.

Постановили: постанову бюро райпаркому підтвердити, з лав партії виключити»⁸².

У подальшому він спробує поновитися в лавах партії 27 травня 1939 р., однак бюро Чернігівського райкому КП(б)У ентузіазму з цього приводу не виявило: «В зв'язку з тим, що т. РИМАР М.О. виключен з лав ВКП(б) ще в 1929 р. і до цього часу не подавав апеляції, відірвався від партії, а тому відмовити йому в поновленні в ВКП(б). Рекомендувати т. РИМАРЮ М.О. вступити до партії на загальних підставах».

Подавати заяву «на загальних підставах» Микола Олексійович не став.

Тим часом Бобровицький район змінив назву на Чернігівський, під якою існує й досі. А наприкінці літа районний парткомітет розглядав стан справ у Петрушинському осередку. Тепер це був не просто звіт секретаря організації, йому передувало детальне вивчення роботи комуністів Петрушина.

⁸² ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 149. – Арк. 1-92.

«Акт обстеження Петрушинського партосередка за роботу з 15 жовтня 1928 р. по 1.08.

Стан організації.

Організація складається з 7 осіб, з них членів 6, кандидатів 1. По соціальному стану – селяне, хоча частина з них перебуває на виборних посадах сільських установ. По стажу [з 19]19 [р.] – 1, [з 19]20 – 1, [з 19]22 – 4, кандидат – [з 19]26 року. По маєтковому стану треба вважати як бідняцькі господарства, поскільки всі вони з'являються члени артілі, через що все майно усупільнено, крім одного, який не ввійшов в колектив по побутовим та родинним обставинам.

Моральний стан.

В моральному відношенні партосередок здоровий, хоча і маються окремі хворобливі явища, помічаються випивки, невиконання директив партій (райпаркому). Особливих хворобливих явищ не спостерігається.

Зріст осередку.

Не дивлячись на те, що база для зрісту мається, яка складається з батрацтва, бідноти та жінок, все ж таки зрісту парторганізації за відчитний період не було.

Організаційна робота.

За відчитний період з 15.10.1928 по 1.08 було всього 12 партзборів, що приблизно припадали одні збори на місяць. Всі збори були відчиненими, причому на цих зборах стояло питання головним чином господарчого, кампанійського та відчитного змісту, при чому в рахунок господарських питань, колективізація, весняна засівкампанія і інших кампанійських, що перевадиласть останні кампанії. План та календар в партосередку мається, але ж останній зовсім не виконувався.

Виконання директив райпаркому.

Директиви райпаркому виконувались не повністю та несвоєчасно (приклад: директива про вивчення побуту партизан зовсім не виконана; директива про хлібозаготівлю – виконана, але ж не повністю і про її виконання райпарком не повідомляли; директива про партучебу, а також і про наймицтво зовсім не виконана). Крім того дуже мляво виконувалась загальна переписка, протоколи загальних зборів партосередку майже зовсім не присилались до райпаркому.

Партосвіта.

Постановою агітпропа був zorganizован гурток по вивченню поточної політики, але ж останній ні разу не займався, – з'їзди та пленуми не пророблювались, а також не пророблювалось питання про правий ухил.

Партнавантаження.

Всі члени партосередку навантажені роботою як партійного змісту, так і громадського, причому кожен з навантажених в тій або іншій мірі навантаження виконує, але перевірки виконання навантаження зовсім не

перевадиться. Виконуються основні роботи радянсько-громадського змісту.

Масова робота.

Масової роботи ніякої не перевадилося, за винятком, що перевадились підготовчі збори серед бідноти села та активу по питаннях різних кампаній, а також по перевиборам сільради. Сільбуд весь звітний термін був зачинений, ніяких гуртків, лекцій, доповідей тощо з селянством не перевадилося.

Громадські організації.

КНС. Членів КНС 67, середняків 37, що складає більше 50%. За відчитний термін засідань президії було 3, загальних зборів 15. Класова свідомість бідноти знаходиться на низькому шаблі, про що свідчить небажання йти в колектив. Поки що записалось 6 бідняків в колгосп. Актив КНС в громадську роботу втягнутий. Що ж до загальної маси села, то остання в громадське життя не втягнута. Керівництва з боку осередка роботою КНС не мається.

Політстан.

Куркульська частина відносилася негативно до всіх міроприємств та заходів Радвлади, особливо до землеустрою, що свідчать заяви, що подавали заяви із третьої групи, а також таке відношення і до колективізації і за цією течією тягнеться і деяка частина середняцтва, і підкуркульники бідноти. Релігійний вплив на селянство зменшується, окремої секти не мається, а є окремі євангелісти. Карного бандитизму не помічається, а також і політичного.

Обслідувач т. Дудолевич»⁸³.

Тим часом директор школи **Яків Силович Андрієвський** подав заяву про перевід із кандидатів до дійсних членів. Однак не пройшов партійну чистку 1929 р. і 9 серпня Чернігівський райпартком підтвердив виключення⁸⁴.

Як пояснював сам Яків Силович під час наступної чистки, в 1934 р., «исключался из партии в 1929 году за связь с родственниками жены, которые являются служителями религиозного культа». Нагадаємо, що Андрієвського і в кандидати партії прийняли лише з другої спроби – на заваді стало соціальне походження (син дяка). Дочкою попа із села Тупичева була і його дружина, вчителька Парасковія Петрівна Зеленецька.

Втім, активна громадська діяльність на культурно-освітній ниві та бездоганна репутація зробили свою справу і незабаром Якова Силовича поновили в партії. Навесні 1932 р. голова сільради в характеристиці на Андрієвського детально перелічив усі заслуги останнього:

⁸³ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 149. – Арк. 1-92.

⁸⁴ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 149. – Арк. 1-92.

5 березня 1932 р.

«Характеристика.

Дана ця характеристика завідувачу Петрушинської 7-річної ШКМ Чернігівського району АНДРІЄВСЬКОМУ Якову Сировичу в тому, що він дійсно працює в Петрушинській школі з 1912 року. За весь час перебування тов. АНДРІЄВСЬКОГО в с. Петрушині він виявив себе, як один із активних робітників школи, а також громадських робітників. Працюючи з 1919 року і до цього часу членом Петрушинської сільради, він сумлінно виконував й виконує всі завдання сільради щодо переведення політично-господарчих кампаній на селі. В 1923 році тов. АНДРІЄВСЬКИЙ приймав активну участь в організації Петрушинського кооперативного товариства, де 7 років працював на таких посадах: а) член правління – 2 роки, б) голова ревізійної комісії – 2 роки, в) та в рахівній комісії – 5 років. Крім того, починаючи з 1928 року і до 1929 року він займав посаду голови ревізкомісії Халявинського кредитового товариства. В 1929 році тов. АНДРІЄВСЬКИЙ брав активну участь в організації Петрушинського колгоспу «Червоний літак», де до цього часу є членом і виконує обов'язки рахівника. Являясь старим членом Петрушинського комітету незаможних селян, а також і кандидатом Петрушинського осередку КП(б)У, тов. АНДРІЄВСЬКИЙ неуклонно і по-большевицькому переводє в життя всі постанови партії та Радянського уряду. Перебуваю членом всіх організацій села, він допомагає в роботі цих організацій як у культурному, так і в господарчому відношенні. За всю пророблену роботу тов. АНДРІЄВСЬКИЙ користується авторитетом серед бідняцько-середняцьких мас с. Петрушина, а також і серед членів організацій села.

Голова сільради ДЕВЯТЬ».

Подружжя не мало дітей, а дружина часто хворіла і мала доволі складний характер. Сім'я розпалася і, вочевидь, саме це стало причиною переходу Якова Андрієвського 1 січня 1933 р. у Кувечицьку школу. Подальша доля невідома.

Складний період випав і на долю Дмитра Шурубенка. 30 вересня Чернігівський райпартком виніс йому догану «за невіїзд на села, байдужість до роботи». Ображений Дмитро Степанович незабаром подав заяву про звільнення з роботи в Чернігівському райвиконкомі, але районний парткомітет заяву відхилив.

20 грудня 1929 р.

Протокол № 14 засідання бюро Чернігівського райпаркому.

124. Заява т. ШУРУБЕНКО про зняття з роботи в Чернігівському райвиконкомі.

Вважати, що подана заява т. ШУРУБЕНКО є безпідставна, й що зауваження т. Мельниченко до т. ШУРУБЕНКО були правдиві, що т.

ШУРУБЕНКО за невіїзд на села винесено було догану. Прохання про звільнення з посади відмовити»⁸⁵.

Більш серйозне з'ясування стосунків відбулося на наступному засіданні, коли сплила інформація про колишню службу Шурубенка «у гетьманській варті» (1918 р.), а також лунали звинувачення про вступ до колгоспу не за покликом душі, а лише з метою пройти партійну чистку.

Колгосп у Петрушині організувався в липні 1929 р. і Дмитро Степанович був одним із активістів «колективізації». Тепер же це ставилося під сумнів.

30 грудня 1929 р.

«Протокол № 15 засідання бюро Чернігівського райпаркому.

146. Розгляд матеріала, надісланого ОКК на т. ШУРУБЕНКО (т. Дудолевич).

Вважаючи, що т. ШУРУБЕНКО вступив до колективу не тому, аби загладити свою вину при чистке партії, а працювати, тому бюро райпаркому констатує, що висунуті обвинувачення на т. ШУРУБЕНКО про те, що він був у варті 6-7 місяців, невірні, про що й свідчить секретар партосередку т. ПОЧЕПНЯ, а також й про те, що т. ШУРУБЕНКО записався в колектив аби пройти краще чистку партії, теж не підтвердилися. Тов. ШУРУБЕНКО подав заяву про вихід з колгоспу, мотивуючи тим, що в нього маються непорозуміння з т. ДЕВ'ЯТЬ і що ці непорозуміння не можуть бути ліквідованими, а тому й т. ШУРУБЕНКО пішов з колективу і зараз же організував другий, який нараховує 17 господарств. Виходячи з цього, бюро райпаркому пропонує т. ШУРУБЕНКО в терміновому порядку перевести роботу щодо добору господарств в другий колектив з розрахунком останньої установки, тобто 125 господарств і не менш як в 750 чоловік. В процесі роботи, коли оформляться оба колектива, об'єднати їх, звільнивши т. ШУРУБЕНКО від райроботи. А в разі як це неможливо, пропонувати йому вступити в одну із комун району. Додатковий матеріал на т. ДЕВ'ЯТЬ про взаємовідношення з т. ШУРУБЕНКО доручити т. Грязному до розслідувати, після чого матеріал з висновками надіслати до ОКК»⁸⁶.

1930 рік

=====

З неприємностей розпочався для **Дмитра Шурубенка** і новий рік – отримав догану за «перекручення класової лінії», бо не проявив належної

⁸⁵ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 193. – Арк. 183, 224-226.

⁸⁶ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 193. – Арк. 175-178.

рішучості і жорсткості при «відчуженні земель від службовців релігійного культу».

10 січня 1930 р.

«Протокол № 16 засідання бюро Чернігівського райпаркому.

154. Про т. ШУРУБЕНКО, який допустив перекручення класової лінії при відчуженні земель від службовців релігійних культів (т. Дудолевич).

За неуважне ставлення до своїх обов'язків та несвоєчасне ознайомлення з постановами уряду по цьому питанню, потеря класового почуття до цього, що привело до збочення класової лінії, або применення правого ухилу на практиці, а саме: постанова РСЗМ під головуванням т. ШУРУБЕНКО про відібрання земель від службовців культу була така: «землю залишити за ним «дяком», запропонував йому в місячний термін подати заяву про отречення від сану, судвитрати покласти за рахунок держави». Беручи до уваги, що т. ШУРУБЕНКО по цьому питанню свою помилку визнав, т. ШУРУБЕНКІ винести догану, не заносючи її в особисту картку.

Разом з цим, беручи на увагу його заяву про звільнення з посади голови РСЗК, задоволити й надіслати його в розпорядження Петрушинського партосередку, виконавши попередню постанову бюро райпаркому щодо вступу т. ШУРУБЕНКО до колективу»⁸⁷.

На той час очолював партосередок Іван Олексійович Мазур, а до його складу входили комуністи Дмитро Степанович Шурубенко, Іван Гнатович Сериченко, Ольга Юхимівна Дев'ять, Феодосій Григорович Почепня та кандидати в члени партії Яків Сілович Андрієвський, Микола Іванович Сергієнко та Яків Федорович Римар. Склад доволі рівний. Без «зірок», однак достатньо ідейно витриманий і певною мірою підготовлений до виконання непростих партійних кампаній. 14 лютого 1930 р., у розпал боротьби за «колективізацію», партійці ополчилися на свого товариша **Якова Римаря**, бо той відмовлявся вступати в колгосп.

14 лютого 1930 р.

«Протокол № 4 загальних зборів Петрушинського осередку КП(б)У.

1. Про члена осередку КП(б)У РИМАРЯ Я.Ф., який не вступає до колгоспа.

Постановили: вважаючи на те, що т. РИМАР Я.Ф. в сучасний мент має господарство середняцьке й його інтереси скеровані в напрямку індивідуального господарства, а тому він не хоче вступати до колгоспу, щоб не усупільнювати свого господарства. Не вступ т. РИМАРЯ до колгоспу з'являється тормозом, щодо втягнення неорганізованої маси до

⁸⁷ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 193. – Арк. 1-173.

нього. А тому осередок знаходить необхідним т. РИМАРЯ з партії виключити»⁸⁸.

Схоже, інших провинностей за Римарем не рахувалося, але це мало кого обходило. Петрушинські селяни і без того не поспішали в колгоспне ярмо, а тут ще й однопартієць, замість того, щоб показувати приклад, дискредитує всю ідею.

7 березня 1930 р.

«Протокол № 7 загальних зборів Петрушинського партосередку.

1. Про поведінку члена партії т. РИМАРЯ Якова Федоровича.

Тов. РИМАР Я. до цього часу не вступив до колгоспу й мотивує, що без власного господарства й своєї сім'ї жити не може, а тому вважаючи, що РИМАР політично є неписьменний, нічуть не відрізняється від всякого середняка та своєю поведінкою дискредитує партію, а тому вважати раншу постанову партосередку підтвердженою й поставити питання перед райпарткомом про скоріше виключення т. РИМАРЯ із лав партії»⁸⁹.

Як не дивно, Чернігівський райпартком відхилив пропозицію про виключення з партії Якова Римаря, запропонувавши йому вступити до колгоспу.

7 квітня 1930 р.

«Протокол № 26 засідання бюро Чернігівського райпарткому.

289. Заява Петрушинського партосередку про виключення з партії т. РИМАРА, що не вступає до колективу.

Постанову відмінити.

Рекомендувати т. РИМАРЮ підняти свій політуровень та пропонувати останньому вступити до колективу, і в разі невиконання цього поставити питання притягнення до партвідповідальності»⁹⁰.

Тим часом прес «колективізації» все більше тиснув на село. Петрушин заповнили різноманітні бригади з Чернігова, які демонстрували дива активності і проводили безкінечні збори. Працювали на совість, бо інакше не могли потрапити назад, до міста. А завдяки їх звітам маємо цікаві деталі щодо реагування петрушинських комуністів на різноманітні кампанії.

Березень 1930 р.

«Сводка рабочей бригады села Петрушина

Мы приехали 4 марта и за это время мы провели собраний: 2 узких актива, 2 широких актива, 3 общих собрания, 3 женских собрания, 2

⁸⁸ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 263.

⁸⁹ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 263.

⁹⁰ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 263. – Арк. 119-121.

совещания, 2 собрания членов коллектива, 2 раза проводили кутковые сборы. Теперь мы проводим работу индивидуально, в особенности среди женщин. На кутковых собраниях были такие выступления: «что вы от нас хотите, дайте нам пожить», и на общем собрании были выступления такие: «нас хотят загнать в коллектив, чтобы мы были там панскими», когда мы узнали кто выступал, то оказались бедняки. Тут видно, что бедняк и середняк сагитирован кулаком.

14-го числа было вынесено постановление на ячейке, чтобы изолировать тех кулаков, которые открыто выступают и агитируют против коллективизации, а также и по проведению всех политических кампаний. Но секретарь ячейки т. МАЗУР это постановление отослал только 20-го числа. На такое халатное отношение к своим обязанностям нужно обратить внимание. Теперь к нам, рабочей бригаде, относятся с насмешками, говорят такие слова: «зачем вы к нам приехали, мы здесь без вас все сделаем», например т. САДОВОЙ говорит такие слова: «если б вас здесь не было, то у нас было уже не 64 хозяйства, а было б уже 120». Тов. САДОВОЙ, заведующий в коллективе хозяйство. Теперь 20-го числа было заседание Правления коллектива. На том правлении принимали новый статут и когда вопрос дошел до норм и оплаты труда в коллективе, то тов. МАЗУР, тов. САДОВОЙ, и тов. СЕРИЧЕНКО Дм. начали кричать: «на черта нам нормы, кто-то там сидит в Москве и будет устанавливать нам нормы. Если будут устанавливать нам нормы и зарплату, то все коллективы полетят к чорту». Вот почему и коллективизация в селе Петрушине продвигается очень медленно, потому что верхушки говорят такие слова.

Теперь 23-го числа был пленум Сельрады, на пленуме стоял вопрос принять план об организации машинно-конной станции и когда дошли до этого вопроса, то опять т. САДОВОЙ и СЕРИЧЕНКО Дм. подняли крик – «начерта нам машинно-конная станция, нас хотят закабалить, на нас хотят совсем хомут одеть». Когда я стал объяснять значение и пользу машинно-конной станции, то СИРИЧЕНКО говорил: «вам лишь бы организовать, да и уедете». Вот какую помощь мы видим от актива.

Бригада (Нурлина Меер)»⁹¹.

Звернемо увагу на репліки Дмитра Сериченка. Цілком очевидно, що людина розчарувалася в політиці партії. І хоча Дмитро Сергійович перебував у селі на відповідальних посадах, однак до осередку більше не входив.

А тим часом Петрушинський осередок вже майже три роки не мав «свіжої крові», лише втрачаючи кадри. І ось 10 червня 1930 р.

⁹¹ ДАЧО. – Ф. Р-69. – Оп. 1. – № 118. – Арк. 471.

парторганізація поповнилася двома знаковими фігурами. Того дня відбулося засідання бюро Чернігівського райпарткому, а слідом за ним – районні партійні збори. Обидва форуми затвердили кандидатури **Василя Антоновича Дашко** («селянин-бідняк») та **Семена Михайловича Батухно** («селянин-бідняк, член колгоспу»)⁹².

І Дашко, і Батухно високо злетіли в 1930-х, у піковий період народних страждань. Але якщо перший, попри деякі нюанси, майже не заплямує себе негативом, як відомо з доступних джерел, то Семен Михайлович уособлював найгірший типаж партійця того часу: безжальний, жорстокий, схильний до насильства.

ДАШКО Василь Антонович (1903-1942)

Автобіографія 1934 р.: «Родился в селе Петрушине в семье селянина-бедняка. С малых лет работал по найму, в 1924-1929 гг. работал в совхозе, в 1929 г. работал в колхозе рядовым, после председателем колхоза до 1932 г. В 1932 году был переброшен в с. Анисов на должность председателя колхоза, где работал до 1934 года. С 1934 г. работаю председателем колхоза с. Петрушина.

Партвзыскания: имел выговор за избивание воров. Под судом был:

- 1) за избивание воров, за что дано 2 года условно,
- 2) судился за невыполнение мерчука».

Із спогадів Дмитра Феодосійовича Сериченка: «Во время руководства показал свои хорошие организаторские способности. Колхоз постоянно был в числе передовых, зарплата колхозников ежегодно была выше других колхозов. Был авторитетным лицом среди сельских тружеников и районного руководства. Репрессирован в 1942 году немцами».

В 1933 р. очолював анисівській колгосп «Всесвітній Жовтень», а в 1934-1941 роках – колгосп «Червоний літак» у рідному Петрушині. Не пройшов партійної чистки 1934 р., оскільки допустив перебування в колгоспі куркулів. Відновився в 1939-му. Про нього непогано відгукувалися місцеві старожили. З початком німецько-радянської війни залишався в селі, заарештований німцями і розстріляний у чернігівській в'язниці в 1942 р.

⁹² ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 193. – Арк. 1-173.

БАТУХНО Семен Михайлович (1903-1942)

Голова Петрушинської сільради в 1932-1933 рр. Вже сам факт такого довгого перебування при владі (більше року) в період, коли країну огортав небачений голод, говорить не на його користь. Постійно пиячив.

Головував у Петрушині до травня 1933 р., у розпал Голодомору був переведений головою сільради до села Куликівки (нині Городнянського району). Вже за кілька місяців отримав сувору догану від Контрольної комісії РСІ за привласнення жита, відібраного в розкуркулених. 15 лютого 1934 р. чернігівський міськпартком КП(б)У звернув увагу на «пияцтво та часту відлучку з села ... тов. Батухна», а вже 21 березня його виключили з партії за «систематичне пияцтво та дискредитацію радянської влади на селі». Пиячив насправді багато, про це неодноразово згадували на партійних зборах, але довгий час закривали очі, бо справно виконував господарські кампанії. А це на той час було над усе.

Надалі працював у петрушинському колгоспі (бригадир, механік на молотарці, завідував свинофермою), в 1939 р. намагався відновити партійне членство, район підтримав, але в області запалили червоне світло. Як і Дашко, під час Другої світової війни залишився в селі, був заарештований німцями і розстріляний у чернігівській в'язниці в 1942-му.

Свідчення Дмитра Феодосійовича Сериченка: «Ярий учасник організації колхоза, бесцеремонно выкачивал остатки запасов продовольствия и семенного материала у населения. Был физически здоров и не стеснялся неугодному для него дать стусана или «по затылку». Был малограмотен, но подражал «украинизации», старался говорить по-украински, что не всегда ему удавалось. Постоянно у него была выработана и заучена фраза к своему собеседнику: «А сіяти будеш?». Немного работал секретарем сельсовета, председателем сельпо. В 1934 году был направлен в с. Ивашковку председателем колхоза. В 1942 году был репрессирован немецкими властями».

Наприкінці літа з'явився «сигнал» про негідну поведінку **Ольги Дев'ять**. Її підозрювали у зв'язках із куркулями та кримінальними елементами. 26 серпня 1930 р. Чернігівський райпартком доручив «т. Книшу виїхати на місце та розслідувати цю справу, після чого поставити питання на бюро райпаркому та КК»⁹³.

Донос не підтвердився. Ольгу Юхимівну пожурили за порушення партійної етики, яке списали на «її низький політкультурний рівень», хоча таке формулювання виставляє одну з найбільш активних і діяльних постатей тогочасного осередку далеко не в кращому світлі.

⁹³ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 193. – Арк. 1-173.

2 вересня 1930 р.

«Протокол № 52 засідання бюро Чернігівського райпаркому.

514. Матеріал розслідування на т. ДЕВЯТЬ [О.Ю.] (т. Книш).

1) Констатувати, що т. ДЕВЯТЬ дійсно порушила партетику, а саме: брала участь у весіллі своїх родичів, яке було з випивкою, але приймаючи на увагу її низький політкультурний рівень – зробити їй зауваження.

2) Пропонувати партосередку зайнятися політико-виховавчою роботою серед членів партосередку.

3) Пропонувати партосередку налагодити взаємовідношення поміж членами партії, особливо т. ДЕВЯТЬ.

4) Відносно зв'язку т. ДЕВЯТЬ з куркулями та карним елементом – факти не підтвердились, а це все винесено на ґрунті склоки.

5) Весь матеріал передати до райпаркому»⁹⁴.

Наприкінці року Петрушинський осередок поповнився ще кількома кандидатами. 29 листопада бюро Чернігівського райпарткому затвердив **Парасковію Михайлівну Копил** («селянка, член колгоспу») та сестру перспективного партійця **Олену Гнатівну Сериченко** («селянка, член колгоспу»)⁹⁵.

Обидві – сумлінні працівниці, однак в ідеологічному плані ніяк себе не проявили.

СЕРИЧЕНКО (Фомініч) Олена Гнатівна (1905-1996)

Вийшла заміж за агронома, їздили в Новгород-Сіверський, Семенівський райони. Останній час мешкали в Глухові Сумської області. Розлучилися в середині 1960-х, після чого повернулася в Петрушин, доглядала батька. Жила в маленькій хаті по вулиці Садовій, біля церкви.

КОПИЛ Парасковія Михайлівна (1908-?)

Походила з бідної сім'ї, проста колгоспниця. Її намагалися виключити з партії в 1933-му за невихід на роботу, однак швидко поновили.

23 серпня 1933 р.

«Протокол загальних зборів Петрушинського партосередку.

1. Справа кандидата партії КОПИЛОВОЇ Параски Михайлівни.

18 серпня, після невеликого дощу, замість допомогти бригадиру організувати вихід на роботу жінок, тов. КОПИЛОВА з іншими жінками пішла в ліс по оріхи, цим зірвала роботу. 20 серпня замість допомоги бригадиру організувати у неділю роботу, тов. КОПИЛОВА відмовилась вийти на роботу, влаштувавши у неділю вихідний день, чим знов сприяла зриву роботи в бригаді. Більш як півроку тому загубила партквиток та не

⁹⁴ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 193. – Арк. 1-173.

⁹⁵ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 231. – Арк. 143-155.

вжила ніяких заходів щодо одержання другого. Має догану за неявку на партзбори, не відвідує політшколу.

Ухвалили: Тов. КОПИЛОВУ Параску Михайлівну з кандидатів партії виключити. Ухвалено одноголосно, при одним утримавшімся».

3 вересня 1933

«Протокол засідання президії Чернігівської Міської Контрольної Комісії КП(б)У.

8. Справу № 148.

Постановили: Постанову Петрушинського партосередку про виключення відмінити, тов. БИЧИК оголосити догану, а КОПИЛОВІЙ, беручи на увагу, що вона визнала свої помилки і гарно працювала – зауважити».

А 22 грудня партійцем став ще один представник сімейства Сериченків – зовсім юний **Григорій Гнатович Сериченко** («селянин, член колгоспу») ⁹⁶.

СЕРИЧЕНКО Григорій Гнатович (1911-?)

Автобіографія 1934 р.: «Родился в с. Петрушине в бедняцко-батрацкой семье. После революции хозяйство получило надел. До 1918 г. я летом пас скот. С 1918 г. по 1924 г. учился в с/х школе. С 1925 г. поступил в Халявинскую ремесленную школу, но бросил её и продолжал учиться с 1927 по [19]29 г.

В 1927 г. вступил в КСМ, в 1928 г. был секретарем комсомольской ячейки в Петрушине до 1930 г. В 1929 г. вступил в СОЗ. В 1930 г. вступил в Черниговский зоотехникум и окончил его в 1933 г. Кандидат партии с 1929 г., член с 1931 г. В техникуме был секретарем комсомольской ячейки, предпрофкома и с 1932 г. секретарь партячейки Зоокомбината. По окончании техникума – техник в Черниговском зоотделе».

Під час партійної чистки 1934 р. переведено у кандидати «как не имеющего политических знаний, необходимых для члена партии» ⁹⁷.

Повторно дійсним членом партії став у 1939 р.

Отже, цілих троє братів і сестер з однієї сім'ї – Іван, Григорій та Олена – стали членами компартії. Їх батько – Гнат Михайлович Сериченко (1872-1955).

Дмитро Феодосійович, якому той доводився дідом, згадував: «Считался малоземельным крестьянином, работал по найму у более зажиточных крестьян. В 1919 году в селе был организован кулаками какой-то бунт и по своей неосведомленности он был вовлечен в ту шайку.

⁹⁶ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 231. – Арк. 175-180.

⁹⁷ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 706. – Арк. 2, 4-5.

Был арестован, посажен в тюрьму, но благодаря тому, что его старший сын служил в Красной армии в Киеве и, узнав о случившемся, приехал в Чернигов, убедил чекистов в неосведомленности отца в заговоре. После чего Игната выпустили на свободу, дав подписку больше не вступать в подобные мероприятия. Всю свою жизнь проработал в сельском хозяйстве, руководящих должностей не занимал. Жил скромно».

А історія з «куркульським бунтом» 1919 р. мала своє продовження через два десятиліття – наприкінці 1937-го, коли розгорталися сталінські репресії, до Чернігівського райпарткому надійшов «матеріал» на Івана Гнатовича Сериченка. Розгляд відбувся 2 січня 1938 р. Ось фрагменти деяких промов:

2 січня 1938 р.

«Протокол № 1 засідання бюро Чернігівського райкому КП(б)У.

6. Про кандидата партії т. СЕРІЧЕНКО [Івана Гнатовича].

Висловились:

т. СЕРІЧЕНКО. Обвинувачення мене про зв'язок з батьком я відхиляю. Ніякого зв'язку з 1929 р. з батьком я не маю.

Відносно куркульського заговору, я не відмовляюсь і зараз не відмовляюсь, але хочу сказати, що батько мій неписьменний та крім цього хворий на голову.

т. Сорока. Матеріал поданий на т. СЕРІЧЕНКО не в письмовій формі, а усно, на загальних райпартзборах. Перевіркою встановлено, що СЕРІЧЕНКО має зв'язок з батьком, який видавав комуністів куркулям в 1919 р., а тому парткомітет первинної парторганізації постановив т. СЕРІЧЕНКО з кандидатів партії виключити, загальними зборами парторганізації постанову парткомітету про виключення з кандидатів партії СЕРІЧЕНКО – затверджено.

т. Сидоренко. СЕРІЧЕНКО на засіданні парткомітету парторганізації заявляв, що мій батько ворог народу, але на загальних зборах парторганізації почав підхвалювати, ніби його батько в 1920 р. був у ревкомі і таке інше. Комісія при перевірці справи на СЕРІЧЕНКО багато чого не доробила. Рішення первинної парторганізації цілком вірно про виключення СЕРІЧЕНКО з кандидатів партії.

т. Засць. Розглядаючи питання про СЕРІЧЕНКО, для мене незрозуміло, що батько його був бідняк, але видавав комуністів, зараз трудно встановити ворог він народу чи ні.

Відносно СЕРІЧЕНКО, який каже, що в 1929 р. вступив до колгоспу, батько залишивсь поза колгоспом, а СЕРІЧЕНКО мати була не рідна, може це і впливало на його батька. СЕРІЧЕНКО, будучи членом партії, не працював над собою, внаслідок чого в 1934 р. по чистці партії був переведений з членів партії в кандидати за політичну неписьменність.

Постанова первинної парторганізації про виключення СЕРІЧЕНКО з кандидатів партії не вірна. СЕРІЧЕНКА виключать не слід, треба поставити перед ним питання аби він більше працював над собою...

т. Леоненко. СЕРІЧЕНКО нечесно поступив, кинувши роботу участкового зоотехніка без ніяких на це причин, мотивуючи, що поки не буде вирішена справа про мою партійність, працювати не буду.

т. Щербінський. Перевіркою на місці про обвинувачення т. СЕРІЧЕНКА встановлено: батько СЕРІЧЕНКА в 1919 р. видавав куркулям комуністів. При вступі в партію т. СЕРІЧЕНКО про це скрив, крім цього за т. СЕРІЧЕНКО помічається недисциплінованість, як то самовільний уход з роботи зоотехніка. Тов. СЕРІЧЕНКО над підвищенням свого політичного рівня не працює, за все це т. СЕРІЧЕНКО заслуговує партпокарання, але виключать з партії його не слід. Рішення парторганізації про виключення т. СЕРІЧЕНКО з партії треба відмінити».

Тоді Івана Гнатовича залишили в партії, але оголосили догану «за скриття при вступі в партію про те, що його батько видав комуністів і партизан куркулям, за самовільний уход з роботи».

1931 рік

=====

22 січня 1931 р. прийнятий кандидатом у члени партії колгоспник **Григорій Мойсейович Дев'ять**⁹⁸ – певно, найбільш зловісна постать Петрушинського осередку. Закономірний результат злочинної комуністичної селекції, яка мала вивести на провідні позиції саме таких людей: неосвічених, з примітивним культурним рівнем, жорстоких і безжальних. По правді кажучи, перший негідник. Якого найкраще характеризують слова, сказані ним на зборах колгоспників у 1937 р.: «нам партія доручила керувати, ми і будемо керувати, як ми хочемо». Після чого Марія Іонова сумно констатувала: «нас, деяких сіл комуністів, в культурному рівні колгоспна маса переросла».

Саме такі люди забезпечували реалізацію злочинної політики комуністичного режиму на місцях – ревно виконуючи партійні настанови, якими ми б жахливими вони не були, і переступаючи через трупи. А навзамін за подібну вірність режиму такі, як Григорій Дев'ять, отримували повну лояльність керівництва і раз-по-раз виходили сухими з води в будь-яких ситуаціях. Хоча про його витівки тільки й було розмов на засіданнях райкому партії або статей в газетах. Тому є сенс розглянути цю постать дещо детальніше.

⁹⁸ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 314. – Арк. 36-40.

ДЕВ'ЯТЬ Григорій Мойсейович (1892-1970) – входив до першого складу Петрушинського компартійного осередку в грудні 1919 р. Із невідомих нам причин невдовзі опинився поза партією, хоча постійно перебував у владних органах, зокрема, очолював сільраду в 1922-1923, 1929, 1933 і навіть деякий час в 1944 р.

Автобіографія 1934 р.: «Родился в с. Петрушине, в семье селянина-бедняка. С малых лет работал пастухом. В 1912-1913 годах работал на кирпичном заводе, 1914-1917 годы – старая армия, 1918 год – участвовал в партизанских отрядах, 1919 год – секретарь ревкома, 1920 год – работал в земельной комиссии, 1920-1921 годы – Красная армия, 1922 год – работал в земельной комиссии, 1923-1930 годы – работал в Петрушинском сельсовете на разных должностях, 1931 год – председатель сельсовета с. Слобода, 1932 год – председатель сельсовета с. Козел. С 1933 года работаю полеводом колхоза в с. Петрушино. Партвзысканий не имел. Судился за халатное отношение к обязанностям по мобилизационным средствам».

21 червня 1933 р. бюро Чернігівського МПК постановив: «Зважаючи на факти, що тов. ДЕВ'ЯТЬ після даних їм обіцянок продовжує пиячити, зняти тов. ДЕВ'ЯТЬ з роботи голови Петрушинської сільради».

При цьому виникали питання і щодо діяльності Григорія Мойсейовича на попередній посаді – голови сільради в селі Козлі (сучасне селище Михайло-Коцюбинське). Сам він 12 липня 1933 р. дав таке пояснення міській колегії МКК-РСІ⁹⁹: «В декабрі місяці мене перебросили из с. Селянсько-Слободи головою сільради в с. Козел, где я изменял голову сільради тов. Барбаша... Что касается обмена себе корови, то я не менял. Барохольством я не занимался. Что касается систематической пьянки, то в с. Козле я не занимался, а работал день и ночь. Я думаю, что касается перекручивания, мене корили щодо раскулачиваній середняка, я здесь ни при чем, бо був уполномоченним. Пьянкою систематически не занимался. Работаю на користь Советской власти с 1918 р. и я нигде не поддавался влиянию кулака, я всегда ишел в защиту бедняка».

Що й казати, просто милує зір «щира українська мова» Г. Дев'ятя.

Анонімний лист до редакції районної газети «Червоний стяг», який остання 16 травня 1933 р. переслала на адресу Чернігівського райвиконкому:

«Голова сільради Петрушино тов. Дев'ятя Григорій і заступник його тов. Батушно, навіть коли їм не до вподоби заключити соцумову з іншими сільрадами на краще готування до весняної сівби або на хлібозаготівлю

⁹⁹ Міська контрольна комісія – Робітничо-селянська інспекція.

тощо, то вони спромоглися цю умову заключити між собою щодо випивки горілки. 17 січня ц/р тов. Дев'ять скликав президію сільради, де стояло питання про хлібозаготівлю і про підготовку до весняної сівби... А треба сказати, що він з'явився на президію сільради вщент п'яний, а також і тов. Батухно, його заступник. Від їх несло горілкою, як із бочки. Коли закінчив свою доповідь тов. Дев'ять, за столом і захрапів. Навіть заснув. На другий вечір теж несло від його горілкою. Я гадаю, що він, тобто тов. Дев'ять, без горілки не може і жити».

Із матеріалів партійної чистки 1934 р.:

«Вопросы присутствующих:

- Как дело было с выпивкой в с. Козел? – О каком деле вы спрашиваете – не знаю. Что касается выпивки, то такие случаи были.
- Сколько было растрат во время вашей работы в сельсовете? – Ревкомиссия установила одну растрату, но по суду это дело было оправдано.
- Скажите, участвовали в торгах коммунисты при продаже кулацкого имущества? – Участвовали.
- За что вас сняли с работы в Петрушине? – Я из Петрушина не снимался.

Выступления:

ПОЧЕПНЯ (парторг). Тов. ДЕВ'ЯТЬ за последнее время исправил свои грубые ошибки в выпивке, он сейчас прекратил совершенно пьянствовать, это было раньше. Возложенную на него работу вполне обеспечивает...

КЛОНОВЕЦ (председатель сельсовета). Во время работы в Петрушинском сельсовете тов. ДЕВ'ЯТЬ наделал много перекручивания ревзаконности. Сейчас в сельсовет поступают жалобы о том, что при изъятии в населения имущества сельсовет никаких документов населению не выдавал. Кроме того, за ним числится растрата по сельсовету в сумме 700 рублей».

Заява А. Мазура до комісії по чистці партії:

«Будучи головою сільради, тов. ДЕВ'ЯТЬ провадив різні перекручення, систематично пиячив, часто приходив п'яний в сільраду. Були такі випадки, що ноччю визивав громадян до сельсовета, хотя нічого і не должен, і різними угрозами утрашав: еслі не пойдеш в колектив, то продам хату, а роз'яснюючої роботи не проводив. Були такі випадки, що коли розкуркулювали, то забирали сало, м'ясо, ковбаси, масло, то це не поступало в пользу держави, а споживали самі. Коли проходила номерація

дворів, то деньгі були собрани на таблички, а табличек и сейчас немає; цікаво знати де ж ті гроші.

І на сьогоднішній день тов. ДЕВ'ЯТЬ полеводом в колгоспі «8 березня», а сама ж така картина і сейчас. Они дбають за заможного колгоспника, понабирали собі городов, майже чуть не по гектару, а в деяких колгоспників нема і на 6 соток. То оні на це не звертали ніякої уваги. Тов. ДЕВ'ЯТЬ навесні 1934 року роздавав городи, були такі случаї, що один город оддавав нескोलкім человекам, поки не дасть магорича; а ЛЕДОВОЙ Василь і магорич дав, а город засадив тов. ШЕВЧЕНКО і КЛОНОВЕЦ засеменіли.

Тов. ДЕВ'ЯТЬ член управи, коли подивишся збоку, то старається скорійше убрать урожай, даже штрафує, коли хтось по якийсь причині не вийде на роботу, а сам в той час наняв двух голодних колгоспниц на поденіки, на свой власний огород жати ячменю».

Нічого не змінилось і надалі.

9 вересня 1935 р.

«Протокол № 88 засідання бюро Чернігівського міськпарткому.

2. Про стан зернопоставки, натуроплати та осіннього сіву по колгоспу ім. 8 Березня с. Петрушин (т. ДЕВ'ЯТЬ, Сало).

Відмітити, що голова колгоспу т. ДЕВ'ЯТЬ замість мобілізації всіх колгоспників на виконання державних завдань – своєчасне виконання встановлених планів зернопоставок, натуроплати, повернення державної насіннєвої позики та осіннього сіву – систематично пиячить, внаслідок чого зернопоставки, натуроплата виконана по стану на 9 вересня __%¹⁰⁰ та план осіннього сіву виконано на 33%, за що т. ДЕВ'ЯТЬ як морально розклавшегося (п'яницю), що своєю бездіяльністю довів до зриву планів хлібопоставок та осіннього сіва – з роботи голови колгоспу зняти та з партії – виключити...

Цю постанову оголосити в пресі»¹⁰¹.

Григорія Мойсейовича й справді виключили з партії. Він тут же подав апеляцію, де перелічив господарські показники колгоспу, і 25 жовтня 1935 р. прохав (знову ж таки, колоритною мовою, яку він сам, вочевидь, вважав українською) поновити його в партії «як сина бідняцкой семьи, до революції біль в наймах, в 1918 р. бил в партизанском загоны в Кобца. Воевал проти синих жупанов и Гетмана. В 1918 р. по пришествии Деникинской банды спалили и разгромили мое сімейство як добровольца Красной армии и партизана. С 1920 г. работал в советских учреждениях... Раскулачивал кулаков и организовав в 1929 году колгосп в селе

¹⁰⁰ Залишено порожнє місце для цифри, яка так і не була проставлена.

¹⁰¹ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 834.

Петрушине. За що обратно был спален двумя кулаками... Сейчас работаю бригадиром рільничой бригади в цом же колгоспи. Работаю непогано. Мав и маю авторитет серед колхозников як старий заслужений работник»¹⁰².

До особової справи долучена записка одного з районних керівників (підпис нерозбірливий, начебто «З. Дашевський»): «Безусловно наш человек, партизан, все годы был на руководящей сельской работе... Необходимо в партии восстановить»¹⁰³.

І бюро Чернігівського обкому КП(б)У 12 січня 1936 р. поновлює такого цінного працівника.

Минає ще рік. 5 серпня 1937 р. на засіданні Чернігівського райкому КП(б)У одним із питань стояв розгляд замітки, яка надійшла до обласної газети «Більшовик» (попередниця сучасної «Деснянської правди») на Григорія Дев'ятя, на той час голову колгоспу «Імені 8 Березня». За тодішніми цензурними регламентами, редакція подібні матеріали спершу надсилала у райком партії, а вже там вирішували, чи дозволяти публікацію.

«Вважати, що всі факти, які були наведені в замітці в газеті «Більшовик» про систематичне п'янство з боку тов. ДЕВ'ЯТЬ на його квартирі за участю дівчат, порушення статуту сільськогосподарської артїлі (роздача поросят без постанови на це управи колгоспу і інше) підтвердились. Крім цього т. ДЕВ'ЯТЬ має заборгованість по колгоспу понад 400 крб. Парторг кандидатської групи тов. ДЕВ'ЯТЬ Ольга про всі ці факти знала і ніяких заходів не приймала, на обговорення кандидатської групи не ставила».

У Петрушин командировали для детальної перевірки товаришів Зайця і Абеля. Але за рік чергова критична стаття побачила світ у районній газеті. Цього разу на засіданні райкому відбулося широке обговорення діяльності Григорія Мойсейовича. Наводимо найбільш промовисті фрагменти.

27 серпня 1938 р.

«Протокол № 14 засідання бюро Чернігівського райкому КП(б)У.

5. Розгляд статті, уміщеної в газеті «Червоний прапор» під заголовком «Ліквідувати неподобства в колгоспі «8 Березня» с. Петрушин» (т. Сербіченко).

Висловились:

т. Сербіченко. Я в цьому колгоспі був декілька раз, і коли подивитись, то можна дати висновок, що в цьому колгоспі явне

¹⁰² ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 2-л. – Спр. 831. – Арк. 10-12.

¹⁰³ ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 2-л. – Спр. 831. – Арк. 4.

шкідництво, яке направлено на знищення колгоспного врожаю, про це свідчать такі факти... Тов. ДЕВ'ЯТЬ систематично пиячить, не займається питанням виконання господарських і політичних завдань, не веде ніякої боротьби з ледарями, змивачами трудової дисципліни в колгоспі, внаслідок чого колгосп знаходиться в дуже проривному стані.

т. ДЕВ'ЯТЬ. Я вважаю, що я цілком винен в тому, що не поставив як слід роботу в колгоспі. Але треба відзначити те, що перед початком збиральної кампанії я заявляв на засіданні бюро про те, що колгоспу «8 Березня» треба допомогти в час збиральної кампанії, тому що колгосп має мало працездатних колгоспників, а також мало сільгоспмашин. В час збиральної кампанії я, як голова правління колгоспу, більше всього приділяв уваги роботі комбайна, і внаслідок чого я 20 днів виключно був біля комбайна...

Головою колгоспу я уже 3 роки, але в цьому році я ні від кого немаю допомоги. Парторг т. ШЕВЕЛЬ мені майже нічого не допомагав. В справі допущення втрат віки¹⁰⁴, то я визнаюсь, що на 3-х гектарах внаслідок несвоєчасного збору врожаю були допущені великі втрати, але мені самому занадто тяжко було працювати, і я всього не міг бачити. Допомоги я як від РПК, так і МТС не одержував ніякої.

т. Сербіченко. Тов. ДЕВ'ЯТЬ, скажіть, з ким ви випивали?

– Я не с ким не пив, буває іноді випадок, що дома можу випити...

т. Морської. Тов. ДЕВ'ЯТЬ, скажіть, чому ви 24 серпня 1938 р. з'явилися на засідання правління колгоспу п'яним?

– Я п'яним не був, був п'яним бригадир.

Висловились:

т. Леоненко. Тов. ДЕВ'ЯТЬ не бореться за збереження колгоспної власності, внаслідок його бездіяльності сад колгоспу «8 Березня» доведен до повної загибелі. Табак ні жодного разу не посинковався, крім цього не був прополений, внаслідок чого табак загинув, що довело до великих збитків колгосп. В справі допущення втрат зернових т. ДЕВ'ЯТЬ систематично пиячить, не займається організаційною роботою, не організовує колгоспників...

т. Морської. Я був в селі Петрушині 6 днів в справі реалізації займа. Я спостерігав, що ДЕВ'ЯТЬ кожний день був п'яний, внаслідок чого по колгоспу «8 Березня» збиральна кампанія пройшла з допущенням великих втрат. Віка висипалась на полі, і на сьогоднішній день ще біля 700 кг жита не заскирдовано. ДЕВ'ЯТЬ, як голова колгоспу, авторитетом серед колгоспників не користується. Масово-політичної роботи серед колгоспників не провадить. Самі між собою комуністи займаються склоками. По-моєму, надалі т. ДЕВ'ЯТЬ ні в якому разі залишати головою

¹⁰⁴ Віка посівна – однорічна рослина. Іноді культивується на зерно, а найчастіше для одержання зеленої маси, використовуваної на зелений корм, силос або сіно.

колгоспу не можна. Крім цього, за допущення втрат, за безгосподарність в колгоспі, за те, що згноїв 300 цнт ячміння, треба винести відповідне рішення.

т. Отчиченко. Я коли був з т. Сербіченко в селі Петрушино, ми заходили до колгоспників, які працювали на полі, убираючи віку, яка вже погнила і висипалась, колгоспники заявили нам, що голова колгоспу ДЕВ'ЯТЬ на бригаді майже ніколи не буває і не керує роботою колгоспу, увесь час пиячить, авторитетом не користується, масової роботи не проводить. По-моєму, за те, що в час збирання врожаю т. ДЕВ'ЯТЬ довів колгосп до великих втрат, за систематичне пияцтво т. ДЕВ'ЯТЬ заслуговує виключення з кандидатів ВКП(б).

т. Маренич. Замітка в газеті «Червоний прапор» цілком вірна. Тов. ДЕВ'ЯТЬ в своєму виступі намагавсь звернути всю вину на МТС, на комбайнову уборку. Комбайн, який працював в колгоспі «8 Березня», працював гарно. Крім цього, МТС допомогла колгоспу машинами по сіноуборці, і взагалі МТС допомогла більш, чим другим колгоспам, але ДЕВ'ЯТЬ ніколи не можна побачити в колгоспі, в бригаді, він завжди пиячить...

т. Ясура. Тов. Хрущов в своєму виступі сказав, що там, де в колгоспі допускають втрати, псують інвентар, то там треба подивитись хто керує цим колгоспом. Тов. ДЕВ'ЯТЬ не керує колгоспом, він завжди пиячить, чим самим довів колгосп до великих втрат, за що слід не лише зняти з роботи, а виключити з партії і притягти до судової відповідальності.

т. Сербіченко. Бюро райкому КП(б)У повинно зі всією уважністю підійти до вирішення питання про т. ДЕВ'ЯТЬ. Тов. ДЕВ'ЯТЬ допустив пряме шкідництво, довівши колгосп до дезорганізації, припустивши в час збирання врожаю великих втрат, весною допустив ручний посів, крім цього треба подивитись як керував колгоспом т. ДЕВ'ЯТЬ і в попередні роки. ДЕВ'ЯТЬ зв'язався з чужим елементом, пиячить, не забезпечує керівництво колгоспом. І про те, що йому мало допомагали, це невірно, йому оказували всебічну допомогу, але внаслідок того, що він не виконував розпоряджень, чим самим грубо порушував рішення уряду і партії як в час весняної посівної кампанії, так і в час збирання врожаю.

Чи можна після всього цього залишати т. ДЕВ'ЯТЬ в кандидатах партії? По-моєму, не можна, тому що він остаточно розклавсь. За умисне шкідництво, що виявилось в допущенні великих втрат, за систематичне пияцтво, по-моєму, т. ДЕВ'ЯТЬ з кандидатів ВКП(б) виключити та притягти до судової відповідальності.

т. ДЕВ'ЯТЬ. Про те, що я допустив ряд недоліків, я визнаю себе винним, але я працюю 3 роки головою колгоспу і я ніякої шкідливої роботи не вживав, допущення недоліків в роботі колгоспу пояснюється тим, що правління колгоспу в цілому, а також і зокрема члени правління,

мені, як голові колгоспу, не допомагали. До цього я 10 років був головою сільради. З самого 1919 р. працюю на керівних роботах, ніколи ніде не відпочивав і вважаю, що рішення РК КП(б)У про виключення мене з кандидатів партії буде невірним.

т. Ясура. Я пропоную ДЕВ'ЯТЬ з роботи голови колгоспу «8 Березня» зняти за допущення втрат, за систематичне пияцтво винести сувору догану з попередженням і передати матеріал слідчим органам для виявлення чи в цьому колгоспі було пряме шкідництво з боку ДЕВ'ЯТЬ, чи це трапилось внаслідок його п'янок».

Неймовірно, але навіть після таких характеристик Дев'ятя залишили в партії: «За допущення великих втрат в час збирання, за порушення рішень партії і уряду, за систематичне пияцтво т. ДЕВ'ЯТЬ заслуговує виключення з кандидатів ВКП(б), але приймаючи до уваги те, що т. ДЕВ'ЯТЬ відкрито визнав свої помилки і засудив їх, заявив, що хлібопоставки він виконає до 1 вересня 1938 р., посівну закінчить до 5 вересня 1938 р., а тому т. ДЕВ'ЯТЬ в партії залишити та винести сувору догану з попередженням, з занесенням в особисту справу».

В роки Другої світової війни багато петрушинських комуністів залишилися в селі, були ув'язнені німцями і розстріляні в 1942 р. Як не дивно, Григорій Дев'ять і тут unikнув репресій. Переховувався в сусідньому Роїщі і не потрапив на очі окупаційній владі. В 1944 р., після повернення радянської влади, навіть встиг на деякий час очолити сільраду. Після чого його сліди губляться.

Із спогадів Дмитра Феодосійовича Сериченка: «Перед началом войны переехал жить в село Роище, где его и застала немецкая оккупация. Он не был репрессирован немецкими властями – его спасло то, что не нашлось такого человека, который мог указать, что он являлся ярым сторонником коллективного строительства. После окончания войны переехал на постоянное жительство в Чернигов, где проживал до последних дней своих».

*** *** ***

Яків Федорович Римар залишався сумлінним працівником, оковиту в таких масштабах, як Григорій Дев'ять, не розпивав. Але не бажав вступати в колгосп. Ніякі вмовляння не допомогли і 21 лютого 1931 р. питання про Римаря розглядалося на закритій частині засідання райпарткому. У протоколі суть питання не наводиться, але вочевидь Якова Римаря остаточно виключили з партії¹⁰⁵.

¹⁰⁵ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 314. – Арк. 59-83.

Особова справа Римаря містить його пояснення власної поведінки.

18 січня 1931 р.

«Протокол опросу тов. РИМАРЯ Я. Хвед., що звинувачується відмовленні вступити до колгоспу.

Тов. РИМАР пояснив: В господарстві з братом маємо слідує: землі 7 га, 2 коней, одна корова, податку платимо 32 карб. Причини невступ в колгосп те, що я хворий, а в колгоспі необхідно працювати, чого я не можу робити... Вступити в колгосп я не можу, тому що мені не охота бути в колгоспі й лічу поки що бути в індивідуальному господарстві й придивляюсь як воно буде далші».

А «далші» все було просто 4 лютого 1931 р. президія Чернігівської ОКК КП(б)У постановила: «За вороже ставлення до колективізації, категоричне відмовлення вступити до колгоспу, що з'являється тормозом для колективізації позапартійної маси, коли члени партії вороже ставляться до неї й самі не вступають, та залишення добровільно партбілета т. РИМАРЯ у РПК – тов. РИМАРЯ з партії виключити»¹⁰⁶.

Власне, спостерігаємо на цих прикладах селекційні механізми. Комуністична партія на той час виродилася настільки, що сумлінні робітники вже нікого не цікавлять, головне – сліпе і бездушне виконання спущених з гори розпоряджень. З такими, як Яків Римар, політику Голодомору на практиці втілити «архіскладно», а ось Григорій Дев'ять – справжня знахідка для кривавого режиму.

Ситуація в суспільстві помітно змінюється, постійно нагнітається «колективізаційна» істерія. Чого варта лише історія з винесенням догани всьому компартійному осередку Петрушина за повільні темпи колективізації.

2-3 квітня 1931 р.

«Протокол № 36 засідання бюро Чернігівського райпарткому.

551. Доповідь партосередків сс. Петрушин, Антоновичі та Макишин щодо стану колективізації й підготовки до весни в цих селах (тт. СІРИЧЕНКО [І.Г.], Сальников та Книш).

3) Розцінити як пряму прояву опортунізму заяву т. СІРИЧЕНКИ, що в с. Петрушині нема куркулів і класового опору з їх боку, і що відсутність колективізації пояснюється небажанням бідняцько-середняцьких мас іти до колгоспів.

За праву практику партосередку, яка виявилася в ганебній відсталості села в справі готування до весни, відсутності реальної боротьби проти куркуля та розгортання колективізації – зняти т. СІРИЧЕНКА з роботи

¹⁰⁶ ДАЧО. – Ф. П-9. – Оп. 1. – Спр. 416. – Арк. 1-7.

секретаря осередку й оголосити йому особисто і всьому партосередкові сувору догану.

Доручити оргінстрові райпаркому терміново вжити заходів до організаційного зміцнення Перушинського партосередку.

20) За правоопортуністичну практику в боротьбі за колективізацію райуповноваженого по с. Петрушину т. СІРИЧЕНКА позбавити повноважень від райпарткому, оголосити сувору догану і зняти з роботи секретаря партосередка. Оголосити за це догану також цілому осередку»¹⁰⁷.

За кілька місяців Іван Гнатович Сериченко, розчарований партійною політикою, полишить село і влаштується на роботу в Чернігові. Власне, саме про це говорив у спогадах його племінник Дмитро Феодосійович Сериченко: «С началом проведения в селе коллективизации, видя жестокость со стороны властей, ушел на работу в Чернигов».

22 листопада 1931 р. бюро Чернігівського райпарткому без жодних дебатів переводить **Григорія Гнатовича Сериченка** з кандидатів до дійсних членів партії¹⁰⁸. Щоправда, на той час Г. Сериченко вже відноситься не до Петрушина, а до осередку Чернігівського зоотехнікуму.

Власне на той час до складу Петрушинського партосередку входили: члени партії – Феодосій Почепня (секретар осередку і голова колгоспу), Ольга Дев'ять (колгоспниця), кандидати – Микола Сергієнко (зав. сільбудом), Яків Андрієвський (зав. школою), Григорій Дев'ять (голова сільради), Василь Дашко (голова споживчого товариства), Ольга Сериченко (колгоспниця) та Параковія Копил («прикажчик» крамниці споживчого товариства)¹⁰⁹.

Що стосується інших партійців, то Іван Качний в 1931 р. був головою сільради у Ведильцях, Іван Мазур – головою споживчого товариства у Рудці¹¹⁰, а Дмитро Шурубенко очолював партійний осередок у Слабині¹¹¹.

1932 рік

=====

Цей рік пройшов під знаком солідного партійного поповнення. Хоча чи не головною його особливістю стало фактичне запровадження інституту «смотрящих», тобто спостерігачів із центру. Офіційно вони проходили в протоколах як райуповноважені.

¹⁰⁷ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 231. – Арк. 1-180.

¹⁰⁸ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 316. – Арк. 1-159.

¹⁰⁹ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 231. – Арк. 1-180.

¹¹⁰ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 314. – Арк. 196-201.

¹¹¹ ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 316. – Арк. 14-39.

На жаль, не збереглися протоколи перших трьох засідань. Але в наступних майже постійно фіксуються райуповноважені. 12 квітня на засіданні присутній «тов. Завальний». 30 квітня і 9 травня райуповноважені з якихось причин відсутні – тоді вони ще «спостерігали» через раз, приїздили не на кожне засідання. Але вже 18 травня їх відразу двоє: Ю. Єсилевський та С. Ратушняк. 30 травня прибув «тов. Довженко», 2 серпня – Л. Іофе, 30 листопада – «уповноважений міськради тов. Лісницький та кущовий уповноважений Міськпарткомітету Яременко», 11 грудня – «тов С. Полевий».

Більше того, вперше осередок очолив не місцевий комуніст, а присланий зі сторони Данило Косовець.

КОСОВЕЦЬ Данило Овсійович (1896-?) – родом із села Козел (сучасне селище Михайло-Коцюбинське).

Довідка 1934 р.: «Член партії с 1928 г., партбилет № 0788573. Рождения 1896 г., председатель сельсовета с. Ивашковки. Образование – низшее, соцпроисхождение – сын крестьянина-бедняка, соцположение – колхозник. В старой армии служил служил с 1915 по 1918 г. рядовым, в Красной армии был с 1919 по 1922 г. Служил у Деникина в 1919 г. по мобилизации. В оппозиции не был, во фракционной работе не участвовал. К партответственности привлекался в 1922 г. за превышение власти, выразившееся в самосуде над ворами, Черниговской рай-КК вынесен строгий выговор. В 1930 г. за скрывание при вступлении в партию службу у Деникина и гайдамаков вынесен ЦКК строгий выговор. В 1932 г. судился за самосуд над бандитами, присужден к 2-м годам условно. В последние 2 года работает пред. сельсовета».

«Самосуд над бандитами» в 1932 р. – це коли на першотравень разом з іншими партійними лідерами Петрушина влаштував справжній комуністичний шабаш: ходили по селу і нещадно лупцювали всіх, кого вважали за потенційного крадія чи ворога. А Миколу Ярошенка лише випадково не закатували до смерті. Детальніше про це буде оповідь в іншій частині книги.

Коли почалося слідство, то сплили й інші неприємні історії. Зокрема, окремого листа написала комуністка Парасковія Фомівна Шихуцька: «Наприкінці березня ц.р. партосередком с. Петрушин мене було затверджено до кандидатів КП(б)У. З того часу секретар партосередку Косовець Данило почав до мене приставати. Наприклад, 2/V після урочистих зборів він попросив мене залишитись поговорити «про щось». Цілком довіряючи йому, як секретарю партосередку, я залишилась. Він запер двері і почав намагатись мене згвалтувати. До того він умовляв мене погодитись на життя з ним, кажучи, що «як твій чоловік буде сваритись чи кричати, я його сошлю».

А на допиті вона додала наступне: «З того часу Косовець перестав кликати мене на партзбори, навіть відкриті. З березня місяця й досі не передав моєї справи [щодо переведення у дійсні члени КП(б)У – С.Г. і С.Б.] на затвердження райпарткому. Разом зі мною подали заяви про вступ до партії 5 селянок (біднячки і одна середнячка), але їх ніколи не кличуть на збори і не дають ходу справам. Проміж себе ці кандидатки говорять, що не слід вступати до осередку, бо Косовець буде знущатися, буде намагатися згвалтувати».

Слідчий постановив вважати заяву про спробу згвалтування недоведеною, тож цей епізод більше не розглядали.

Надалі Данило Косовець працював головою сільради в Старому Білоусі (1933 р.) та Івашківці (1934-й). Не пройшов партійну чистку 1934 р., оскільки працював халатно і допустив зрив виконання господарсько-політичних кампаній, тобто завалив план сіноздачі і м'ясозаготівлі. Ось цього йому не пробачили і виключили з партії «як злосного порушника залізної дисципліни партії і держави».

20 березня 1932 р. перевели до дійсних членів Василя Дашка.

Вочевидь, саме тоді осередок поповнила Парасковія Шихуцька, про яку ми вже згадували.

На засіданні осередку 12 квітня 1932 р. серед членів фігурує вчителька **Надія Залманівна Гуревич**. Вона також могла поповнити партійні лави 20 березня. Вочевидь, після завершення навчального року полишила Петрушин, бо на засідання осередку більше не з'являлася.

ГУРЕВИЧ Надія Залманівна (1899-?) – як петрушинська вчителька згадується в грудні 1930 р. Але, слід гадати, відпрацювала два повних роки і звільнилася в травні-червні 1932 р.

Народилася в 1899 р. у Ніжині. За національністю – єврейка. Закінчила Ніжинський інститут народної освіти за спеціальністю історія і географія. З 1935 р. працювала в Количівській 7-річній школі. Там же згадується в 1952 р. У травні 1939 р. прийнята кандидатом у члени партії. Третій секретар райкому КП(б)У так характеризував Надію Залманівну: «Я знайомився з її матеріалом, говорив ще з деякими товаришами, виявилось, що вона працює непогано, провадить систематично масово-політичну роботу серед колгоспників». На той час із рідні мала тільки сестру, що проживала в Гомелі.

У вересні 1940 р. стала дійсним членом ВКП(б). Перед цим деякий час жила в Києві, однак не знайшла квартири і повернулася у Чернігів. 8 липня 1944 р. призначена вчителем історії і географії в Количівку.

12 квітня у складі членів партосередку промайнула постать Г. Жердецького. Він зовсім короткий проміжок часу – у березні-квітні – очолював Петрушинська сільраду. Вірогідно, вже на той час мав кандидатський квиток, тож відвідував засідання партійців. Але потім зник так само раптово, як і з'явився.

Напередодні Першотравня дійсним членом партії стала і Олена Сериченко.

30 квітня 1932 р.

«Протокол закритих зборів партосередку с. Петрушина.

3. Розгляд заяви кандидата партії СЕРИЧЕНКО Олени Гнатівни про перевід її до дійсних членів.

Через те, що кандидатський стаж т. СЕРИЧЕНКО О.Г. уже скінчився і т. СЕРИЧЕНКО за час перебування кандидатом партії виявила себе як активний робітник та виконавець покладених на її заданій партосередку, прозбу її задовольнити й просити РПК затвердити т. СЕРИЧЕНКО О.Г. дійсним членом партії».

31 липня це рішення підтримав і Чернігівський райпартком.

Цілу групу партійного поповнення прийняли 19 вересня. Тоді петрушинський осередок поповнили Галина Іллівна Бичик, Тодос Юхимович Дмитренко, Марія Петрівна Іонова, Єгор (Георгій) Федорович Садовий, Андрій Вікторович Сергієнко та Григорій Гаврилович Томаш¹¹².

БИЧИК Ганна Іллівна (1883/1897-1972) – достатньо випадковий для партії елемент, сільська трудівниця, яка явно не відповідала репресивній суті організації. Не пройшла партійної чистки 1934 р.

Автобіографія 1934 р.: ««Кандидат партии с 1932 года, родилась в с. Тереховке, в семье селянина-середняка. До 1929 года работала в единоличном сельском хозяйстве, в 1929 вступила в колхоз, где работаю рядовой колхозницей. Партвзыскание – выговор местной парторганизации за уход с работы. Под судом не была».

Догана за залишення роботи мала місце в серпні 1933 р.

23 серпня 1933 р.

«Протокол загальних зборів Петрушинського партосередку.

1. Справа кандидата партії БИЧИК Галини.

18 серпня вкупі з КОПИЛОВОЙ зірвала роботу в бригаді та пішли з жінками в ліс по оріхи. 20 серпня разом з КОПИЛОВОЙ відмовилася вийти в неділю на роботу, дивлячись на них ні одна жінка у неділю не вийшла на роботу. Управа наклала на БИЧИК та КОПИЛОВУ штраф в розмірі 5 трудовнів.

¹¹² ДАЧО. – Ф. П-1668. – Оп. 1. – Спр. 390.

Ухвалили: БИЧИК Галю з партії виключити одноголосно».

3 вересня 1933 р.

«Протокол засідання президії Чернігівської Міської Контрольної Комісії КП(б)У.

8. *Справу № 148.*

БИЧИК Ганна Ілліна, 38 років, перебуває в Петрушинському партосередку, кандидат партії з 2 листопада 1932 року, українка, селянка, колгоспниця, освіта нижча, під час виникнення і слухання справи працює рядовою колгоспницею в селі Петрушині.

Петрушинський партосередок 20 серпня 1933 року виключив із кандидатів партії тт. БИЧИК і КОПИЛОВУ за те, що вони 18 серпня цього року, працюючи на полі, коли перейшов дощ, замість того, щоб піти брати льон, пішли в ліс по оріхи, а 20 серпня КОПИЛОВА, замість піти на роботу, пішла у місто, а БИЧИК зовсім на роботу не вийшла.

Постановили: Постанову Петрушинського партосередку про виключення відмінити, тов. БИЧИК оголосити догану, а КОПИЛОВІЙ, беручи на увагу, що вона визнала свої помилки і гарно працювала – зауважити».

Із матеріалів партійної чистки 1934 р.:

«Вопросы присутствующих:

- Читаєте ли вы газеты? – Нет.
- Сколько было у вашего отца земли? – Отец имел 15 гектара, муж 11 гектаров.
- Скажите, когда вы вступили в партию, указывали в анкете о том, сколько ваш отец имел земли? – Не помню.
- Премировались ли вы за работу в колхозе? – Нет.
- Почему вы до этого времени не заcontractовали теленка? – Потому что мне об этом никто не напомнил.

Выступления:

ШИХУЦКИЙ (колхозник). Тов. БИЧИК пассивно участвовала в проведении политкампаний, она отказалась заcontractовать теленка.

ЛИТВИНОВ (парторг). Тов. БИЧИК над собой не работала, обязанности, возложенные партгруппой, не выполнила; от contractации теленка отказалась, что послужило плохому примеру остальным колхозникам.

ПОПОВА (колхозница). Тов. БИЧИК хоть политически неграмотная, но все же возложенные на нее обязанности по партийной линии выполняла аккуратно, что требуется от коммуниста.

ПОЧЕПНЯ Ф. (парторг). Тов. БИЧИК в партийной жизни не участвовала, над собой не работала, партнагрузок не выполняла. Она по

своей политической неграмотности не может обеспечить авангардную роль коммуниста».

За підсумками чистки виключена з кандидатів партії.

ДМИТРЕНКО Феодосій Юхимович (1900-?) – рідний брат Ольги Дев'ять.

Автобіографія 1934 р.: ««Родился в с. Петрушине на Черниговщине, в 1900 году. Закончил 2-классную Министерскую школу. От зятя социал-революционера я еще до революции познакомился с революционным движением. В 1917 году примкнул к революции. Был представителем культ-просвет кружка. Участвовал в раскулачивании петлюровцев. Во время немецкой оккупации в боях ни разу не был. Во время Деникина по указанию двух кулаков 2 офицера и чеченцы зашли к нам и избili меня до потери сознания. Сестру повели в погреб, где ее изнасиловали, а мать избili, а я убежал. В это время пошел в армию в Гомель. Полк выдал мне удостоверение, как сочувствующему партии. Красноармейцам читал книжки. В 1919 году попадаю на курсы в Житомир, Политотдел 47 дивизии. В селах, где проходила Красная Армия, организовывал власть. После разгрома 47 дивизии под Ковелем, попадаю в 7 дивизию инструктором политотдела. 1921 – вступаю во второй раз в партию (при разгрома 47 дивизии попал в плен и уничтожил партийные документы), но заболел тифом и механически вышел. Демобилизовался с армии, работал председателем КНС, (секретарем) сельсовета, инструктором РСС. В 1932 году снова вступил в кандидаты партии. Отпросился и с разрешения городского парткомитета из сельсовета перешел в совхоз, где и работаю второй год. Имею нагрузки: кассир, статистик».

За підсумками чистки партії 1934 р. виключений з партії «за систематичне пияцтво» і «моральне розкладення».

ІУНОВА Марія Петрівна (1892-1969) – активістка радянського ладу.

Автобіографія 1934 р.: «Кандидат партии с 1932 года. Рождения 1892 года. Отец был батрак, земли не было, только была хата. С 1900 года – 14 лет пошла служить по найму: пасла гусей, свиней и т.д. В 1914 году вышла замуж и работала в своем сельском хозяйстве. В 1921 году наделили 4 гектара земли, и до 1929 года работала в сельском хозяйстве. В 1929 году вступила первая в колхоз, где работала до весны 1934 года. Весной 1934 года, имея 5 душ детей, а муж второй работает в ОРСЕ ЦРК, то я туда пошла в совхоз работать, потому что председатель колхоза ШЕВЧЕНКО, которого вычистили из партии, был на меня злой, что я об его неправильных делах всегда говорила, то он потому не давал мне поддержки. 16 июня 1934 года я опять вернулась в колхоз, имею 69 трудодней, а в 1933 году имела 129 трудодней. Работу общественную

выполняла, какую мне поручали: раскулачивала кулаков, была членом сельсовета, сейчас тоже член сельсовета.

Работаю бригадиром по льну, работу выполняю хорошо. Партвзысканий не имею, прогулов нет, выговоров нет».

Из матеріалів партійної чистки 1934 р.:

«Политвопросы:

- Кто генеральный секретарь ЦК КП(б)У? – Не знаю.
- Какую должность занимает тов. Петровский? – Забыла.
- Кого комиссии по чистке партии исключают из партии? – Не ответила. Высказались:

ШИХУЦКИЙ (партийный, бывший член сельсовета, бывший под судом). ИОНОВА была в 1933 году заведующей яслями, то работа была поставлена плохо, было в яслях воровство продуктов обслуживающим персоналом.

ПОЧЕПНЯ. Знаю ИОНОВУ с детства, их отец бедняк. Она с 1929 года первая вступила в колхоз. ИОНОВА много раскулачила кулаков, все делала по закону, работала активно, хорошо. Весной 1934 года ее голод заставил пойти в совхоз работать и поддержки в колхозе ей не дали.

ШИХУЦКИЙ Василий. Знаю ИОНОВУ как хорошую работницу, честную колхозницу и примерную. Она вела борьбу с кулаками, раскулачивала, не любит неправды и если заметит неправильность за кем угодно, то сразу говорит на собраниях и там, где надо. Но ей от старого правления не было поддержки.

(*Председатель колхоза*). Я был инициатором организации колхоза еще в 1929 году, тов. ИОНОВА первая вступила. ИОНОВУ знаю, как хорошую активистку.

Голоса. ИОНОВУ нужно оставить в партии. Это одна из примерных женских активисток».

За підсумками чистки 1934 р. постановлено вважати перевіреною.

ЛОБАС Микола Філімонович (1901-?) – сумлінний працівник, однак для тої епохи потрібні були інші якості. Не пройшов партійної чистки в 1934 р.

Автобіографія 1934 р.: «Кандидат партии с 1932 года. Родился в с. Петрушине, в семье селянина-бедняка, с малых лет работал пастухом до 1919 года. С 1919 по 1922 г. работал дома в сельском хозяйстве, в 1929 году вступил в колхоз, где работаю бригадиром по животноводству. Партвзысканий не имел, под судом не был».

Из матеріалів партійної чистки 1934 р.:

«Политвопросы:

- Что такое партия? – Группа людей, которая выполняет поручение. (Дано разъяснение комиссии).
- Кто является высшая власть в селе? – В колхозе – председатель колхоза, в сельсовете – председатель сельсовета. (Дано разъяснение комиссии).
- Где есть еще советская власть, кроме СССР? – Больше нет. (Дано разъяснение комиссии).
- Почему наша партия называется коммунистической? – Не знаю. (Дано разъяснение комиссии).

Выступления:

ЛИТВИНОВ (парторг). Тов. ЛОБОС хороший работник в колхозе, он интересуется хозяйством колхоза, в особенности животноводством. Аккуратно выполняет все возложенные на него обязанности по партийной линии.

ЯЩЕНКО (колхозник). Тов. ЛОБОС очень хороший, примерный работник нашего колхоза, активно принимает участие в проведении политкампаний в селе».

За підсумками чистки 1934 р. переведено із кандидатів партії у співчуваючі.

ТОМАШ Григорій Гаврилович (1896-1963) – ще один сумлінний працівник, але із тих, що не підходили на роль бездушного ката для односельців. Не пройшов чистки в 1934 р.

Автобіографія 1934 р.: «Родился в с. Петрушино, в семье селянина-бедняка. До 1915 года с малых лет жил при своих родителях. В 1915-1918 гг. служил в старой армии – унтер-офицером, в 1918-1921 гг. – служил в Красной Армии. В 1921-1932 гг. работал дома в сельском хозяйстве. В 1933 году – председатель кооперации, 1933 год – председатель сельсовета (с. Киенка). С 1933 года работаю в колхозе на должности объездчика. Партвзыскания – имел выговор в 1933 году в с. Киенке за халатное отношение к своим обязанностям, другой выговор имел за невыполнение политкампаний. Судился за невыполнение плана картофеля».

Із матеріалів партійної чистки 1934 р.:

Выступления:

ПОЧЕПНЯ Ф. (парторг). Тов. ТОМАШ политически неграмотный, он не может обеспечить авангардную роль коммунистов. Кроме того, у него очень слабый характер, из-за чего ему приходится попадать под влияние кулаков.

КЛОНОВЕЦ (председатель сельсовета). Тов. ТОМАШ – хоть он по своему уровню неграмотный, но он активно работает по выполнению

политкампаній и все возлагаемые на него обязанности исполнял аккуратно и в срок».

За підсумками чистки виключено з партії. У подальшому працював комірником, на млині, ваговиком тощо.

А ось друге прищестя в партію Георгія Садового завершилося повним крахом. Він став одним із лихих символів влади в часи Голодомору.

САДОВИЙ Георгій Федорович (1893-?) – учасник Першої світової війни, рядовий.

В 1919 р. очолював Петрушинський комітет бідноти. Входив до першого складу Петрушинського партосередку, навіть деякий час його очолював. До компартійного активу потрапив як постраждалий за часів Української держави гетьмана Павла Скоропадського.

На допиті 21 грудня 1919 р. у справі звинувачення Флегонта Андрійовича Шихуцького свідчив: «Во время Гетьманской власти я вместе с другими товарищами был арестован и находился под стражей в Черниговской губернской тюрьме, по указанию Флегонта ШИХУЦКОГО и старшего милиционера Владимира ШУРУБЕНКО, за то, что я как член бывшего в то время комбеда села Петрушина принимал участие в раздаче его урожая между сельской беднотой. В тюрьме мы сидели три с половиной месяца, до прибытия на Украину советской власти, при чем нас избивали нагайками, прикладами и раскаленными шомполами так, что я два с половиной месяца болел и находился на излечении».

Після цього його кар'єра пішла стрімко вгору. Очолював культурно-просвітницький гурток, в 1920 р. – Народний будинок (клуб) і завідував сільською бібліотекою, входив до комнезаму, деякий час навіть стояв на чолі Халявинського відділу народної освіти (грудень 1920 – січень 1921 рр.). Пізніше – волосний інструктор по позашкільній освіті, член президії волосного комнезаму.

В 1923 р. опинився поза партією (деталі нам невідомі), однак постійно перебував на керівних посадах. Член сільради та багатьох комісій, у 1929 р. входив до ініціативної групи по створенню колгоспу «Червоний партизан». Голова колгоспу «Червоний літак» в 1932-1933 рр.

«Наказ № 19 по Політвідділу Котівської МТС з 25 лютого 1934 р.

Перевіряючи стан колгоспу «Червоний літак» (с. Петрушин), Політвідділ виявив, що бувший голова колгоспу, кандидат партії тов. САДОВИЙ та член управи колгоспу тов. ШИХУЦЬКИЙ до своєї роботи відносилися надзвичайно недбайливо, по-шкідницькі (щоденні п'янки, розврат, вимагательство).

Своїми шкідницькими діями ці «керівники» довели колгосп до великих втрат під час збирання врожаю та до того, що в буртах погнила вся картопля, яка була призначена для розподілу колгоспникам на трудовні.

Зараз САДОВИЙ працює головою управи колгоспу «Ленінський шлях» (с. Терехівка), там він теж продовжує вести розкладницьку роботу, не виконав вказівок начальника Політвідділу про запарку січки, про догляд та схорону коней, чим довів 30% коней до поганого стану. Частина коней вже має вошивість.

САДОВОГО, кандидата партії, за це з роботи голови управи колгоспу «Ленінський шлях» зняти. Справу на САДОВОГО та ШИХУЦЬКОГО передати до прокуратури з тим, щоб притягти їх до судової відповідальності.

Про перебування тов. САДОВОГО в лавах партії передати до МПК для виключення його з лав партії.

Начальник Політвідділу Котівської МТС Петушков».

10 березня 1934 р.

«Протокол № 11 засідання бюро Чернігівського МПК КП(б)У.

37. Про кандидата КП(б)У Садового (матеріал Політвідділу МТС).

Оскільки САДОВОГО Політвідділом віддано до суду за розкладницьку роботу в колгоспі та доведення тягла до поганого стану, виключити тов. САДОВОГО з кандидатів КП(б)У».

Із спогадів Дмитра Феодосійовича Сериченка: «В голодное время позволял разные роскоши, вел аморальный образ жизни. Люди умирают с голоду, а он в свободное время сидит и на гармошке играет и напевает разные частушки, в этой части он был мастер.

В 1934 году хозяйство было разделено надвое: «Червоний літак» и «8 Березня». В колхоз «Червоний літак» был назначен председателем ДАШКО В.А., а в «8 Березня» – ДЕВЯТЬ Григорий Моисеевич. Бывшего председателя САДОВОГО Е.Ф. за аморальный образ жизни, за плохую хозяйственную деятельность привлекли к уголовной ответственности, он был осужден и получил срок 2 года. Отбывал свой срок в Чернигове. Получилось так, что ему пришлось возить бочки с фекалиями на свалку за город, через район «Пять углов», где постоянно были люди из Петрушина. Он этого перенести не смог, сделал побег. После чего был повторно судим и опять получил срок в два года, и в добавок еще не отработанные по первому сроку полтора года. Вторую судимость отбывал уже не в Чернигове. По окончании сроков прибыл домой и уехал на переселение в Амурскую область с семьей».

1933 рік

Протоколи за цей рік збереглися лише епізодично. Але і в тих трьох, що є в наявності, відсутні відомості про розгляд нових кандидатур. Прикметно, що і на засіданнях бюро Чернігівського міськпарткому КП(б)У теж ні слова про нових членів Петрушинського осередку. Вочевидь, не до того було.

Керівництво комітетом весь 1933 р. утримували «легіонери» – прислані з міста кадри. Новорічним «подарунком» для села став **Кіндрат Неділько**. Його направили в Петрушин як директора школи, змінивши з 1 січня 1933 р. на цій посаді Якова Андрієвського. Одночасно очолив місцевий партосередок.

НЕДІЛЬКО Кіндрат Ларіонович (1906-?) – директор школи у 1933-1937 рр., викладав історію та географію.

Автобіографія 1934 р.: «Член партии с 1931 года. Родился в с. Каменеччино Киевской области, в семье селянина-бедняка, с малых лет учился в 7-летней школе до 1921 года, а в 1921-1924 гг. работал в своем единоличном с/х, в 1924-1925 гг. учился в агрономическом техникуме, в 1926-1931 гг. работал шахтером, в 1932-1933 гг. и по настоящее время работаю учителем. Партвзыскания: имею замечание за растрату 500 рублей. Под судом не был».

В Петрушин потрапив як директор школи, змінивши з 1 січня 1933 року на цій посаді **АНДРІЄВСЬКОГО Я.С.** Був присланий з району, тож одразу зайняв посаду секретаря партосередку.

«Ох, і чудо! – згадувала про нього Анастасія Іллівна Герман, яка навчалась в школі при **НЕДІЛЬКО**. – Він наче грузин, чи що. Такі ноги в нього криві. Не розуміє ні «бе», ні «кукуріку», підскакує. Він був середнього зросту, худорлявий. Верещав. Він безвредний, але якийсь байдужий. Сильного порядку при ньому не було у школі».

На чолі компартійного осередку протримався не більше двох місяців.

Виключений з партії під час чистки 1934 р. Зокрема, йому закидали «зажим самокритики»: «Неделько К.Л. добивался узнать фамилию селькора, написавшего заметку о нем в стенной газете, и узнав, что заметка написана т. Сериченко, учительницей, потребовал немедленно снять заметку, говоря, что никто не имеет права подрывать авторитет директоров школы; поставил этот вопрос на собрании коллектива учителей, доведши на собрании учительницу, писавшую заметку, до слез, угрожал ей».

Кар'єра Кіндрата Ларіоновича закотилася 25 вересня 1937 р., на черговому засіданні бюро Чернігівського райкому партії, де третім пунктом стояв розгляд питання про НЕДІЛЬКО К.І.

«Тов. НЕДІЛЬКО. Мій батько по соціальному стану до революції був селянином-бідняком, мав 2 десятини землі, сім'я складалася з 9 чоловік. З-за злиднів батько покинув сім'ю і пішов працювати до куркулів та поміщиків. До комсомолу я вступив в 1924 році. Я вчився в агрошколі в 1926-1927 роках, працював на Дніпропетровщині спочатку чорноробом, стругальником, а потім був мобілізований ЦК ЛКСМУ на КСМ роботу до Баштанського району. До партії вступив в 1931 році робочим з 6-місячним стажем.

По стану здоров'я я приїхав в Чернігівський район і був призначений на директора школа до с. Петрушино.

Коли я приїхав до с. Петрушино в грудні місяці 1933 р. В тому році був такий випадок, коли я пішов до сільради на Пленум через шкільний сад (це було приблизно 11 годин вечора), я почув в кущах шорох і на цей шорох я став стріляти, але я не звернув уваги, що то був за шорох, і пішов до сільради. На другий день мені казали, що хтось ранив людину, яка через декілька днів померла. По цій справі велось слідство, яке показало, що людину не я вбив, а це просто було непорозуміння. Після цього випадку пройшло 3 роки, чому тільки зараз свідки почали заявляти на мене?

Мене обвинувачують в тому, що я мав зв'язки з ворогом народу Сибіряком. Повторюю, що я його не знав до того, поки не був виїзний пленум Міськради. Більше я з ним ніколи не бачивсь і не знай його, а також і він мене.

Що стосується до того, що в мене бував, як виявилось потім, німецький шпін Криниченко. Правда, цей ворог в мене бував разів три, перший раз коли він приїхав до села, до мене його направив на ночівлю ДАШКО, і вже далі він, як уповноважений і як шеф, буваючи в селі, заїжджав до мене, це було всього разів 3, не більше, а взагалі я його ніколи не знав, оце і все. Далі, на мене заявляють, що я підривав авторитет комуністів – заявляю, нічого подібного, таких випадків не було; можливо, я підмічав недоліки за окремими комуністами, це може бути, вважати в цьому підривав авторитета, я думаю, буде не вірно.

Мене також обвинувачують в тому, що я дискредитував актив села, – заявляю, що я не почуваю в цьому себе винним, хай той, хто знає про це, скаже в чому суть цієї дискредитації.

Тов. Крестов. НЕДІЛЬКО я знаю дуже мало і характеризувати мені, не знаючи його, не можна. Але мене дивує його тут виступ, як це так: стріляти, і не знати куди і на що, – це можна кваліфікувати, як хуліганство.

Крім того, на протязі двох років мати знайомство з Криниченко і не знати його як контрреволюціонера-шпигуна, зв'язки з різними бувшими антирадянськими особами, поміщиками, попами і так далі. Працювати в Петрушині з 1933 року і не знати людей – це просто оковамилювання.

Зовсім нізащо клопотати Райкому про видачу партдокументів.

Тов. Марінчик. На активі комсомольці заявляли, що після виключення з лав партії ворога Криниченко, останній ховався у НЕДІЛЬКО 45 день, про це НЕДІЛЬКО дійсно знав; таким чином, допомагав ворогові. Спостерігається битове розкладництво, совмісне життя з вожатою школи. Комсомольці не мовчать про це і НЕДІЛЬКО на них має зуб.

При наявності таких проступків і поведінки НЕДІЛЬКО, райкому партії не тільки треба клопотати про видачу партдокументів, але необхідно поставити питання про перебування його директором школи с. Петрушино.

РПК відмічає, що по додатковим матеріалам (заяви кандидата партії ДЕВ'ЯТЬ Г., СЕРГІЄНКО М. і інших) НЕДІЛЬКО К.І. в 1933 році поранив колгоспника с. Петрушино КИСЛОВЦЯ Микиту, який через деякий час помер. Мав зв'язок з викритим німецьким шпигуном Криниченком, що стверджується неодноразовим перебуванням Криниченко у НЕДІЛЬКО.

В 1934 році НЕДІЛЬКО комісією по чистці партії виключався з партії за зажим критики. 20 липня 1937 року його було поновлено членом партії партколегією при ЦК ВКП(б) по Чернігівській області.

РК КП(б)У постановляє:

Ураховуючи додаткові матеріали на НЕДІЛЬКО К.І. про його зв'язок з викритим ворогом народу Криниченко і інші антипартійні поступки, вважати, що НЕДІЛЬКО недостоєн перебувати в лавах партії, а тому прохати партколегію при ЦК ВКП(б) по Чернігівській області переглянути справу поновлення НЕДІЛЬКО К.І. у членах партії».

Після цього Кіндрата Ларіоновича зняли з посади директора школи, виключили з партії і, слід гадати, в 1938 році він би мав бути розстріляним.

А загалом постать Кіндрата Неділько залишила по собі доволі сумне враження. Оте його: «... я став стріляти, але не звернув уваги на шорох» і «слідство показало, що людину не я вбив, а це просто було непорозуміння» красномовно характеризує автора. Вбив людину – і жодних емоцій.

Приблизно в березні 1933-го Неділька змінив **Поклад** – черговий посланець з міста для «посилання роботи» (тобто викачки хліба). Влада не

просто тиснула на свої перевірені і випечені кадри, вона їх відверто пресувала. Від них вимагався негайний результат, будь-яке зволікання вважалося неприпустимим. Кіндрата Неділька «списали» за якихось два місяці. Поклад протримався і того менше – близько місяця. Така собі епізодична постать, не знаємо ні імені його, ні ініціалів, бо в документах збереглося саме лише прізвище. А вже в квітні 1933 р. компартійний осередок очолив **Резніченко**. Вірогідно, протягнув до півроку. Але що являв собою, якими ділами відзначився – цього, на жаль, не скажемо.

Підсумки «селекції»

Петрушинський компартійний осередок формально утворився в грудні 1919 р. Минуло якихось 13 років, зовсім незначний проміжок часу, однак спостерігаємо просто разючі зміни.

З того першого складу залишилися на плаву лише Григорій Дев'ять та Георгій Садовий. Це при тому, що обоє швидко опинилися поза партією і протягом 1920-х років сприймалися як радянські чиновники, а не як партійці. В осередок вони прийшли фактично заново, в нових історичних умовах. Обидва помітно поступалися тодішнім петрушинським більшовицьким лідерам і на самостійну величину ніяк не тягнули. Їх злет стався тоді, коли потрібні були не креативні, яскраві лідери, здатні повести за собою, а тупі, примітивні виконавці вказівок згори. Коли наявність власних думок та ідей жодним чином не віталася. Просто роби те, що скажуть – не думай і не сумнівайся, просто виконуй. А поки така поведінка була «не в тренді», ніхто їх у партію не кликав.

Щодо постатей волосного та повітового рівнів, то з 1919 р. до епохи Голодомору дотягнув лише Феодосій Почепня. А решта поступово відсіялася. Головним чином тому, що їх уявлення про майбутнє рішуче розходилися з тими реаліями, які постали на руїнах «старого світу». Не того вони чекали, не про те старалися. Тож або самі згасали, втративши віру в «світле майбутнє», або ставали для партії чужородними елементами, які виводилися на узбіччя системними, багат шаровими і безперервними чистками рядів.

Одним із перших і якимось непомітно відсіявся Андрій Ярошенко (Єрошенко). Доволі літня людина, він очолював сільський ревком у 1918 р., під час першого пришествя більшовицької влади на Чернігівщині, та протягом місяця на початку 1919-го, а це про щось таки та говорить. Однак «поглиблення» революції особливо не вітав, тож незабаром його відтіснили більш оборотисті і менш принципові товариші. А колишній революціонер перетворився на «кулака».

Непомітно відійшов у сторону Михайло Дашко. Зникли сліди і Семена Кисловця – як загадково злетів на постать повітового рівня, так і розчинився у загальній партійній масі.

Беззаперечний № 1 серед петрушинських більшовиків, блискучий та ідейний Олександр Сериченко спіткнувся на піку кар'єри через темну історію з пияцтвом. А показова «ідеологічна екзекуція» після вінчання з молодією дружиною остаточно розчарувала в тих ідеалах, яким так віддано служив у переламні роки. На диво яскрава особистість (нагадаємо, чотириразовий кавалер Георгіївського хреста).

За пиятику виключався з осередку брат Олександра – Дмитро Сериченко. Також із когорти лідерів. Але й він не міг збагнути до кінця логіку «партійної лінії». Охолов і відверто розчарувався. Дивний парадокс: і Олександр, і Дмитро Сериченки постраждали насамперед через те, що своїми діями негативно впливали на «імідж» партії, який мав бути бездоганним. А невдовзі їм на зміну прийшли такі як Григорій Дев'ять, Семен Батухно та їм подібні, що своєю пиятикою не просто прославилися на всю округу, а саме цим і запам'яталися. Той самий «імідж» вони раз пораз топтали в багнюці. І – о, диво! – ніхто їх за це з партії не виключав. А коли виключали, то лише за господарські провали. На «імідж» вже ніхто не зважав.

Степан Мазур – безжальний ідеаліст, справжній комуністичний яструб. Напролом йшов до «світлого майбутнього», рішуче переступаючи через усіх, хто сумнівався. Таким би знайшлася робота в кривавих 1930-х, але загинув ще в 1922-му, полюючи на чергового противника «ідеального суспільства», отамана Галаку.

Отже, спостереження за кадровою еволюцією Петрушинського компартійного осередку наводять загалом на доволі сумні роздуми. Найбільш розумні, найбільш талановиті, просто найбільш достойні представники простого народу склали першу хвилю «революціонерів». Перші роки радянської влади – їх зоряна година. Не будемо їх ідеалізувати, адже й вони, сліпо йдучи до омріяної вершини, зламали життєві долі багатьох односельців, залишили по собі чимало сліз та горя. Зрештою, вони просто стали знаряддям у руках окупанта, розчищаючи ворогу дорогу до необмеженої влади і небаченої диктатури. Однак ці перші «революціонери» були справжніми особистостями і помітно переважали своїх наступників. Вони мали певні принципи і не бажали ними поступатися. Боляче реагували на ті перекручення, які досить швидко стали випирати крізь усі можливі шпарини. Пережили гірке розчарування, але не стали гвинтиками бездушної машини. Просто відійшли у тінь, на другий план, чи взагалі зійшли з дороги.

Прості трудівники і працівниці в партії не затримувалися або ж не відігравали в ній жодної суттєвої ролі. Культ праці тут був не в пошані,

вимагалися інші якості. Тож маємо чималий перелік осіб в 1920-х роках, які просто промайнули через осередок, і хто швидше, хто пізніше, але всі вони були для партії чужорідним тілом і незмінно опинялися на узбіччі. Це, як правило, молоді чоловіки та жінки, які сумлінно працювали на виробництві, і це було їх головною чеснотою. Нещадно когось душити задля виконання незрозумілих норм та планів, говорити палкі, надихаючі промови – не для них. Вони взагалі плуталися в лабіринтах партійних ідеологем, тож «злітали» після першої ж чистки.

На хвилі істерії, що охопила радянське суспільство на початку 1930-х, у розпал насильницької «колективізації», на перші ролі вийшла третя група комуністів – справжні «відморозки». Ті, хто йшли до кінця і не мали жодних моральних перепон. Чиїми руками забиралися останні їстівні припаси, від чиїх дій загинули десятки і сотні людей. Кров і сльози лилися ріками, а вони знай собі пиячили, розважалися з дівчатами. Власне, без подібних типажів на низових владних поверхах годі уявити втілення в життя таких масштабних злочинів проти українського люду, які мали місце в 1930-х роках.

У розпал голодування, коли в Петрушині щодня хтось помирав від виснаження, Георгій Садовий по вечорах награвав на гармошці. Та й чого не награвати, якщо вночі на нього очікувала «молотьба хліба» – в бригади набирали лише молодих дівчат, час від часу молотарка зупинялася і починалися «качанія» з дівчатами в соломі.

А через присланого з міста секретаря Данила Косовця молоді жінки остерігалися вступати в компартійний осередок, бо «Косовець буде знущатися, буде намагатися згвалтувати».

На Першотравень 1932-го Семен Батухно укупі з Косовцем і Василем Дашком ні за що катував 21-річного юнака Миколу Ярошенка: лупив носачами під боки та по спині, напхав у рот землі, зав'язав за шию попругою і потяг за ноги до невеличкого ставу за селом, знову бив, потім стріляв у голову, але через темряву не влучив, лише збив кашкета. Наостанок сказав своїм поплічникам: «Коли жив, то сошлемо на Соловки, бо влада в наших руках».

А коли подібний садизм сколихнув петрушинців і почалося таке-сяке, але слідство, то переляканий Василь Дашко спершу відверто брехав, що ніде не був і нічого не бачив. А наступного дня, потупивши очі, підписував папірця: «Від попереднього свого свідчення відмовляюся» – не тому, що совість прокинулася, просто слідчий знайшов кращу побрехеньку, аби спустити справу «на гальмах».

Постійно п'яний Григорій Дев'ять міг захропіти на президії сільради, ледь завершивши виступ. А коли наділяли людей городами, то спеціально одну ділянку надавав одночасно декільком сім'ям – із спірної ситуації переможцем виходив той, хто міг запропонувати кращий «могорич». Діяв

за принципом: «нам партія доручила керувати, ми і будемо керувати, як ми хочемо». При цьому керівництво реагувало на все це красномовним: «Безумовно наш человек».

Не було ніякого природного відбору, комуністи цілеспрямовано підбирали кадри, які потім мали «колективізувати» та морити голодом своїх односельців. Таким, як Дев'ять чи Батухно, нічого було запропонувати товаришам по партії в 1919 чи 1920 роках. Тоді б їх таланти «залити за комірець» чи загравати з дівчатами могли принести хіба що зайві проблеми. Натомість, Олександрю і Дмитру Сериченкам не було що робити в осередку початку 1930-х, вони боролися за інші цінності.

В радянських фільмах про Другу світову війну часто можна спостерігати сцени, коли полоненим червоноармійцям німці наказують пристрелити товариша. За задумом режисера, такі ситуації миттєво розкривають сутність людини: мерзенний він зрадник, якщо вистрелить, чи справжній герой, коли попри погрози не стане цього робити.

Парадокс у тім, що за часів Голодомору в компартії залишали лише таких, хто не звертав жодної уваги, чи товариш перед ним, а просто «стріляв». Таких звеличували і підносили. А тих, хто «не стріляв», із партії старанно вичищали. Не підходили...

*** *** ***

**Секретарі
Петрушинського компартійного осередку
1919 – 1933 рр.**

ПОЧЕПНЯ Степан Григорович – 1919, грудень.
САДОВИЙ Георгій Федорович – 1920
ПОЧЕПНЯ Степан Григорович – 1920, вересень
МАЗУР Іван Олексійович – 1921 – 1923, січень
РИМАР Микола Олексійович – 1923, 1 січня – 1923, 14 липня
МАЗУР Василь Іванович – 1923, липень – вересень
МАЗУР Іван Олексійович – з 23 вересня 1923
РИМАР Микола Олексійович – 1925
РИМАР Микола Олексійович – 1926, 3 лютого – 1926, травень
ПОЧЕПНЯ Феодосій Григорович – 1926, травень – 1928
РИМАР Микола Олексійович – ? – 1929, 16 березня
МАЗУР Іван Олексійович – ? – 1930, лютий – 1930, травень
СЕРИЧЕНКО Іван Гнатович – 1930, травень – 1931, 2 квітня
ПОЧЕПНЯ Феодосій Григорович – ? – 1932, початок
КОСОВЕЦЬ Д. Ол. – 1932, початок – жовтень (листопад)
ДАШКО Василь Антонович – 1932, кінець
НЕДІЛЬКО Кіндрат Ларіонович – 1933, початок
ПОКЛАД – 1933, квітень
РЄЗНІКОВ – з травня 1933

**Список комуністів села Петрушин
1919 – 1933 рр.**

АНДРІЄВСЬКИЙ Яків Силевич – к/п 13.10.1925; викл. 9.08.1929 (по чистці партії); поновл. 1929; викл. 28.08.1934 (як відірвавшогося від партії).

БАТУХНО Ілля Іванович – чл. 15.05.1920.

БАТУХНО Семен Михайлович – к/п 10.06.1930; к/п 20.03.1932; викл. 21.03.1934 (за пияцтво та дискредитацію партії); клопотання про поновлення к/п 17.02.1939.

БИЧИК Галина Іллівна – к/п 19.09.1932; викл. 23.08.1933 (за невихід на роботу); відмінено 3.09.1933; викл. 22.07.1934 (як пасивну і за підрив дисципліни).

БОГУЛЯ Іван Євстратович – к/п 13.11.1920.

ГУРЕВИЧ Надія Залманівна – к/п 20.03.1932; викл. (?); к/п 27.05.1939 (с. Количівка); чл. 11.09.1940 (с. Количівка)

ДАШКО Василь Антонович – к/п 10.06.1930; чл. 1931; к/п 22.07.1934 (як політично неграмотного); чл. 20.02.1939.

ДАШКО Михайло Кузьмович – чл. 20.04.1919.

ДЕВ'ЯТЬ Григорій Мойсейович – чл. 12.1919; к/п 28.01.1922; (...); к/п 12.1930; викл. 9.09.1935 (за пиятику); к/п 12.01.1936.

ДЕВ'ЯТЬ (Дмитренко) Ольга Юхимівна – к/п 1.08.1925; чл. 5.03.1927.

ДМИТРЕНКО Феодосій Юхимович – к/п 19.09.1932; викл. 22.07.1934 (як морально розклавшийся).

СРОШЕНКО Андрій Михайлович – див. Ярошенко А.М.

ЗЕВЧЕНКО Тимофій Трифонович – чл. 12.1919; викл. 11.07.1922 (за виконання релігійних обрядів).

ІОНОВА Марія Петрівна – к/п 19.09.1932; чл. 13.03.1939; викл. 15.06.1945 (як таку, що не виправдала довіри).

КАЧНИЙ Іван Петрович – к/п 28.02.1925; чл. 21.11.1926.

КИСЛОВЕЦЬ Дмитро Григорович – к/п 25.09.1920.

КИСЛОВЕЦЬ Семен Йосипович – чл. 02.1919.

КОЛБАСІН Федір Минович (м. Чернігів) – чл. 7.01.1921.

КОПИЛ Парасковія Михайлівна – к/п 29.11.1930; викл. 23.08.1933 (за невихід на роботу); відмінено 3.09.1933.

КОСТЮК Іван Дмитрович – к/п 1920, викл. 25.09.1920 (за відсутність твердих переконань).

КОСТЮК М.П – відмовлено к/п 5.03.1927.

КОСТЮК Степан Іванович – відмовлено к/п 9.04.1925; к/п 10.11.1925.

ЛОБАС Василь Семенович – відмовлено к/п 25.09.1920.

ЛОБАС Григорій Костянтинович – к/п 28.11.1920.

ЛОБАС Микола Філімонович – к/п 19.09.1932; к/п 27.11.1932; співчуваючий 22.07.1934 (як політично неграмотний).

ЛОБАС Семен Костянтинович – к/п 21.12.1919; викл. 25.09.1920 (за нездатність вести партійну роботу).

ЛУК'ЯНЕНКО Мефодій Онисимович – к/п 28.11.1920; викл. 11.07.1922 (за виконання релігійних обрядів).

МАЗУР Василь Іванович – чл. 01.1920.

МАЗУР Іван Олексійович – чл. 02.1920.

МАЗУР Степан Олексійович (старший) – чл. 1917.

МАЗУР Степан Олексійович (молодший) – к/п 05.1923; викл. 12.10.1923.

НЕДІЛЬКО Кіндрат Іларіонович (прибув 1933 – до 1937 р.) – чл. 1931; викл. 22.07.1934 (за зажим критики та пасивність); поновлено 20.07.1937; відмовлено у поновленні 25.09.1937.

ПОЧЕПНЯ Степан Григорович – чл. 12.1919.

ПОЧЕПНЯ Феодосій Григорович (згадується чл. 01.1920); викл. 23.07.1934 (як переродженця); клопотання про поновлення 17.04.1939.
РАДИВИЛО Андрій Микитович – чл. 1919
РАДИВИЛОВА Е.Я. – к/п 9.03.1925.
РИМАР Микола Олексійович – к/п 25.10.1920; чл. 18.02.1921; викл. 16.03.1929 (за пияцтво); відмовлено у поновленні 27.05.1939.
РИМАР Яків Федорович – чл. 12.1919.
РУБАШЕНКО Єлісей Петрович – (згад. 05.1920)
РУБАШЕНКО У.(?) В. – відмовлено к/п 19.06.1927.
САДОВИЙ Георгій Федорович – чл. 02.1920; викл. (?); к/п 19.09.32; викл. 10.03.1934.
СЕРГІЄНКО Андрій Вікторович – к/п 18.02.1921; викл. (?); к/п 19.09.1932.
СЕРГІЄНКО Микола Іванович – к/п 21.11.1926.
СЕРИЧЕНКО Григорій Гнатович – к/п 22.12.1930; чл. 17.12.1931; к/п 1934; перерва у 1934-1939; чл. 2.04.1939.
СЕРИЧЕНКО Дмитро Сергійович – чл. 1917; викл. (1923?, за пияцтво); к/п 29.04.1924.
СЕРИЧЕНКО Іван Гнатович – к/п 27.01.1926; чл. 5.03.1927; переведено к/п 10.09.1934 (за політичну неписьменність); викл. 1937; відмінено 3.01.1938.
СЕРИЧЕНКО Олександр Сергійович – чл. 1917; к/п 12.1922(?) (за виконання релігійних обрядів); викл. (1923?, на його прохання); к/п 12.1923.
СЕРИЧЕНКО Олега Гнатівна – к/п 29.11.1930; чл. 31.07.1932.
ТОМАШ Григорій Гаврилович – к/п 19.09.1932; викл. 23.07.1934 (як порушника дисципліни).
ТУРЕНКО С. Федорович – к/п 28.02.1925.
ШЕВЧЕНКО Семен Андрійович (с. Куликівка, прибув 1933) – чл. 1932; викл. 23.07.1934 (як переродженець).
ШИХУЦЬКА Парасковія Хомівна – к/п 03.1932.
ШУРУБЕНКО Дмитро Степанович – к/п 26.06.1921; чл. 9.04.1925; викл. 27.02.1934; відмовлено в поновленні 7.06.1938.
ЯРОШЕНКО Андрій Михайлович – к/п 13.11.1920.

*** *** ***

**Таблиця руху
членів партії Петрушинського осередку
1919 – 1933 рр.**

Дата	Поповнення / переведення у члени партії	Вибуття / переведення у кандидати
1917	Дмитро СЕРИЧЕНКО	
1917	Олександр СЕРИЧЕНКО	
1917	Степан МАЗУР-старший	
02.1919	Семен КИСЛОВЕЦЬ	
20.04.1919	Михайло ДАШКО	
1919	Андрій РАДИВИЛО	
12.1919	Григорій ДЕВ'ЯТЬ	
12.1919	Тимофій ЗЕВЧЕНКО	
12.1919	Степан ПОЧЕПНЯ	
12.1919	Яків РИМАР	
12.1919	Георгій САДОВИЙ	
21.12.1919	Семен ЛОБАС	
1920	Іван КОСТЮК	
01.1920	Василь МАЗУР	
01.1920	Феодосій ПОЧЕПНЯ	
02.1920	Іван МАЗУР	
02.1920	Георгій САДОВИЙ	
15.05.1920	Ілля БАТУХНО	
05.1920	Єлисей РУБАШЕНКО	
25.09.1920	Дмитро КИСЛОВЕЦЬ	
25.09.1920		Іван КОСТЮК
25.09.1920		Семен ЛОБАС
25.10.1920	Микола РИМАР	
13.11.1920	Іван БОГУЛЯ	
13.11.1920	Андрій ЯРОШЕНКО	
28.11.1920	Григорій ЛОБАС	
28.11.1920	Мефодій ЛУК'ЯНЕНКО	
18.02.1921	Андрій СЕРГІЄНКО	
18.02.1921	Микола РИМАР	
26.06.1921	Дмитро ШУРУБЕНКО	
11.07.1922		Тимофій ЗЕВЧЕНКО
11.07.1922		Мефодій ЛУК'ЯНЕНКО
12.1922		Олександр СЕРИЧЕНКО к/п
05.1923	Степан МАЗУР-молодший	
1923		Георгій САДОВИЙ
1923		Дмитро СЕРИЧЕНКО
1923		Олександр СЕРИЧЕНКО

12.10.1923		Степан МАЗУР-молодший
12.1923	Олександр СЕРИЧЕНКО	
9.04.1925	Дмитро ШУРУБЕНКО	
29.04.1924	Дмитро СЕРИЧЕНКО	
28.02.1925	Іван КАЧНИЙ	
28.02.1925	С.Ф. ТУРЕНОК	
9.03.1925	Е.Я. РАДИВИЛОВА	
1.08.1925	Ольга ДЕВ'ЯТЬ	
13.10.1925	Яків АНДРІЄВСЬКИЙ	
10.11.1925	Степан КОСТЮК	
27.01.1926	Іван СЕРИЧЕНКО	
21.11.1926	Микола СЕРГІЄНКО	
21.11.1926	Іван КАЧНИЙ	
5.03.1927	Ольга ДЕВ'ЯТЬ	
5.03.1927	Іван СЕРИЧЕНКО	
16.03.1929		Микола РИМАР
10.06.1930	Семен БАТУХНО	
10.06.1930	Василь ДАШКО	
29.11.1930	Парасковія КОПИЛ	
22.12.1930	Григорій СЕРИЧЕНКО	
21.02.1931		Яків РИМАР
1931	Василь ДАШКО	
17.12.1931	Григорій СЕРИЧЕНКО	
20.03.1932	Парасковія ШИХУЦЬКА	
20.03.1932	Надія ГУРЕВИЧ	
19.09.1932	Галина БИЧИК	
19.09.1932	Феодосій ДМИТРЕНКО	
19.09.1932	Марія ІОНОВА	
19.09.1932	Микола ЛОБАС	
19.09.1932	Георгій САДОВИЙ	
19.09.1932	Андрій СЕРГІЄНКО	
19.09.1932	Григорій ТОМАШ	

*** *** ***

Частина II

ХРОНІКИ ВІЙНИ
КОМПАРТІЙНОГО
АКТИВУ
З НАРОДОМ

На початку 1930-х радянську владу на місцях представляли постаті, цілком гідні тієї комуністичної держави – СРСР, яка підняла їх нагору. Наївні ідеалісти-романтики, що проявили себе у подіях 1917-1921 років на боці більшовицького агресора, давно опинилися на узбіччі владних коридорів. Одних змусила відсторонитися совість, інших відтіснили безперервні чистки і тасування кадрів за сумніви щодо доцільності такої вакханалії. Відтак у страшні роки закріпачення селянства (т.зв. «колективізації») і Голодомору-геноциду годі було сподіватися на людяність чи співчуття з боку місцевих чиновників. Честь, совість, доброта та м'якість у ті часи були не в пошані. Злочинна спрямованість політики сталінського керівництва збирала на місцях у зраї таких собі церберів, ладних продати рідних батька й матір, і без жодних докорів совісті перегризти горло один одному. Вони почувалися такими собі абсолютними диктаторами на своїх територіях і, насолоджуючись владою, чинили суцільне свавілля. За яке майже ніколи не відповідали за законами комуністичної держави.

Розділ 1

«Колективізація» як новий етап війни більшовиків з українським народом

Запровадження насильницької «колективізації» означало не лише розворот на 180 градусів від тих гасел, під якими у 1917-1921 рр. більшовики захопили владу в Україні. Вона неминуче вела до нового етапу війни комуністичної влади з безжально обманутим й зтероризованим народом, адже колгоспне господарювання не мало жодних традицій в українських селян і могло асоціюватися хіба що з ненависним кріпосним ладом часів колишньої Російської імперії у найгірших його проявах. І було дійсно вже комуністичним закріпаченням селянства.

Після поразки української революції 1917-1921 рр. нація була обезголовлена, адже українська еліта або загинула в боях та від репресій, або ж змушена була шукати порятунку від неминучої загибелі в еміграції. Це принесло свої негативні наслідки, оскільки повстання відбувалися стихійно, характеризувалися локальним характером і практично не мали шансів на успіх. Більше того, окупаційна влада передбачала подібну реакцію народних мас на примусове зганяння людей в колгоспи, тож діяла на випередження. Україною прокотилася кампанія з масового вилучення зброї, а можливі ватажки і активісти протестних виступів, яких і до того ціле десятиліття невпинно винищували, оголошувалися «куркулями» і

потрапляли під жорстокі лещата державного репресивного апарату (так зване «розкуркулення»).

З 1929 р. насильницька «колективізація» та безжальне «розкуркулення» набули таких масштабів, що зачепили інтереси кожного українського селянина. Залишатися в стороні від свавілля урядовців, відсидітися, відмовчатися вже ставало просто неможливим. Тож українське село, яке завжди було центром опору більшовицькій політиці, не могло не повстати.

Вже навесні 1930 р. селянські протести і виступи набули масового характеру, фактично вся Україна повстала проти гніту московського Кремля. У 1930 р. відбулося майже 4,1 тис. масових виступів проти комуністичного режиму, що охопили всю територію республіки, і в яких, за оцінками фахівців, взяли участь понад 1,2 млн. осіб.

Переважали відносно мирні форми спротиву: лайки, погрози, прокльони, уїдливі репліки на адресу більшовицького керівництва. Селяни виходили з колгоспів, забирали назад своє майно, звільняли арештованих односельців, не допускали в села представників влади, нападали на ненависні бригади. Розповсюджувалися листівки, прокламації, анонімки з погрозами на адресу надто заповзятливих місцевих активістів. Однак нерідкими були і збройні виступи проти антинародного комуністичного режиму: збройний опір «колективізації», вбивства, побиття, підпали будинків активістів і колгоспних керівників, міліціонерів. В багатьох селах України радянська влада була тимчасово ліквідована. Однак виступи були стихійними та розрізненими, тож їх порівняно швидко придушували добре озброєні й підготовлені війська. І все ж відчайдушний опір українських селян, його масштаби змусили Й. Сталіна призупинити форсовану «колективізацію». Але влада не збиралася відмовлятися від взятого курсу, лише коригувала тактику і стратегію та удосконалювала репресивну машину, готуючись до подальшого насилля над непокірними.

Новий наступ розпочався в 1931 р. Хлібозаготівельна кампанія та голод, який охопив Україну наступної весни, лише загострив антикомуністичні настрої в українському суспільстві. За перші 7 місяців 1932 р. органи ДПУ зафіксували в Україні понад 900 масових протестних виступів. Відтак геноциду українців, відомому як Голодомор 1932-1933 рр., передували понад 5000 повстань.

Чернігівщина була неспокойним регіоном, а величезні лісові масиви на півночі області сприяли діям партизанських загонів. Широкого розголосу набули травневі події 1930 р. в селі Боршна на Прилуччині, де справа ледь не дійшла до походу на райцентр, а розсіяти натовп вдалося лише після перестрілки.

Тоді ж, викривши «підпільну організацію» у селі Головеньки Борзнянського району, органи ДПУ спланували ще одну операцію, на кшталт провокативного «Тресту», що в підсумку вилилося у вигаданий «Лівобережний штаб повстанських військ визволення України (Борзнянський центр)» з осередками у Чернігові, Ніжині, Конотопі, Сновську, Коропі, Корюківці, Ічні, Вертіївці, Прилуках, Ромнах. Всього було заарештовано 3400 осіб, більшість з яких розстріляли.

Одне з наймасовіших селянських повстань на Лівобережній Україні, що навесні 1931 р. охопило Городнянський та сусідні Ріпкинський, Сновський, Менський і Сосницький райони Чернігівщини, очолив Яким Гнатович Рябченко – мешканець села Тупичева Городнянського району. За деякими свідченнями, у вирішальній фазі протиборства бої між повстанцями і каральною «пролетарською дивізією» продовжувалися біля трьох тижнів.

У доповідній записці ДПУ УСРР від 1 лютого 1932 р. про ситуацію у Чернігівській області сповіщалося, що спеціально відряджена група керівників ДПУ УСРР виявила і ліквідувала 34 повстанські групи, 19 бандгруп, заарештувала 224 терористів, а всього в області було заарештовано 7861 людину.

Навіть у розпал голодування, у серпні-листопаді 1932 р. у Чернігівській області факти виступів «проти лінії партії» мали місце у 42 селах і 20 районах.

У сучасній незалежній Україні дослідження та осмислення боротьби українського селянства на Чернігівщині проти комуністичної «колективізації» з неодмінним «розкуркуленням» наприкінці 1920-х – першій половині 1930-х рр., встановлення поіменно героїв опору і жертв злочинів комуністичного терористичного режиму проти людяності, більшовицьких злодіянь актуально як ніколи. Сучасний російський агресор та керована ним п'ята колона і агентура у XXI столітті тільки модернізує та адаптує вже відпрацьовані форми і методи захоплення країн і утримання народів під своєю владою. А знання ворога – це наша зброя.

Осінь 1932-го

Як чекісти колгоспи обслідували

Архівна справа, сформована з доповідних записок, спецповідомлень, інформацій обласного відділення ДПУ про ситуацію в Чернігівській приміській смузі (охопила територію ліквідованого в листопаді 1932 р. Чернігівського району, хоча стара назва час від часу вживалася в документах) за 1933 р., налічує 429 аркушів. Із них майже 20% (більше 80-и сторінок) займає напрочуд інформативна «Доповідна записка про

підготовку до весняної посівної кампанії і стан колгоспів Чернігівського району» від 13 лютого 1933 р. Відволікшись від звичних переказів кримінальних випадків та підслуханих речей невдоволеного селянства, чекісти видали на диво якісний матеріал, детально проаналізувавши стан справ у десяти колгоспах регіону. З огляду на досить уривчасті відомості про час заснування колгоспів та їх діяльність у перші роки існування, інформація просто таки унікальна і, підозрюємо, не має аналогів за своєю повнотою.

Документ відкривається загальною інформацією. Всього в районі 60 сільрад, до яких входить 200 населених пунктів. Займана територія – 2414 кв.км, населення – 117 тис. чоловік. Мається 3 радгоспи і 1 МТС (в селі Коти). Всього колгоспів 101, їх земельні володіння складають 60 591 га, що становить 63% від загальної кількості.

Колгосп ім. Петровського (село Клочків). Колективізовано 125 господарств із наявних 300. В грудні 1932 р. правління колгоспу – голова Стриж, завгосп і член правління Хілько, комірник і зав. млином Силенок – було арештовано за крадіжку мірчука¹¹³ і безгосподарність.

Колгосп «Червоний Травень» (село Седнів). У сільраді 512 господарств, колективізовано 300. Особливість колгоспу – майже 50% колгоспників раніше ніколи не займалися сільським господарством, оскільки заробляли на прожиття ремеслами. «Внаслідок чого спостерігались систематичні невиходи на роботу».

Колгосп «Червоний Плугатар» (село Черниш). Всього господарств 329, колективізовано – 109, з яких 40 – за останні два місяці. Голову колгоспу Авксентія Снігиря (безпартійний бідняк) чекісти характеризували як грамотного, однак «поганий організатор робіт, грубо відноситься до колгоспників, часто пиячить».

Колгосп ім. Сталіна (село Довжик). Колишній райцентр, «село у минулому уражене бандитизмом і криміналом». Мається державна конюшня. Артіль створена 28 березня 1930 р., при організації налічувалося всього 8 господарств. Стільки ж було і на початок 1931 р. На 1 січня 1932 р. колективізовано 232 господарства, за рік їх стало 192. Всього дворів 401. 10 господарств виключено за систематичний невихід на роботу, ще 4 – за крадіжку колгоспного майна, решта самі вийшли.

Колгосп ім. Рози Люксембург (село Кувечичі). Населення 1485 чоловік, мається школа-семирічка (12 вчителів), населення заможне. «У минулому проявляла себе група баптистів». Колгосп організувався в лютому 1930 р. із 34-х господарств, тепер їх 244. Вихід із колгоспу в 1932 р. окремих членів пояснено тим, «що була проведена агітаційна робота з

¹¹³ Мірчук – міра зерна, яку беруть за помел.

боку куркульського та антирадянського елементу», нібито тим, хто вийшов з колективу, буде нарізана земля, закріплена у вічне користування.

Колгосп «Червоний Жовтень» (село Халявин). «В 1929 році в селі оперувала банда Зайця. Мається семирічка і профшкола. Розвинутий український шовінізм(!!!). Село середняцько-заможне, колишній волосний центр». На початку 1930 р. мали місце випадки «викривлення класової лінії. Мається пункт Союзхлібу і ветлікарня». Артіль організовано в листопаді 1930 р. в кількості 31 господарства. Подальше зростання почалося лише в 1931-му, а тепер в колгоспі 316 господарств із 428-и.

Колгосп ім. Коцюбинського (село Мохнатин). В селі «мається значна кількість заможних селян і в минулому було уражене кримінальним бандитизмом». Колгосп організувався в березні 1930 р. (13 господарств). За перший рік вийшли з колективу 6 господарств, ще 7 виключені як куркульські, але на 1 січня 1931 р. загальна кількість колективізованих господарств зросла до 57-и. Ще за рік їх стало 72. В 1931 р. організувався ще один колгосп – «Поліський» (36 господарств). На 1 січня 1932 р. нове господарство налічувало 95 членів. Того ж дня обидва колгоспи об'єдналися, нині там 192 господарства із 330-и.

Колгосп ім. Кагановича (село Рудка). До сільради входить три населених пункти – Рудка (452 чоловіки, 79 господарств), Березівка (361 чоловік, 74 господарства), хутір Янівка (203 чоловіки, 46 господарств), разом 1016 чоловік і 199 господарств. «Вся сільрада середняцько-бідняцька, мається незначний прошарок заможної частини населення. В 1929-1930 роках в селі Березівка був відкритий виступ куркулів проти кампанії землеустрою. Колективізація просувається дуже повільно». Колгосп організовано в лютому 1931 р., куди увійшло 23 господарства. Нині колективізовано 168 господарств, при цьому за 1932 р. колгоспні лави покинули 20 дворів, а ще 6 були виключені (2 куркульських за крадіжку колгоспного майна, 2 «кримінальних», 2 за зберігання куркульського хліба).

Колгосп «Перекоп» (село Роїще). До сільради входять 4 населених пункти, всього господарств 564, з них 382 входять до трьох місцевих колгоспів. Безпосередньо в «Перекоп» увійшли 275 господарств. Колгосп налічує 4 млина-вітряка, з яких 3 на консервації. «В селі мається 20 чоловік, що приймали участь у виборах Гетьмана, всі вони колишні члени «Союзу хліборобів-власників». По селу Роїщу мається нелегальна секта баптистів, яка налічує 10 господарств. Всі вони члени колгоспу. Їх вплив на колгоспників не розповсюджується».

Саме по Роїщу всезнаючі чекісти окремо перелічили випадки «терористичних актів» за останній час.

14 липня 1932 р. підпалили будинки заступника голови сільради Марущенко і голови виробничого товариства Ледового. Тоді ж обстріляно і поранено комуніста Галенко із сусіднього Халявина, який проїжджав через село. Підозрюють «куркуля» Михайла Волинського, який втік із села при спробі затримання.

10 січня 1933 р. стріляли через вікно хати в члена сільради Омеляна Якимовича Кирієнка, що також являється «уповноваженим кутка по хлібозаготівлям». Куля поцілила в піч. По цій справі затримали двох «куркулів» Андрія Симоновича Кулика і Івана Івановича Терехна, ведеться слідство (тобто, ще не зізналися).

В ніч на 15 січня обстріляли сторожа стайні, комсомольця і активіста Степана Мойсейовича Кулика. Нападників упізнали – «куркулі» Іван Балуба і Петро Балуба, але обидва тієї ж ночі полишили село. Провели обшук в їх хаті, знайшли обріз від «руської гвинтівки, ствол від австрійської гвинтівки і руську бомбу».

24 січня 1933 р. тому ж таки активісту Кулику побив вікна і рами «куркуль» Петро Васильович Бондар, що тепер переховується¹¹⁴.

Документ вкотре засвідчує, що створення колгоспів відбувалося насильницьким шляхом, долаючи опір основної селянської маси. У більшості випадків колгоспи на початковому етапі охоплювали не більше 10% наявних господарств, з чого випливає, що їх основу становили майже виключно господарства місцевих чиновників та радянсько-комуністичного активу. На перших порах розширення практично не відбувалося, воно припадає на 1931 р., коли влада активно почала застосовувати примус та різноманітні репресії до непокірних.

Ну а для найбільш ретивих прихильників колгоспного ладу варто було б нагадати, як у «переважно заможних» селах всього за кілька років «колективного господарювання» (найбільш «прогресивного» в світі, зрозуміло) люди почали пухнути і масово помирати від голоду.

І останнє. Згідно опублікованих спогадів Марії Іванівни і Тетяни Іванівни Федосових із Роїща, «в цей час у селі клуні почали горіти. У підпалах звинуватили одного чоловіка, посадили у тюрму. Згодом виявилось, що клуні підпалювали самі комуністи, щоб за них отримати страховку»¹¹⁵.

¹¹⁴ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 49-130.

¹¹⁵ Пам'ять народу не убійсна: спогади очевидців. (Свідчення про голод 1932-1933 рр. на Чернігівщині) // Упор. Демченко Т.П., Легецька Л.О. – Чернігів: КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2003. – С. 94.

Травень 1933-го Інформації про голод – опортунізм

Чи знали радянські керманічі про страшне голодування українського люду та масову смертність від недоїдання? Краще, ніж будь-хто інший. Секретні чекістські спецзведення, які готувалися спеціально для партійного керівництва, відзначаються деталізацією і якісним узагальненням тогочасних процесів. Розумні люди писали. Але під відповідним кутом зору, зрозуміло.

На початку весни 1933-го голод почав лютувати в південних та особливо східних районах області. Перші прояви масового опухання людей і смертей від голоду мають певну реакцію – чекісти у своїх матеріалах детально перелічують найбільш кричущі випадки, надають партійним керівникам повну інформацію. Інша річ, що комуністичне керівництво реагувати і не думало. Голод поширювався, в травні різко загострилася ситуація в Чернігівській приміській смузі. І якщо чекісти з олімпійським спокоєм спостерігали за розростанням голодування, то масова смертність, яка стала стрімко охоплювати села регіону, переполошила і їх. У спецзведенні від 27 травня 1933 р., із звичним грифом «цілком таємно», серед іншого звертається увага на нові явища: «За даними офіційного агентурного порядку», по Чернігівському району близько 100 сімейств переживають голод (це слово було закреслено і надалі вживався термін «продовольчі труднощі»). Найбільш проблемні села: Киїнка – до 30-и господарств опухлих від голоду (5 чоловік померло), Шибиринівка – 25 господарств (померло 6 чоловік), Янівка (сучасна Іванівка) – «померло 5 сімейств». Там же, внаслідок смерті дорослих членів сім'ї, залишилось до 50 дітей безпритульними («за домовленістю з земвідділом ці діти поміщені в дитячі ясла»).

І більш детальна інформація:

«Село Количівка. Дві сім'ї колгоспників – Чміля Тихона і Буглака Олександра Максимовича – внаслідок недоїдання опухли і на роботу не виходять.

Село Киїнка. В селі налічується 10 сімейств, що вийшли з колгоспу і абсолютно не мають продовольства. Всі сім'ї опухли, відмічено 3 випадки смерті від голоду.

Село Шибиринівка. 23 травня ц.р. від недоїдання померла біднячка Шибиринова Анна і кулачка Ольхова Марія. Трупи валялись на вулиці протягом трьох днів.

Село Янівка. В селі мається від недоїдання 5 опухлих сімейств: Пархоменка, Ображея, Коптіля та інших.

Аналогічні випадки опухання від недоїдання відмічені по селах: Ковпита – 5 сімейств, Юр'ївка – 3, Жидиничі – 2, Лукашівка – 3 і Піски – 4». Тут же вказується, що «по всіх цих фактах повідомлено міськземвідділ, одночасно оперативними робітниками були прийняті міри для надання допомоги голодуючим сім'ям»¹¹⁶.

Отже, знали, бачили, самі були вражені і навіть намагалися допомогти.

Яка ж реакція радянсько-компартійного керівництва? А яка вона могла бути в режиму, визнаного злочинним? Секретар чернігівського міськпарткому КП(б)У Склярський ще 23 травня розіслав листа секретарям партосередків:

«Шановні товариші!

Не дивлячись на урочисті клятви, які ви дали на кущових зборах 20 травня, темпи сівби у вашому селі продовжують знижуватися... Багато нових товаришів, присланих із міста, вже підпали під місцеві, по суті опортуністичні, настрої про слабкість коней, про дощову погоду, про відсутність харчів, про неможливість організувати сівбу одноосібників і залучати їх до колгоспів.

Все це призвело до такої ганьби, що наш район, який до останнього часу йшов першим в області по сівбі, тепер відкотився на 5 місце»¹¹⁷.

Під «багатьма новими товаришами» Склярський має на увазі десант із 42-х комуністів і 22-х комсомольців, надісланих із міських організацій на початку березня «для зміцнення сіл». 23 із них 11 березня призначені головами колгоспів, 6 – головами сільрад, по 4 – головами партосередків колгоспів та головами кооперації. А 21 березня допризначили ще п'ятьох голів колгоспів, двох голів сільрад та двох голів партосередків. Серйозно так «зміцнили села». Це при тому, що й своїх тасували, як колоду карт, чи не на кожному засіданні по декілька чоловік кудись переміщали. І ось, на думку партійного керівництва, якщо комусь привиділася нестача харчів, то такі «міражі» слід негайно гнати подалі від себе, оскільки вони пахнуть опортунізмом.

Щоправда, подібними листами Склярський поставив у незручне становище і грізних чекістів, оскільки їм теж багато чого «опортуністичного» привиділося. Звичайно, товариші в погонах все правильно зрозуміли: помираючі селяни найбільш прогресивну партію світу аж ніяк не цікавлять. І більше «дурниць» не писали.

Іноді щось проскакувало про «продовольчі труднощі» (Термін то який! Чи то людині взагалі нічого їсти, чи то в постачанні червоною ікрою невеличкі перебої), але в прив'язці до інших подій. Наприклад, 13 липня

¹¹⁶ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 207-208.

¹¹⁷ ДАЧО. – Ф. П-9. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 214.

1933 р. у спецзведенні обласного відділення ДПУ читаємо: «У зв'язку з існуючими останнім часом у деяких селах – Козел (сучасне селище Михайло-Коцюбинське), Роїще, Янівка, Жолвинка, Гущин, Киїнка, Юр'ївка, Навози (нині Дніпровське), Куликівка (сучасного Городнянського району), Клочків, Брусилів, Коти, Шестовиця та інших – продовольчих труднощів, у даних селах відмічені випадки негативного реагування навколо господарсько-політичних кампаній, що проводяться».

Середина липня – апогей голодування у Чернігівському районі, пік смертності. Підрахунки за тими книгами записів актів громадянського стану, що збереглися, свідчать, що в січні 1933-го померло 187 осіб, в лютому – 181. Певний стрибок навесні: в березні померлих вже 253, в квітні – 250. У травні зростання начебто не особливо помітне (308 смертей), однак значна їх частина припадає на другу половину місяця. А далі – взагалі катастрофа: 533 померлих в червні і в 630 – в липні, переважно в перші два тижні. Опухлі від недоїдання люди не встигають ховати своїх односельців, а проінструктовані відповідним чином чекісти побиваються, що вони при цьому ще й мають нахабство не стрибати від радощів, угледівши чергові червоні транспаранти.

Ну а дехто ще й сьогодні вірить, що «нагорі» хтось міг чогось не знати.

*** *** ***

Розділ 2
Самопостачання,
або Чи всі потерпали від голоду в 1932-1933 роках?

Радянська влада для реалізації своєї політики (переважно людожерської, людиноненависницької і злочинної) старанно готувала відповідні кадри, які берегла і пестила. Так, ці кадри старанно і без жодних докорів сумління виконували всі накази. Однак характер їх діяльності давно відсіяв всіх, умовно кажучи, «міссіонерів» – тобто людей чесних, сумлінних, порядних. Тому радянсько-комуністичний актив повсюдно проявляв себе достатньо одноманітно: хтось пиячив і бешкетував, інші безбожно крали і грабували, треті розмахували зброєю і знущалися над людьми. Якби всіх їх карали належним чином, то досить скоро не залишилося б кому вигрібати в людей хліб та забирати останнє продовольство. Тому для «своїх» вигадали достатньо оригінальні покарання: постійно перекидали з одного села в інше, з однієї керівної посади на другу. Бо інакше досить швидко «партійці» перетворювалися у місцевих «мафіозі».

В 1932-1933 рр. постійні кадрові зміни набули небаченого розмаху: голів сільрад, колгоспів, споживчих товариств, секретарів партосередків змінювали чи не кожних декілька місяців, мало кому вдавалося пробути на посаді рік чи більше. Відтак кадрові питання розглядалися чи не на кожному засіданні Чернігівського міськпарткому КП(б)У, які тоді проходили через кожні 10-14 днів. Все відбувалося достатньо сумбурно і стихійно, іноді перетворюючись на справжній фарс, оскільки від постійних переміщень картина на місцях особливих змін не зазнавала.

Один із типових прикладів того часу – село Брусилів Чернігівської приміської смуги.

Брусилів
Комуністичне «самопостачання»

17 вересня 1932 р. голова сільради І. Ю. Тимошенко, вочевидь, зневірившись досягти пристойних показників у справі хлібозаготівель, за що його постійно «скубли» керівники, просить про переведення на іншу роботу. Позиція міськпарткому непохитна: відмовити. Нема таких вершин, які не скоряться радянським комуністам, тож нічого скиглити, до праці. Однак процес пішов. І хоча все оповите туманом недомовок, але коли 19 вересня голова Роїщенської сільради І. Л. Пінчук просить відмінити постанову про його переведення, міськпартком розкриває деякі

«карти»: «Зобов'язати т. Пінчука виїхати в Брусилів для роботи головою сільради».

Комуніст Пінчук їхати в село не хоче, 3 жовтня знову прохає залишити його в місті. І наривається на більш жорстке формулювання: «Зобов'язати вдруге т. Пінчука негайно виїхати в село Брусилів». Тим більше, що Тимошенка цього ж дня призначили головою споживчого товариства в Черниші.

Пінчук таки опиняється в Брусиліві, але на іншій посаді – на чолі партосередку. Головою сільради призначили Клоновця. А коли читаєш подробиці секретного чекістського спецзведення від 22 січня 1933 р. про події в Брусиліві, одне питання не дає спокою: і чого той Пінчук опирався? Отже, деталі.

«В селі Брусиліві деякі члени сільради на чолі з секретарем партосередку Пінчуком займаються привласненням реквізованого у куркулів майна, купівлею з торгів через підставних осіб різних речей і перепродажем придбаного майна.

Наприклад, у куркуля Осипка Миколи Гордійовича головою сільради Клановцем і членом сільради Хромцем була проведена 5 грудня реквізиція майна. Опис вилученого на місці складений не був. Клановець, дізнавшись, що Осипок поїхав у місто скаржитися, склав 10 грудня опис, вручив куркулю Осипку. При чому виявилось, що не вистачає 3 пудів борошна, лляного насіння 1 пуд 20 фунтів, 2 фунти коров'ячого масла і пуду гречаної крупи, які до опису не були включені.

Секретар партосередку Пінчук систематично брав із кооперації продукти, що здавалися на зберігання, які відбиралися при реквізиції, і відправляв до себе додому – в місто. Ним взято 27 кг житнього борошна, 7 кг сала, 26 метрів мануфактури. Крім цього Пінчук привласнив собі 24 кг пшеничного борошна, яке було відібране у куркуля Орішка Григорія. Борошно передав Хромець Парасці для передачі в місто – до себе додому. Однак остання, знаючи, що борошно відібране при реквізиції у куркуля, його не відвезла, поставивши до відома голову сільради і деяких активістів села.

Пінчук через підставних осіб скуповує з торгів реквізовані речі, ним за останній час через вчительку Мглинцеву придбані костюм, калоші, черевики, вовняна спідниця, килим, ковдри та цілий ряд інших речей, при чому все це придбано за безцінь.

Голова сільради Клановець, окрім того, що привласнив 4 пуди борошна, реквізованого у куркуля Осипка, взяв ще 17 кг пшеничного борошна і 5 кг сала з кооперації.

Член сільради, кандидат партії Хромець офіційно на торгах придбав садибу куркуля Губки Івана Даниловича за 102 карбованця, клуню продав громадянину села Киселівки Самотяжко Семену за 300 карбованців, один

сарай розібрав на дрова, а всі інші будівлі Хромець продав колгоспнику Білоусу Івану Євтихійовичу за 211 карбованців. Крім того, у проданій клуні Самотяжко Семена були 100 пудів сіна, 3 копи вівса, 4 вози люпину і велика кількість соломи, що не були здані в хлібозаготівлі, а розпродані Хромцем.

На місце виїхав оперативний робітник, який слідчим шляхом встановив, що реквізоване у Осипка М.Г. майно – борошно було привласнене головою сільради Клановцем, льон – секретарем партосередку Пінчуком, і замість одного пуду гречаної крупи в колгосп здано 4 кг».

От і скажіть: чого той Пінчук так опирався направленню в село? Невже в Чернігові почувався б більшим паном? Бо якщо «Хромець із партії виключений і не арештований внаслідок того, що знаходиться в даний час на курсах в селі Халявині. Дільничному інспектору міліції дано розпорядження про його арешт», то «Пінчуку винесено догану по партійній лінії».

«Подвиги» брусилівських комуністів привернули увагу Чернігівського міськпарткому КП(б)У, який 2 січня 1933 р. видав грізну постанову: «Зважаючи на факти самопостачання з боку більшості членів і кандидатів партії партосередку та ряд інших антипартійних вчинків, справу для притягнення винних до партвідповідальності передати до Контрольної комісії (Робітничо-селянської інспекції), доручити їй терміново вислати парттрійку». Але, в підсумку, більш-менш постраждав лише Хромець, та й то за «покривання куркуля Білоуса, що при його допомозі переховував свій хліб у колгоспника Романенка»¹¹⁸.

Звернемо увагу на постать голови сільради Василя Даниловича Клоновця. Під час партійної чистки влітку 1934 р. виявилось, що в 1933 р. він мав догану по партійній лінії за невиконання плану мобілізації коштів і тричі був під судом:

- «1) в 1933 році за пропажу конюшини – 1 рік примусових робіт,
- 2) в 1933 році за вилучення корови в Куликівці – 6 місяців примусових робіт,
- 3) в 1933 році за привласнення муки в селі Брусиліві – 1 рік примусових робіт».

І знаєте, в чому полягали два з половиною примусових робіт? У 1934 р. Клоновець працював головою сільради в рідному Петрушині. Мабуть, збирався на «старих запасах» на печі пролежати, а тут змусили працювати. Жорстке покарання, нічого не скажеш. А коли Василя Даниловича спитали: «Які у вашому селі були порушення революційної

¹¹⁸ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 19-20.

законності?», відповів коротко і ясно: «Під час моєї роботи порушень не було ніяких».

А найголовніше, що партійну чистку Клоновець пройшов без жодних проблем, легко й швидко, тоді як більшу половину товаришів по партії у Петрушині (6 із 11) безжально викинули. Залишивши найбільш одіозних. Оскільки, як було зазначено у виступах під час чистки: «Товариш Клоновець цілком забезпечує роботу сільради, по-більшовицькі бореться за виконання рішень партії і радянської влади». А всілякі «перекручення» владу аніскільки не цікавили.

І останнє. На зміну одним «героям» прийшли інші, не менш достойні. Секретне спецзведення чекістів від 13 липня 1933 р. засвідчило ті ж самі методи роботи місцевих комуністів у Брусиліві: «Голова колгоспу «До перемоги» Губка Іван Павлович, кандидат партії, ніякої участі в підготовчій роботі до збиральної кампанії не приймає, бригадами не керує». Чому не керує, спитаєте? Бо «систематично виїздить в місто по своїх справах, займаючись спекуляцією сільгосппродуктами».

І це при тому, що за перші 11 днів липня 1933-го у Брусиліві від голоду померло 14 чоловік (а за весь 1932 р. померло 27 осіб).

Ковпита **Кругова порука**

Не є секретом, що вилучене радянськими активістами майно та продовольство під час Голодомору-геноциду 1932-1933 рр. дуже часто осідали в їх власних кишенях. Аби замісти сліди, іноді «бригади» знаходили повне порозуміння з місцевою владою. І тоді виникали справжні мафіозні структури, де рука руку миє. Один із найбільш вражаючих випадків стався у селі Ковпита Чернігівського району, де злочинне угруповання дійшло до того, що нібито за невиконання планів заарештували людину, яка не тільки виконала хлібоздачу на 100%, але й була занесена на «червону дошку».

Все почалося з приїзду в село уповноваженого райпарткому КП(б)У Сидора Кириловича Чорноуса і Миколи Седяра (посада другого в архівних документах не вказана), які швиденько організували бригаду по хлібозаготівлі. До складу бригади потрапили «кращі з кращих» – «кримінальники, хулігани, п'яниці» (як вже за кілька місяців їх характеризували в міліцейському «спецзведенні»):

Пустовойт Павло Миронович – неодноразово помічений в крадіжках і хуліганстві, в червні 1932 р. утік з-під варті в міліції і переховувався невідомо де аж до зими;

Гаркуша Федір – колгоспник (але при цьому не мав жодного трудодня за весь 1932 р.), «хуліган і крадій». 15 жовтня був пійманий на крадіжці теляти, утримувався під вартою і на початок 1933 р. слідство ще не було завершено;

Стеченко Кіндрат – 19-річний колгоспник, підозрюваний у хуліганстві і крадіжці свиней;

Пустовойт – «хуліган і п'яниця, неодноразово судимий за хуліганство».

Втім, саме такі «достойники» і потрібні були для виконання завдань, які перед ними стояли. Уповноважений райпарткому Черноус і голова Ковпитської сільради Бебко дали широкі повноваження бригаді: «день і ніч ходити по хатах та проводити обшуки». Що-що, а обшуки робити вони вміли, от тільки реквізоване майно забирали собі, а в сільраду здавали лише залишки.

Так, у колгоспника Микити Петровича Дешка було відібрано прихований «куркульський» хліб, одяг і пуд сала. От одяг і сало бригада привласнила, в сільраду здали лише частину майна. Але коли Дешко звернувся із скаргою в сільраду, то голова його арештував і не дозволив нікуди жалітися – нічого патякати зайве і зводити наклеп на людей, зайнятих важливими державними справами.

29 грудня 1932 р. бригада вчинила обшук у 32-річного колгоспника Івана Пантелійовича Пустовойта, реквізували хліб, одяг, однорічного кабана і різні продукти. Зрозуміло, ніякого опису не робилося, а частину знайденого хлопці традиційно привласнили. А щоб Пустовойт не скаржився, голова сільради заарештував і його.

Далі прийшли черга одноосібника-середняка Сави Терешковича Пустовойта. Він хоча і не вступив до колгоспу, однак сумлінно виконав план хлібозаготівлі на 100% і був занесений на сільську «червону дошку». Зразок для інших, одним словом. Ніяких додаткових планів Саві Терешковичу не доводили. Однак і в нього забрано із клуні весь необмолочений хліб, а самого заарештовано.

А на початку січня 1933 р. ретива бригада забрала весь хліб із ковпитських млинів, навіть у тих, хто вже виконав плани хлібозаготівлі – наприклад, у жителя села Жидиничі Федора Герасимовича Дейнеки.

Втім, у поле зору міліціантів «бригада» потрапила не через свавільні дії, а тому, що «весь зібраний хліб розбазарюється, обліку ніякого не ведеться, сільрада ніде не реєструє кількості і в кого забрано хліб. Гроші за забраний у селян хліб сільрада не виплачує». Одним словом, виконання планів хлібозаготівлі по селу не покращилося, через що хлопці й потрапили на замітку до силовиків.

А тепер увага: як же покарали невинуватих «кримінальників, хуліганів і п'яниць»? Не сумнівайтеся, саме так, щоб іншим неповадно

було: 1) проінформували секретаря райпарткому КП(б)У, 2) виключили з комуністичної партії... кого б ви думали! – Кіндрата Стеченка. Того самого 19-річного колгоспника, підозрюваного у хуліганстві і крадіжці свиней. Прикметно, що свавільні арешти, здійснені головою сільради, особливого резонансу у охоронців закону не викликали¹¹⁹.

Хмільниця **Радянська «господарка» села**

Радянська влада не тільки ретельно вибудовувала кадрову політику на місцях, рішуче відсіюючи всіх м'якотілих і нерішучих, але й всіляко підтримувала відданих активістів. 21 квітня 1933 р., коли починалися найбільш страшні для чернігівської округи голодні місяці – травень, червень і перша половина липня, Чернігівський міськпартком КП(б)У побивався над питанням «Про поліпшення постачання райпартактиву». Зрозуміло, стан постачання визнаний незадовільним і дано вказівку не тільки його налагодити, а й «поліпшити якість випікання хліба». Мабуть, щоб не забракло сил розмахувати зброєю і забирати в селян останнє продовольство. І це тоді, коли більшість простого люду раділа хлібу, який і їсти було неможливо. Федір Семенович Герасименко (1914 р. н.) із села Хмільниця Чернігівського району розповідав, як одного разу «прийшов додому з роботи, матері приніс «жигець» і мама спекла з нього ладки. Спершу дали коту кусок оладки і кіт на очах здох. Ось ми тоді попробували трішки цієї оладки і до вечора лежав непритомний, матір теж хворіла».

Однак радянським активістам не тільки голод, а навіть недоїдання не загрожувало. З одного боку, про це дбала держава, поліпшуючи якість хліба для обраних, з іншого – цей актив і сам себе непогано забезпечував. Іноді, звичайно, траплялися «перегини» і «перекручення», і бувало, що активістів «сварили». Але так сварили, що про це знали лише божки з «комуністичного Олімпу», яким і адресувалися всілякі «спецзведення» та «спецдовідки» карально-репресивних органів. А гриф «цілком таємно» надійно приховував подібні документи від простих смертних як у ті часи, так і в довгі наступні десятиліття.

На початку 1933 р. однією з «героїнь» спецзведення Чернігівського обласного відділу ДПУ стала голова сільради із Хмільниці Наталія Макарівна Марусик.

¹¹⁹ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 16-17.

Виявляється, за два роки своєї роботи Марусик, як відмітили чекісти, «...остаточно розклала село. Оточила себе куркульським та кримінальним елементом, який озброїла зброєю». Зокрема, до сформованого Марусик активу входили колишній голова сільради Макар Сидоренко («алкоголік і хуліган, судимий за викривлення») та син дядя Іван Ніговський (також «алкоголік і хуліган»).

Із документа дізнаємося, що «для кримінальників створені сприятливі умови, які тільки можуть бути в селі, а вчителів безперервно переслідують. Декілька разів заарештовувала завідуючого школою Кислюка, вороже ставлячись до вчительства і переслідуючи їх, як культурних працівників. Культурно-просвітницької роботи на селі ніякої не ведеться, а навпаки, тероризує селянство, спільно із своїм активом. 22 листопада 1932 року із револьвера стріляла у приміщенні сільради в селянина Буримича Степана Титовича і Анінасіка¹²⁰ Андрія».

Спецзведення наводить ряд інших фактів «великих викривлень і зловживань».

Так, весною 1932 р. Марусик із М.М. Гломоздою (член президії райКНС – районного Комітету незаможних селян) поїхала в село Рогощі Хмільницької сільради і провела обшук у «куркулів» Приступи, П. Молоха, Л.М. Приступи та інших. Знайдений хліб не взяла, натомість забрала хліб у тамтешніх бідняків, що виконали план хлібозаготівель – Івана Приступи, П. Приступи та багатьох інших. А в кого не знаходила хліба – за борги забирала майно. Дії голови сільради дещо приголомшили М. Гломозду, однак на своє зауваження отримав недвозначну відповідь: «Це моя справа, я голова і роблю, що знаю».

Наприкінці грудня 1932 р. під час обшуку у селянина з Рогощів С. Приступи реквізувала декілька пудів льону, які привласнила і в план хлібозаготівель не внесла. Тоді ж забрала хліб у хмільницьких «куркулів» В.М. Гломозди, В.М. Макаренка, М.Г. Атрощенко, І.С. Аніщенка, і знову вилучене по документах ніде не проходило. Близько трьох пудів сала Марусик забрала у Іллі Пилиповича Кобця, яке частково роздала бригадирам, а значну частину присвоїла.

У біднячки-одноосібниці Приськи Романенко, контрактантки (на комуністичному жаргоні – контрреволюційна активістка), вимагала курей і гусей, обіцяючи знизити план хлібозаготівель. Це при тому, що у тої ж Романенко було реквізовано золоту чашку, ложку, 35 карбованців золотом, які знову осіли у кишнях Марусик. А ще голова сільради забрала у Приськи корову на м'ясозаготівлі, тоді як «куркулю» Михайлу Самійленку, що не виконав план хлібозаготівель на 7 центнерів, реквізовану корову повернула.

¹²⁰ Напевно, перекручене від «Апанасенка».

Наостанок невгамовна Марусик забрала 28 кг сала у жителя села Рогощі Василя Ігнатенка. Наступного дня сало, як «незаконно вилучене», довелося повертати, однак господарю дісталось лише 20 кг. Марусик попередила Ігнатенка, щоб не надумав скаржитися, інакше вона його «продасть і вишле» (на комуністичному жаргоні – погроза депортації за межі України)¹²¹.

Ось так жилося пані Марусик у зголоднілій Хмільниці: кого хотіла – карала, кого хотіла – милувала. Ще й револьвер у руках, з якого вона іноді пострілювала – такий собі типаж з розряду «крутих». Нікого з начальства її діяльність особливо не турбувала. Але варто було перегнути палицю із привласненням вилученого (при невиконаних-то планах!), як відразу вірні соратники перетворилися у «алкоголіків і хуліганів», а саму Марусик 22 січня 1933 р. зняли з посади. Вірогідно, аби потім прилаштувати у інше тепленьке місце. Хоча спецзведення й завершувалося грізною обіцянкою, що «буде проведено розслідування», однак невдовзі Марусик спливає головою сільради у Клочкові. І вже 8 серпня 1933 р. чернігівський міськпартком закликає до прискорення розгляду чергової справи щодо зловживань радянської активістки. Яка, вочевидь, мала завершитися новою «ротацією» – Чернігівська приміська смуга, що постала наприкінці 1932 р. замість ліквідованого Чернігівського району, в січні 1933-го налічувала 60 сільрад і 101-у «колгоспну одиницю», тож було де прикласти зусилля Марусик та їй подібним сталінським посіпакам, що ненавиділи «культурних працівників».

До речі, у Клочкові, де за весь 1932 р. померло 34 особи, в одному лишень червні 1933-го (при Марусик) померло 37 осіб. Ще 22 – у липні, а всього за рік – 110!

І наостанок дещо про саму «героїню».

Наталія Макарівна Марусик народилася в 1890 р. у Куликівці в родині селян-бідняків. Закінчила сільську школу, колгоспниця. В партії з 12 червня 1932 р. На той час вдова і «хвора на жіночі хвороби». Утримувала двох членів сім'ї.

10 серпня 1933 р. надала Чернігівській партколегії свої пояснення:

«...Відносно брутального порушення революційної законності, то наскільки я пам'ятаю, то мені здається, що порушень ніяких не було...

Відносно п'янки, то я не скажу, що зовсім горилки не п'ю, я п'ю як і всі комуністи, але знаю де віпіть, і п'яною я ніколи на роботу не з'являлась».

У ході опитування Марусик колегія констатувала: «...что торкается пьянки, Марусик отрицает, а выпивать выпивает, як і всі коммунисты, из

¹²¹ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 17-18.

якими й жила, як, наприклад, Пурихом, Табиловим, Пуховим і Клочковим»¹²².

Хмільниця «Гідний наступник» Марусик

Радянська влада не скупилася на «епітети» для неординарних працівників, які відразу перетворювалися на затятих п'яниць та невинуватих хуліганів і кримінальників. Однак всі ті, що були при владі на початку 1930-х, насправді, пройшли чимало випробувань і на ділі довели готовність виконувати будь-які завдання партії та уряду, не особливо замислюючись над філософськими категоріями «добра» і «зла», і не зупиняючись ні перед чим. Всі інші безжально відсіювалися.

7 серпня 1932 р. на засіданні бюро чернігівського райпарткому обговорювали позицію секретаря партосередку села Макишин (нині Городнянського району) Дейнеки, який категорично відмовився провести спущений зверху драконівський план хлібозаготівель на загальних зборах партосередку, колгоспу та сільради, внаслідок чого став для партійного керівництва «на чолі організації опору від бюро партосередку прийняттю плану хлібозаготівель». Ну ви ж розумієте: держава хотіла людям лише добра, а тут знайшовся якийсь розумник, став у позу. Рішення миттєве: «зняти з роботи й виключити Дейнека з лав партії». Іншим партійцям – голові сільради Молочку, голові колгоспу Заровному – вліпили сувору догану з попередженням»¹²³.

Минуло ще 10 днів, 17 серпня бюро райпарткому зібралося на чергове засідання. Згадали і норавливий Макишин. Доповідач констатував, що люди висновків не зробили і нічого позитивного у плані хлібозаготівель не знайшли. А раз так – «розпустити бюро макишинського партосередку». Ключовий тут наступний пункт рішення: «добрати витримані кандидатури на роботу секретаря партосередку, голови сільради і голови колгоспу»¹²⁴. Ось так розпустили цілий сільський партосередок – тільки за те, що люди прямо сказали: ці плани хлібозаготівель виконати нереально...

А ось Іван Ледовий виявився якраз отим «витриманим кандидатом». І чергового «міцного горішка» 21 березня 1933 р. призначили головою сільради в Хмільницю – на зміну сумнозвісній мадам Марусик, героїні попереднього розділу. Новий голова роздивився, освоївся і – пішло-поїхало.

¹²² ДАЧО. – Ф. П-9. – Оп. 1. – Спр. 336. – Арк. 3, 11.

¹²³ ДАЧО. – Ф. П-9. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 9.

¹²⁴ ДАЧО. – Ф. П-9. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 35

У вересні 1933 р., перебуваючи у нетверезому стані, Ледовий заявився на виставу, де йому, як голові сільради, не виявили належної «шанобливості» (мабуть, «вклонялися» не надто низько). Справа закінчилася сваркою з колгоспниками-активістами, одному з яких – комсомольцю Созонту Савелійовичу Макаренку – Ледовий рукояткою револьвера вибив два зуби. Хай знають, хто в селі справжній господар!

У тому ж таки вересні Ледовий, знову нетверезим, прийшов на пожежу. І коли угледів, як колгоспник Аркадій Макаренко у поспіху перекинув бочку з водою з пожежного обозу, то побив його. Члена правління колгоспу, між іншим. Нічого, спритнішим буде.

А 17 грудня голову сільради потягнуло на подвиги, тож поїхав у сусідні Рогощі для затримки «кримінального злочинця» Павла Ігнатенка, що переховувався. Зрозуміло, для хоробрості хильнув чарку-другу. Але якось «неправильно» Ігнатенко переховувався, бо коли Ледовий зайшов у хату, то зустрів там і самого Павла, і ще одного «злочинця-конекрада», якогось Семена Приступу, що недавно повернувся з ув'язнення. Грізні порушники закону побачили п'яного до нестями представника влади. І ... перейшли в хату до чергового «кримінального злочинця» Якова Куліби. Там Ледовий остаточно забув, яка лиха доля занесла його в Рогощі, і став вимагати літру горілки від Приступу. Так реальність начебто набувала якоїсь логіки. Однак підлий «злочинець» «розпорядженню не підкорився». Від такої неповаги ошалілий голова сільради геть розходився, згадав про револьвер, став погрожувати і вистрілив у стелю. Подвиги нового «Геракла» завершилися тим, що «дебошира» обеззброїли і лише після протверезіння повернули зброю. Дивні якісь «кримінальні злочинці»...

І хай там систематичне пияцтво, хай там дискредитація і повна відсутність авторитету. Головне – не зміг мобілізувати навколо себе громадськість і актив села, що негативно вплинуло на результати «господарських кампаній» по селу, тобто для проведення державних хлібозаготівель тощо. Відтак начальство дало відмашку про притягнення до кримінальної відповідальності¹²⁵.

Ну щоб потім в інше село перекинути. Адже «витриманий кандидат», а такі на дорозі не валяються.

Невеличка ремарка для тих, хто не мав «щастя» жити у Радянському Союзі: на виборні посади (голови сільської ради, голови колгоспу – і так до самої гори у московському Кремлі) комуністичний режим людей «призначав». А якщо хтось був проти або мав власну точку зору, на таких завжди чекало швидке і жорстоке покарання (треба ж було чекістам відпрацьовувати свій «хліб»). Ось така «соціалістична демократія»!

¹²⁵ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 209. – Арк. 3.

Лютий 1933-го **Типові радянські будні**

Початок нового 1933 р. ознаменувався черговим «ривком» у справі тотального закріпачення українського селянства, що мовою комуністичного режиму цинічно називалося «суцільною колективізацією». За перші 20 днів січня «прийнято» в колгоспи по Чернігівській приміській смузі (колишній Чернігівський район) 1106 нових господарств. Щоправда пильні чекісти Чернігівського обласного відділення ДПУ у секретних спецзведеннях керівництву комуністичних органів влади фіксували на місцях «гонитву за процентом колективізації», внаслідок чого до колгоспів приймали осіб, які не внесли насінневих фондів.

Станом на 20 лютого в 103 колгоспах приміської смуги налічувалося 13822 господарства або 63,7%. Хоча в наступну п'ятиденку процес геть пригальмував – вступило 40 господарств, вийшло 6, відтак зріст становив мізерні 0,1 відсотка.

Втім, стан справ у більшості колгоспів того часу міг хіба що відлякувати потенційний «резерв», про що щиро писали чекісти у секретних інформаціях.

Село Ведильці. У колгоспі «Червона Зірка» панує повна безгосподарність. Вся солома і полова від обмолоту згнила, а яка не згинула – ту розбирають колгоспники. Декілька скирд сіна на лузі підмокли і гниють. Тим часом голова колгоспу Андрій Іванович Туровець пиячить, а правління привласнило 10000 пудів картоплі, яку розпродало і розбазарило, поділивши між собою виручені гроші. І приписка в кінці: «Вказаний факт можуть підтвердити колгоспники Шевченко Федір, Кабинок Пилип Остапович, Тарасенко Микола Минович і Рослий Гордій Макарович»¹²⁶.

Село Півці. Правління колгоспу «Селянська Праця» пиячить і злочинно безгосподарно відноситься до охорони врожаю.

Село Седнів. Картоплю збирали безгосподарно, не перевірили плугом, тож у полі залишилася більша частина врожаю. Голова колгоспу Садовий дозволив індивідуальникам (тобто селянам, які були самостійними господарями і не пішли до колгоспу) зорати на зяб цю землю з умовою, що все залишене під землею дістанеться орачам. Які й назбирали у підсумку 2000 пудів картоплі(!)¹²⁷.

¹²⁶ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 34.

¹²⁷ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 36.

Тим часом низовий апарат радянських органів влади у чекістських зведеннях під грифом «цілком таємно» виглядав нічим не ліпше.

Голова Антоновицької сільради Шибирин і його заступник Брик систематично пиячать, «підтримують зв'язок із куркулями», через що хлібозаготівлі виконано на 50%.

У Седневі бригада, що проводила збирання хліба – Іван Іванович Семка, Грицько Антонович Чмир, Василь Шевченко, – забрали 4 пуди сала у Тихона Кузьмовича Ванюшева. Акт не склали, а в сільраду здали на 15 фунтів менше, «залишок» пропили у Івана Івановича («що може підтвердити Семніюк Микола Іванович»). Після чого вирішили діяти більш масштабно: вкрали на складі сільради 6 пудів картоплі і пуд пшениці, а вкрадене продали на базарі в Седневі.

Відзначилася бригада і в хуторі Глібівка (нині у складі села Нове) Черницької сільради. Тит Якуш і Кривець Степан провели обшук у бідняка Ковбаси, нічого не знайшли і, перебуваючи в поганому гуморі, побили бідолаху. Затим завітали до середняка Сергія Ковбаси, після обшуку «запропонували дати обід», а там чи то наїдки були не надто вишукані, чи делікатесів замало, але завершилося тим, що побили посуд і пішли. Втім господар мав радіти вже й тому, бо «контрактанта» Дмитра Грецька після обшуку водили роздягненого по селу, а потім посадили в холодне приміщення. Ну прямо тобі картина маслом часів Другої світової війни: «німецькі кати мордують партизана».

Тим часом в хутір Підгірне комсомол направив на допомогу місцевому активу для виконання хлібозаготівель своїх достойних вихованців – Івана Тимошенка та Івана Васильовича Осипенка. Хлопці відразу проявили себе як гідну зміну комуністичним партійцям. Ні, за їхню роботу щодо здирання хлібу з селян інформація відсутня, натомість вказано, що напилися «до втрати свідомості» (влучна чекістська оцінка!), побили уповноваженого хутора, бешкетували, розганяючи молодь. Далі зайшли до Захарія Фої, де продовжили дебош. А коли присутній там Микола Гришун посмів зробити комсомольцям зауваження, його побили, роздягли і змусили лізти під піч. Що, знову асоціації з нацистами? Та ну що ви, вони ж навіть нікого не вбили. Так, трішки «розважилися». Ну хіба що уповноваженого даремно побили, свій же...

Справжня амурна історія мала місце в Янівці (сучасна Іванівка). Голова сільради Крюк влаштував пиятику у «куркульки» Марії Андросенко, де зібралася нова комуністична «еліта» – секретар партосередку Заєць, голова колгоспу Худенок. Крюк умисно напоїв господаря хати Федора Андросенка, а сам «пішов з його дружиною». Закінчилося тим, що вранці протверезілий Андросенко повернувся додому і застав сплячими Крюка з його дружиною. Справа дійшла до бійки, але

голова сільради викликав міліцію і обставив все так, нібито на нього напали розбійники. Андросенка заарештували, а тим часом «геройський борець із бандитами» Крюк зійшовся з його дружиною. Коли Андросенка відпустили, то останній, усвідомлюючи всю безнадійність подальших конфліктів, подав на розлучення, свою частину господарства віддав у колгосп(!), а сам пішов із села на заробітки. Після цього партосередок мав виключити колишню дружину Андросенка з колгоспу і довести їй тверде завдання. Рятуючи кохану, наступного дня Крюк розписався з нею в ЗАГСі і влаштував офіційне весілля з танцями та музикою, на яке зійшлося все місцеве керівництво. І було б голові сільради повне щастя, однак він припустився фатальної помилки, повернувши родичам дружини («куркульки»!) – «наприклад, М.І. Андросенко, Марії Федорівні Андросенко» – реквізоване раніше майно. Ось тут і потрапив Крюк на олівець до чекістів¹²⁸.

І невеличке доповнення до пишного лютневого весілля 1933 р. Ось уривок з іншого спецзведення стосовно Янівки, написане трьома місяцями пізніше, 27 травня: «За даними офіційного агентурного порядку, по Чернігівському району враховано близько 100 родин, що переживають продовольчі труднощі (взагалі-то спершу на папері стояло слово «голод», але його виправили на більш «толерантне»)… В Янівці померло 5 родин. У тому ж селі, внаслідок смерті дорослих членів сім'ї, залишилося до 50 дітей безпритульними». До речі, всього в травні померло 18 осіб, в червні – 29, в липні – 38. Тоді як, наприклад, за весь 1931 рік – 39.

Липень 1933-го **Хроніки безгосподарності і терору**

Перша половина липня 1933-го – пік голодування у селах Чернігівської приміської смуги. Після 16-го числа, коли зібрали новий врожай, смертність різко піде на спад.

Секретне спецзведення обласного відділення ДПУ «про підготовку до збиральної кампанії по колгоспам Чернігівського району» від 13 липня 1933 року змальовує, що відбувалося в колгоспах у найбільш критичні дні.

Колгосп ім. Леніна, село Юр'ївка. «Правління колгоспу на чолі з головою Постелевим – член КП(б)У, Коваленко Олександром – полеводом, Одинцем Павлом – комірником, систематично пиячить і до своїх обов'язків відносяться недбало. Громадське харчування організоване погано, обіди видаються без обліку і кому попало. Їжа готується неякісна,

¹²⁸ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 39-40.

внаслідок того, що кухар Ніколаєнко систематично розкрадає продукти (у кухаря неодноразово були виявлені розкрадені продукти з кухні, овочі й жито), однак правління заходів ніяких не вживає, завдяки спільному пияцтву з кухарем».

Колгосп «Шлях Леніна», село Терехівка. «Збиральний інвентар і транспорт не відремонтовані. Завгосп колгоспу Койдан Лука Ілліч бездіє і систематично пиячить, розбазарюючи продукти. 15 червня 1933 року на приватному базарі продав 4 мішки колгоспної картоплі, присвоїв гроші собі. Громадське харчування в колгоспі не організоване, не дивлячись на те, що в наявності мається 500 пудів картоплі, остання внаслідок безгосподарності на 50% згнила».

Колгосп «Авангард», село Янівка (сучасна Іванівка). «Громадське харчування організоване погано, обіди роздаються без обліку, через що працюючим колгоспникам не вистачає обідів. Голова колгоспу Худенок, член партії, бездіє, з'являючись на роботу в 10 годин, не керує колгоспними бригадами, не знає, що діється на полі».

Комуна ім. Фрунзе, село Слабин. «Відмічені масові випадки розкрадання городніх культур. До 30% комунарів на роботу не виходять через крадіжки з городів, що мають місце, оскільки комунари заявляють, «що ми вночі вимушені охороняти свої городи і вдень не можемо працювати». Аналогічне становище в колгоспі ім. 13-річчя Жовтня Слабинської сільради».

Колгосп «До перемоги», село Брусилів. «Голова колгоспу Губка Іван Павлович, кандидат партії, ніякої участі в підготовчій роботі до збиральної кампанії не приймає, бригадами не керує, систематично виїжджає в місто в своїх особистих справах, займається спекуляцією сільгосппродуктами».

Колгосп «Червоний промінь», село Навози (нині Дніпровське): «Партійний і комсомольський актив, прикріплений до бригад, в бригадах не працює і дуже рідко буває в полі».

Колгосп ім. Василенка, село Івашківка. «Бригадир Короїд недописав 4 трудовні колгоспнику Барану, бригадир Фрол дописав 116 трудовнів колгоспнику Велігорському – родичу голови колгоспу».

Куди не подивись – скрізь безгосподарність, недбалість. Актив займається самопостачанням та своїми справами. Звичайно, їх пожуриють, «наставлять на шлях істинний». А ось за що по-справжньому карали, так це за зрізання колосків.

Із матеріалів спецзведень за середину липня 1933 р.:

Село Количівка. «12 липня на колгоспному полі виявлено близько 12 кв.м. зрізаних колосків. Прийнятими на місці мірами було встановлено, що колоски були зрізані колгоспницею-біднячкою Коваленко Надією

Миколаївною, 14 років. При обшуку в останньої було виявлено до 15 фунтів¹²⁹ зрізаних колосків. (Встановлено, що колгоспниця Коваленко на роботу в колгосп не з'являється і сім'я опухла від голоду. Брат її в даний час знаходиться в терчастині в таборах¹³⁰. Матеріали слідства передані в міліцію для притягнення до відповідальності)».

Село Терехівка. «Середнячка, виключена з колгоспу за невихід на роботу, Лісова Катерина в полі зрізала пів мішка колосків жита».

Село Черниш. «Осмико Мотрона 12 липня нарвала повний платок колосків жита. Осмико – твердоздатчиця, чоловіка її вислано в Архангельськ».

Село Клочків. «Шпак Іван Омелянович – твердоздатчик, розпроданий, 13 липня нарвав дві кишені ячмінних колосків».

Як зазначено в дужках, «всі ці особи були арештовані і притягнуті до відповідальності».

Село Лукашівка. 70-річна Марія Іванівна Пац, мати розкуркуленого, «нарізала колгоспних житніх колосків близько 4 фунтів¹³¹».

Село Янівка (Іванівка). Бідняк-колгоспник Струк нарізав у колгоспі колосків жита. Така ж сама біднячка-колгоспниця Оксинія Андросенко нарізала колосків ячміню близько 5 фунтів. Всі вони також «притягуються до відповідальності».

Чекісти побиваються погано організованою охороною врожаю, «не дивлячись на наявність, хоча і незначних, фактів зрізання колосків» у Гущині, Брусилові, Количівці, Пльохові та інших селах.

За колоски, як бачимо, притягують до відповідальності і арештовують. А вже 7 серпня 1932 р. з ініціативи генерального секретаря ЦК ВКП(б) Йосипа Сталіна була прийнята спільна постанова ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів та кооперації і зміцнення громадської (соціалістичної) власності», відома в народі під назвою «закон про п'ять колосків». Відповідно цього антинародного державного рішення зголоднілих людей засуджували до смертної кари, а за «пом'якшуючих обставин» – до 10 років ув'язнення. На сьогоднішній день нам невідомо, які покарання понесли вище згадані селяни з 12767 жертв цього виду комуністичного терору в Україні за весь час дії т.зв. «закону про п'ять колосків».

А ось 1 липня чернігівський міськпартком КП(б)У розглядає питання про заступника голови сільради в Андріївці Кривопуска, який «забив одного злодія Бойка ніби при спробі Бойка втекти». В Національній книзі пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. в Україні є запис про жителя села Андріївки Василя Даниловича Бойка, 27 років, який 23 червня 1933 р.

¹²⁹ Трохи більше 6 кг.

¹³⁰ Табори для проходження військових зборів.

¹³¹ Трохи більше 1,5 кг.

помер від «поранення головного мозку». Так от, Кривоpusка також притягли до відповідальності – ну неже хтось сумнівається, що радянське правосуддя найбільш справедливе у всьому світі? Постановили «про зняття т. Кривоpusка з роботи заступника голови сільради та посилки його працювати безпосередньо в бригаду».

Жавинка **«Угробив Киїнку – угроблю і вас»**

У селі Жавинка Чернігівської приміської смуги колгосп «Друга п'ятирічка» виник доволі пізно – на початку 1933 р. Хоча це й не врятувало селян від серйозних «продовольчих труднощів». Колгоспний актив складала завгосп і комірник Іван Семенович Ждан, бригадир Михайло Володимирович Єдомаха, рядовий член колгоспу Василь Михайлович Ждан, ланкові Марина Пантеліївна Гузь і Прися Федорівна Власенко. А очолював «Другу п'ятирічку» кандидат у члени партії Іван Федорович Орішко.

Голова – людина енергійна, рішуча. Надійний кадр, типовий компартійний активіст: «систематично пиячить, грубо поводить з колгоспниками». Рішуче проводив радянську політику, неодноразово казав колгоспникам: «Я розкуркулив 17 дворів, і ще стільки ж розкуркулю, так вони швидше підуть в колгосп. Зараз агітація не допоможе, потрібно натискати. Не будемо дивитися – бідняк чи ні. Хто не вступив у колгосп, той проти радянської влади». А на одному із зібрань Орішко взагалі заявив жавинцям: «Я був головою колгоспу в Киїнці і угробив її, люди від мене пухли з голоду, то угроблю і вас».

Мешканцям Киїнки є що згадати про Голодомор. Стараннями Орішка та йому подібних, які справно «викачували» хліб і залишали людей без засобів до існування. Смерті з діагнозом «від слабкості організму» тут мали місце ще в жовтні 1932-го та січні 1933 р. Однак ретивих активістів це не зупиняло. Як наслідок, вже в березні відмічається різке збільшення смертності, а в травні Киїнка, згідно секретних спецзведень обласного відділення ДПУ, належала до найбільш проблемних сіл чернігівської околиці: «до 30-и господарств опухлих від голоду (5 чоловік померло)», «в селі налічується 10 сімейств, що вийшли з колгоспу і абсолютно не мають продовольства. Всі сім'ї опухли, відмічено 3 випадки смерті від голоду». Страждання людей набули такого розмаху, що в Киїнці плюнули на всі вказівки «згори» приховувати справжні причини смерті і в тому ж таки травні 1933-го писали прямим текстом у сільській книзі записів актів громадянського стану: «від голодовки» – 1 запис, «від голодухи» – 4

записи, «виснаження організму» – 1 запис, «від слабості» – 1 запис. Схожа картина і в червні: «від голодухи» – 13 записів, «від слабості» – 1 запис, а один із жителів «повісився» – вочевидь, від нестачі їжі та безвиході.

В липні 1933 р. всі 12 осіб померли до 14-го числа, навпроти п'яти з них значиться: «від голоду». Неймовірно, але навіть у грудні 1933-го тричі зустрічаємо померлих «від голоду». Голодування людей у Киїнці мало важкий і затяжний характер, а максимально виснажені організми людей так і не змогли відновити життєві сили навіть після появи нового врожаю. Всього за 1933 р. у селі померло 128 осіб. Роком раніше – 43, у 1931 р. – 38, у 1930 р. – 32. Ось такий «фундамент» заклав Орішко, очолюючи тамтешній колгосп.

Власне, «нагорі» мали б радіти такому рішучому та незламному керманичу, якого ніщо не зупинить на шляху до цілі. Однак восени 1933 р. ситуація змінюється і чекісти фіксують у своїх спецзведеннях, що Орішко «халатно відноситься до роботи, що призводить до розвалу колгоспу». От коли люди пухли з голоду і помирали – то нічого, а колгосп – то для радянської влади святе, розвалювати те, що з такими труднощами створювалося, не дозволено нікому.

З'ясувалося, що Орішко поблажливо ставиться до частини колгоспників, дає коней для особистих поїздок. Тоді як іншим відмовляє у грубій формі, погрожуючи виключити з колгоспу, як то було з Андрієм Романенко і Михайлом Сукладом.

Голова злигався з колгоспником-середняком Іваном Семеновичем Жданом (сином колишнього сільського старости) і на пару з ним «систематично пиячить». Відтак Ждан отримав ряд «хлібних» посад – завгосп, комірник і касир одночасно. При цьому колгоспний обоз прийшов у повну непридатність, ремонтувати його завгосп не збирається, «безконтрольно витрачаючи кошти на випивки». Що цікаво, за два місяці до того Ждана першим вписали в список колгоспного активу як такого, що бере участь в усіх «кампаніях», та й значився він тоді бідняком. Тепер же – і середняк, і син старости...

Тим часом Орішко все частіше став з'являтися на людях у п'яному вигляді, влаштовує бійки з дружиною, про що стало відомо всім колгоспникам. Стан справ у господарстві голову цікавив все менше, тож трудова дисципліна почала стрімко падати, вихід на роботу суттєво скоротився. 6 колгоспників взагалі придбали коней і почали заробляти на перевезеннях у Чернігові, припинивши, зрозуміло, працювати в рідному господарстві. Відтак намітилася тенденція до збільшення бажаючих іти на заробітки.

Падінням дисципліни пояснюється і пожежа 6 жовтня 1933-го, коли необережне поводження з вогнем малолітнього сина колгоспника Михайла Матвійовича Власенка призвело до займання хати. А через

сильні пориви вітру вогонь перекинувся на сусідні двори, внаслідок чого погоріли хати колгоспників Івана Марцевого, Тимофія Романовича Власенка і Агафії Василівни Гузь.

Ось так Орішко потрапив у немилість. Вочевидь, втратившого пильність «кандидата у члени партії» пожурили і відрядили «виправлятися» в інше село. Поки остаточно «не угробив» Жавинку та колгосп із «романтичною» назвою «Друга п'ятирічка»¹³².

Левковичі, Черниш, Пакуль **Як павуки в банці...**

Займаючись беззаконням, радянсько-компартійний актив чинив насилля не тільки над беззахисними селянами. Траплялося, що і «своїх» ладні були вбити, аби ті не викрили їхні злочини, чи не поділивши вкрадене.

27 березня 1933 р. через вікно сільради в Левковичах (в тому ж приміщенні містилася канцелярія управи колгоспу ім. Сталіна) комірник Іван Степанович Дубина вчинив замах на голову колгоспу Степана Максимовича Поклада. Останнього врятувала миттєва реакція: побачив, що відкривається ставня і направлену на себе рушницю, стрімко впаав на долівку, скинув пальто і накинув на лампу, яка стояла на столі, потушивши світло. А оскільки ніч була місячна, то Поклад ще й встиг розгледіти нападника. Через добу Дубину затримали співробітники ДПУ.

Як з'ясувало слідство, в січні 1932 р. при перевірці колгоспу в коморі було виявлено 700 пудів не облікованого жита. За пропозицією члена КП(б)У Степана Поклада, тодішнього голови сільради, Дубину звільнили. Але, як то часто траплялося, звільнили якимось дивно. Тому що коли Поклада 10 лютого 1933-го призначили головою колгоспу, то він найперше «остаточно звільнив» комірника, а управа його рішення підтримала. Не питаєте, чим відрізняється «просто» звільнення від «остаточного». Вочевидь, під першим мається на увазі щось на зразок «останнього китайського попередження». Витримати таку наругу з боку Поклада Іван Дубина не міг і вирішив помститися. Але діяв занадто незграбно¹³³.

5 жовтня 1933 р. у селі Черниш секретар комсомольського осередку Пергамент пострілом із нагана в обличчя вбив рахівника колгоспу

¹³² ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 410, 418.

¹³³ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 222.

Лєвошича, а потім, усвідомивши, що накоїв, намагався вчинити самогубство і вистрілив у район серця – не попав, все завершилося важким пораненням.

Через що така люта ненависть до Лєвошича? Колгоспу були передані 45 га озимих посівів, відібраних у «куркулів». Врожай на 33 га зібрав колгосп. А де ж решта, 12 га? А їх привласнив Пергамент, який із групою у 22 особи зібрав на цій площі врожай, а отриманий хліб – майже 16 тонн – поділили поміж собою. До цього Пергамент вже «притягався міліцією» за розкрадання 4 тонн колгоспного жита на молотарці. Куди саме він «притягався» сказати важко, оскільки, як бачимо, і далі обіймав керівні посади в селі. Тепер же Пергамент став підозрювати Лєвошича, що той повідомив у міліцію про обладку з «розкуркуленими» 12-ма га, через що і вбив.

А в Пакулі голова колгоспу «Вільне життя» Максиміхин і член управи Олексій Нужняк не поділили гроші за розпродану на ринку колгоспну продукцію, тож останній, добряче випивши, 7 січня 1934 р. намагався зарізати Максиміхина.

Коли районна міліція заглибилася в пакульські справи, то виявила чимало цікавого. Наприклад, останнім часом стали спостерігатися часті випадки крадіжок колгоспного зерна та хліба. Декілька пудів жита вкрадено якраз 7 січня, під час вартування Федора Михеєвича Деркача, який, насправді, нічого не охороняв, бо цілу ніч пропиячив.

Систематично пиячить і голова колгоспу Максиміхин, що були готові засвідчити голова сільради Покотило та секретар партосередку Сичава. Максиміхин і Нужняк ще з весни 1933-го розпродували колгоспне зерно, льон, муку, пшоно, картоплю, гречку, а на виручені гроші разом випивали. Як зазначалося у цілком секретному міліцейському донесенні, деталі обладку колгоспного начальства могли засвідчити Тит Іванович Каранда, Пилип Мельник і ... сам Олексій Нужняк.

Восени 1933 р. в колгоспі мала місце крадіжка люпину. Кількість вкраденого так і не порахували, але цей люпин продавали в м. Комарині (сучасна Білорусь). Тоді ж у Пакулі так забуртували 1000 пудів картоплі, що вся вона померзла й загинула. Причиною тому – «дуже мало насипано землі». А ще в колгоспі «Вільне життя» восени згнило 250 кіп колгоспного жита. 75% згнило повністю, решту просушено, змолочено та роздано колгоспникам на трудодні. Управа колгоспу особливо не переймалася, оскільки керівництво продовжувало пиячити.

Ось так вони й жили. Ледь що – хапалися за револьвери, рушниці, ножі. Не особливо розбираючи, хто там перед ними. Бо звикли до безкарності за будь-які дії.

Спецрозподільники, або «Нове чернігівське дворянство»

Свого часу Володимир Ульянов (Ленін) наводив у своїх роботах цікаві цифри: мовляв 3% експлуататорів (дворян, поміщиків, буржуазії) нещадно експлуатують 97% селян та робітників. Захопивши владу, цей вождь «пролетаріату» та його соратники не вважали колишню еліту за людей, тож їх безжально знищували або ж експлуатували найбільш жорстким чином. Власне, мало б вийти 97% щасливих людей та 3% ізгоїв, приречених до страти.

Однак чомусь подібна арифметика не працювала – ну ніяк не виходило 97% задоволених життям людей за комуністичного режиму. Вони б може і раділи змінам, однак на шляху до повного щастя постійно виникали якісь перешкоди: майже знищили дворян, поміщиків, буржуазію, ще й колишніх офіцерів для певності, аж тут тобі середовище селян і робітників заповнили «куркулі», націоналісти, опортуністи, контрреволюціонери і т.д., і т.п. Їх більшало з кожним днем. А після так званої «колективізації» кількість «щасливих людей» зменшилася ледь не до рівня соціологічної похибки. Власне, цілком закономірно все повернулося до звичних 3-х і 97-и відсотків. Колишніх експлуататорів змінила нова комуністична еліта, яка перетворила решту на суцільних рабів.

Влітку 1933 р. у всіх селах Чернігівського району лютував голод. Оті самі 97% населення, яких мало чекати за радянської влади щастя та райське життя, рятувалися, як могли, вживаючи в їжу будь-що, аби вгамувати свербіння в шлунку. І тисячами помирали. Але були ще й інші 3% – «обрані», які пройшли жорстокий відбір, аби потрапити до елітного кола. Які не мали совісті, не мали жалю і співчуття, не мали моральних перепон. Зате вони мали зброю, мали владу над іншими, мали доступ до продовольства і від голоду практично не потерпали. Навіть у наявних спогадах трапляються вельми промовисті факти.

Свідчення Байрак Марії Андріївни з Роїща (1925 р.н.): «Мати ходила глядіти дітей до бригадира, який відав колгоспною клунєю. То матері той бригадир давав трохи хліба. Ми ситі не були, але від голоду не пухли, як було в інших сім'ях. Пам'ятаю, що ходили такі бригади у людей по хатах, шукали зерно та продукти харчування. До нас не приходили, бо наш дядько був комуністом».

Бондар Федора Пилипівна (1913 р.н.) з Довжика: «Мати померла рано... Батько шив чоботи, тому був у пошані. Пошив начальнику з села Левоньки, в знак подяки той влаштував мене на роботу за кусок хліба».

Полулях Віталіна Олексіївна (1930 р.н.) з Киїнки: «Наша сім'я не голодувала, бо батько працював у заготзерно, так міг виписати і собі, і родичам зерна».

Тур Григорій Антонович (1925 р.н.) з Друцького: «Ми не голодували, бо батько працював у колгоспі, був активістом».

Палій Тетяна Петрівна (1923 р.н.) із Круглого: «Нестачі їжі не було, тому що батько працював бригадиром. А також мали корову у господарстві».

Притиковський Олексій Пилипович (1922 р.н.) з Пісок: «Ті сім'ї, які йшли в колгосп, не голодували. А наш батько не пішов у колгосп, то ми бідували. Але коли до нас прислали голову колгоспу з Києва, то я здружився з його сином і ходив до них гуляти. У них була служниця, то коли я приходив, вона давала мені їсти».

Нітченко Ганна Федорівна (1922 р.н.) з Рудки: «У роки голодомору мене мати віддала у служниці до багатой пані, я доглядала її дітей. Пані мене не ображала, добре ставилася».

Певно, не потрібно нагадувати, що в 1933-му колишніх дворян уже майже не залишилося. А ті, що доживали віку в окремих садибах і кімнатках комунальних квартир під пильним наглядом чекістів та активу, давно вже забули, що таке багатство. Тож «пані» могла представляти тільки нову владу.

У Петрушині голова колгоспу Георгій Садовий вечорами награвав на гармошці – весело йому було. А в деяких сім'ях тоді по двоє-троє дітей за день помирало¹³⁴.

11 липня 1933 р. бюро Чернігівського міськпарткому КП(б)У прийняло рішення для умовних 97%: «Суворо заборонити партосередкам і управам колгоспів у цьому році випікати хліб для громадського харчування. Колгоспники мусять споживати хліб власного випікання з того, що вони одержать як аванс».

А ось які рішення приймалися тим же органом для тогочасної еліти.

21 квітня 1933 р. розглядається питання «Про поліпшення постачання райпартактиву». Міськпартком констатує, що постачання «керівного складу робітників» незадовільне. Тож необхідно «протягом 3 днів накреслити ряд заходів щодо покращення постачання керівного складу». Згадали і про масовий десант міських комуністів у приміські села, направлений туди місяцем раніше. Для них пропонується відкрити другий (тобто окремий) «відповідний закритий розподільник». І останній пункт:

¹³⁴ Горобець С. Усвідомлення Голодомору // Голодомор 1932-1933 рр. на Чернігівщині: документи, свідчення, дослідження. Зб. документів і матеріалів. – Чернігів: КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2009. – С. 186-188.

«зобов'язати комісію вжити негайних заходів до поліпшення якості випікання хлібу».

Проходить трохи більше місяця, голод посилюється. Люди в селах починають масово помирати, а 1 червня 1933 р. міськпартком знову розглядає «Питання постачання міськпартактиву». Вирішено доручити «покращити постачання міськпартактиву, що поза 20-тку, через другий розподільник з тим, щоб цей розподільник було призначено виключно для постачання міськпартактиву, що поза 20-ткою».

Того ж дня товариш Смуржик просить «прикріпити його до одного з розподільників міськпарткому в зв'язку з тим, що пайок, який він одержує, не вистачає йому для прожиткового мінімуму». У основної маси населення тоді також були суцільні проблеми з «прожитковим мінімумом», але ж вони не входили до 3% обраних, тож мушили страждати від голоду. А товариша Смуржика, аби не схуд, прикріпили «для постачання до розподільника № 2».

Товариш Леоненко з міському ЛКСМУ (комуністичної спілки молоді – тобто, комсомолу) втомився наставляти виснажену недоїданням молодь на єдино правильний шлях виконання всіх господарських кампаній, потребує відпустки. Які проблеми? Дозволити відпустку на місяць, «забезпечити т. Леоненко місцем для лікування». Втомився і директор місцевого Держкіно Печорний – «просити облкомісію надати місце для курортного лікування».

1 липня 1933 р. розглядається заява товариша Сергуса, комуніста з села Клочків, про продовольчу допомогу. Звичайно ж, міськпартком своїх у біді не полишає, тож доручили секретарю колгоспного партосередку Крюку «дати проддопомогу тов. Сергусю з фондів, що відпущені на проддопомогу»¹³⁵.

Як бачимо, були і окремі фонди «проддопомоги». Але одержати таку допомогу могли далеко не всі. В Клочкові її ой як потребували багато простих селян, де на повну силу лютував Голодомор. Тому просто наведемо список клочківців, померлих у червні 1933-го. На відміну від товариша Сергуса, вони не входили до отих 3%, або «нового чернігівського дворянства»:

- 2 червня – Кобець Ольга Марківна, 70 років;
- 2 червня – Ткач Іван Назарович, 55 років;
- 3 червня – Пінчук Семен Дмитрович, 55 років;
- 3 червня – Сухацький Матвій Васильович, 65 років;
- 3 червня – Сухацький Степан Матвійович, 45 років;
- 3 червня – Ткач Дем'ян Степанович, 75 років;
- 4 червня – Заньківець Іван Денисович, 35 років;

¹³⁵ ДАЧО. – Ф. П-9. – Оп. 1. – Спр. 78. – Арк. 176-177, 230-232, 267.

6 червня – Максименко Захарій Сергійович, 50 років;
6 червня – Потапенко Михайло Антонович, 65 років;
6 червня – Стриж Михайло Васильович, 46 років;
8 червня – Бертош Матвій Михайлович, 69 років;
8 червня – Сергієнко Йосип Н.;
8 червня – Стриж Кузьма Галактіонович, 29 років;
12 червня – Зіньковець Микола Іванович, 4 роки;
13 червня – Кобець Секлета Семенівна, 22 роки;
13 червня – Шарпата Марфа Н., 70 років;
14 червня – Шарпатий Семен Гнатович, 70 років;
14 червня – Шпак Кузьма Федотович, 39 років;
15 червня – Кондратенко Семен Титович, 70 років;
15 червня – Сергієнко Тихон Н., 49 років;
17 червня – Зеньківець Марина, 87 років;
17 червня – Шпак Устина Іванівна, 75 років;
19 червня – Гарбуль Андрій Харитонович, 69 років;
19 червня – Сергієнко Демид Кирилович, 79 років;
21 червня – Деркач Михайло Йосипович, 80 років;
21 червня – Сергієнко Григорій Якович, 29 років;
23 червня – Мартусь Мавра, 38 років;
23 червня – Мартусь Федір В., 38 років;
23 червня – Стриж Дмитро Прохорович, 60 років;
23 червня – Шарпатий Андрій Васильович, 60 років;
27 червня – Сергієнко Домна Антонівна, 70 років;
27 червня – Сергусь Ганна Василівна, 50 років;
30 червня – Клименок Мотрона Степанівна, 22 роки;
30 червня – Мартусь Соломія Степанівна, 75 років;
30 червня – Світенюк Пантелій Семенович, 75 років;
30 червня – Сергієнко Панас Дмитрович, 60 років;
30 червня – Татарчук Лаврен Маркович, 65 років;
30 червня – Шарпатий Мартин Омелянович, 60 років¹³⁶.

У червні в Клочкові померло 38 осіб (всього за рік – 110). І це при тому, що за весь попередній 1932 р. померло тільки 34 мешканця села. І за весь 1931 р. – 34 особи. А комуніст Сергусь написав своє прохання після того, як напередодні померло відразу 6 чоловік. І прохав він лише за себе, рятував лише свою шкіру. Врятувати інших Сергусь не прохав.

*** *** ***

¹³⁶ Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Чернігівська область / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обласна державна адміністрація, Чернігівська обласна рада; Редколегія: В.М. Хоменко (голова редколегії) та ін. – Чернігів: Деснянська правда, 2008. – С. 574-577.

Розділ 3

Насильство місцевого радянського апарату

Радянські історики, описуючи події початку 30-х років минулого століття, акцентували увагу на злочинних діях ворогів радянської влади проти місцевих активістів, на життя яких і справді було здійснено чимало замахів: одні обмежувалися легким переляком, інші відбувалися пораненнями, траплялись і фатальні випадки.

Однак саме активісти на місцях – партійні і колгоспні функціонери, керівники сільрад, комсомольці – забезпечували реалізацію злочинної державної політики у кожному населеному пункті. Попри те, що після постанови ЦК ВКП(б) та РНК (Ради Народних Комісарів) УРСР від 18 листопада 1932 р. про «Про посилення хлібозаготівель в одноосібному секторі» села наповнювались бригадами з міських комуністів, передових робітників, профспілкових активістів, студентів, комсомольців, однак діставалося від невдоволеного люду переважно місцевим.

Власне було за що. Це місцеві активісти ревно шукали і знаходили останні зернини, якими зголоднілі селяни весною 1933-го рятувалися від смерті. Це вони відзначалися бездушністю і неймовірною жорстокістю. І це на їх руках кров багатьох безневинних жертв тогочасного режиму. Відчуваючи повну безкарність і насолоджуючись владою, уявляючи себе господарями життя, вони чинили як опосередковані, так і прямі вбивства. І годі було сподіватися простій людині на правосуддя в ту лиху годину.

Івашківка

Садистські розваги комуністичних активістів

Останні дні 1932 р. надовго запам'яталися багатьом мешканцям села Івашківка (нині Городнянського району). 25 грудня місцева бригада (Свирид Радченко, Олексій Григорович Дашко, Іван Володимирович Рись, Пилип Петрович Рябенко і Сергій Іванович Куліда) вирішила дещо нетрадиційними методами покращити показники хлібоздачі (ці бригади відбирали всю їжу у тих селян, хто не виконав план – мова про так звані «натуральні штрафи»). Спершу провели «банальний» обшук у 60-річної Василюни Максимівни Седневець, нічого не знайшли, тоді й почався «креатив»: Сергій Куліда дістав револьвер, «направив у рот Седневець», інші скрутили їй руки та вийняли з-за пазухи 381 карбованець. З яких 181 привласнили.

Схоже, активістам сподобалася власна «вигадливість», тож вирішили продовжити справу. 28 грудня делегація на чолі з головою сільради Барабашем, вже знайомими нам Сергієм Кулідою та Іваном Рисем, а

також Максимом Яковичем Стельмахом і Олексієм Єгоровичем Гошком навідалися до Афанасія Дем'яновича Потапенка. Подальші події описані у міліцейському секретному «спецзведенні»: «при допиті дітей палаючими сірниками палили дітям ніс і підкладали пальці дітей під дошку, тиснули останню, влаштовуючи дітям тортури».

Ця ж бригада побила селянина Петра Савелійовича Ребенка, а Онуфрія Петровича Могилевця роздягнули і прикладали лід на голе тіло. «Інновації» швидко перейняли інші місцеві бригади. Степан Єлисейович Пиріг та Тимофій Петрович Бандола роздягли «контрактантку» («контрреволюційну активістку») Тетяну Василівну Баран і в одній спідній сорочці, босоніж, вивели на вулицю, погрожуючи розстрілом, якщо не здасть хліб.

А от із Савою Омеляновичем Приходьком ці ж Пиріг та Бандола «розмовляли» більш жорстоко: підвішували його, «палаючою свічкою припікали йому пальці і палаючими сірниками припікали тіло».

Ще більшу вигадливість проявили активісти Дмитро Потапенко і колгоспний бригадир Фроленко: арештували «контрактантів» Кулідю та Марію Могилевець, затопили піч у хаті, закрили трубу і напустили диму, аби затримані учаділи. А самі горлали через двері: «Хліб давайте, інакше удушимо вас»¹³⁷. Ну прямо тобі справжні актори, якби воно не було так сумно.

Можна лише уявити, наскільки фантастичними були спущені згори норми хлібоздачі, якщо навіть такими «надзвичайними мірами» не вдалося їх виконати. З іншого боку, вищенаведені факти якщо і мають якісь асоціації, то хіба що з часами нацистської окупації (1941–1944) Україні або ж російсько-терористичної окупації (2014–?) частини українського Донбасу.

Саме тому спадкоємці комуністичного режиму і тих активістів – так звана терористична «ДНР» прийняла рішення демонтувати на окупованій території пам'ятники і пам'ятні знаки жертвам Голодомору-геноциду 1932-1933 рр. і комуністичних політичних репресій. Знають, чію справу продовжують в ім'я «відновлення історичної справедливості»...

Пльохів

Комуністичний шабаш на Різдво

У грудні 1932 р. в село Пльохів Чернігівського району прибув уповноважений Чернігівського міськпарткому КП(б)У вивчати поведінку місцевих комуністів на «фронті боротьби за хліб». Як і слід було

¹³⁷ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 15-16.

очікувати, в уповноваженого склалося враження, що у жодного місцевого комуніста немає «зацікавленості і почуття відповідальності» перед партією стосовно хлібоздачі, а настрої панує такий – «виконати норму – виконаємо, а чим будемо сіяти?». Взагалі-то, було б дивно, якби подібні питання не турбували людей на місцях.

На думку перевіряючого, «брутальна» поведінка комуністів, яка свідчить про небажання виконувати хлібозаготівлі по селу, яскраво виявилася у зв'язку з відвантаженням «невідомого» хліба, що був у коморі колишнього виробничого товариства. Коли постало питання про його відвантаження до міста, з боку майже всіх комуністів, і в першу чергу секретаря партосередку Апанасенка, учинено опір, мовляв, це насінневий фонд. Навіть після того, як уповноважений наказав протягом 24 годин вивезти хліб в місто, це не було зроблено. Тільки після виключення з партії «саботажника» Апанасенка та передачі його справи до прокуратури з дорученням негайно заарештувати його, як «свідомого зривника хлібозаготівель», за п'ять днів січня 1933 р. в селі було «заготовлено 303 центнери хліба (непорушний запас посівного фонду)».

Втім, історія мала цікаве продовження. Не знаємо напевне, чи довелося Апанасенку провести хоча б кілька днів в ув'язненні, однак світогляд партійця зазнав рішучих змін. 303 центнери хліба за перші п'ять днів нового, 1933 р. красномовно свідчать, що питання про «чим сіяти» стали для Апанасенка не актуальними. Більше того, секретар пльохівського партосередку аж ніяк не збирався зупинитися на досягнутому. Вочевидь, партієць був надійний та ідейно загартований, до релігії ставився вкрай вороже, тож вирішив перетворити віруючим різдв'яну ніч у «варфоломіївську».

Деталі «операції» знаходимо у чекістському спецзведенні. Отже, в ніч на 7 січня секретар партосередку Василь Апанасенко зібрав бригаду і почав проводити по всьому селу арешти, переважно віруючих. Заарештував і всю президію церковної ради, протримав людей в сільраді, після чого показово «відправив молоти їх урожай в колективи». З 12-ї години ночі і до 11-ї ранку бригади проводили реквізицію картоплі, при чому робили повальні обшуки, не розбираючись, чи то «контрактант» (контрреволюційний активіст), чи звичайний колгоспник.

Особливо брутально поведив себе Іван Митюк. Забрав картоплю у бідняка Миколи Висоцького, який повністю виконав контракцію, а коли той намагався пояснити, що здав все належне (ще й показував відповідний документ) і що сільрадою «намічений до преміювання», Митюк не тільки не повернув картоплю, але й вилаяв у грубій формі.

Втім, всюдисущі агенти ДПУ писали своє спецзведення аж ніяк не із співчуття до віруючих чи сумлінних «контрактантів». Увагу чекістів

пояснює останній абзац «цілком таємного» (як і всі інші подібні писання) документу: «Необхідно відмітити, що у контрактантів, не виконавших планів по картоплі, як у Силенко Миколи Івановича, Силенко Макара Івановича, Протченко Улити та багатьох інших, Апанасенко Василь картоплю не реквізує, оскільки постійно пиячить у цих осіб. Відкрито сприяє Василю Савенку у продажі горілки, влаштував у нього в хаті горілчану базу і сам разом із компанією систематично пиячить»¹³⁸.

Про описані події було поінформовано секретаря міськпарткому і голову міськради «для прийняття відповідних мір». Хоча очевидно, що загальний напрям діяльності Апанасенка в січні 1933-го мав би радувати керівництво, а документ ще й вказує можливі «резерви» хлібозаготівель у особі братів Силенків, Уляни Протченко та інших «собутильників». Не має сумнівів, що після чергової «проробки» секретар партосередку душу вирве із колишньої «компанії», аби лише вийти сухим із води.

Вже не вперше спостерігаємо, що радянське керівництво доволі лояльно ставилося до «вибриків» підлеглих, тож всі ці «передачі справи до прокуратури з дорученням негайно заарештувати» хоча назовні й виглядають грізно, однак найчастіше залишалися всього лише погрозами, які допомагали утримувати місцевий актив на короткому повідку.

До речі, у 1932 р. в Пльохові померло 66 чоловік, а до 20 серпня 1933-го – 108 (на тому сільська книга запису актів громадянського стану уривається). В січні-травні 1933 р. у селі помирало за місяць 6-9 осіб, а вже в червні – 25, в липні – 35, за дві декади серпня – 18. Якраз на червень-липень припав пік голодування у Чернігівському районі. Щоправда, причиною смерті майже всюди значиться «хворість», а в самому селі розповідають, нібито в ту пору дійсно була якась епідемія, від чого померло багато людей. Але більш вірогідним видається припущення, що версія про «епідемію» виникла пізніше і саме через оті масові записи про «хворість». Бо такі ревниві партійці, як Апанасенко та їх вірні бригади, давно «перейшли рубікон» і «викачували» хліб осатаніло та безжально.

Слабин, Козероги

Насильство комуністичних активістів проти жінок

13 листопада 1932 р. бюро Чернігівського райпарткому КП(б)У серед інших розглядало питання «Про практику застосування у районі репресій по хлібозаготівлям». Зрозуміло, без репресій тодішні плани виконати було

¹³⁸ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 19.

просто неможливо. А завдяки «спецзведенням» і «спецдонесенням» відповідних служб, райпартком у всіх деталях володів інформацією про ситуацію на місцях.

Оскільки плани нікуди не поділися, відмовлятися від репресій ніхто не збирався. З огляду на таку важливу обставину, що насильство «не поєднують із відповідною масовою політичною роботою серед колгоспників й сумлінних одноосібників», партійні мужі намітили деякі удосконалення цього делікатного процесу: «Райпартком пропонує всім партосередкам, сільрадам та уповноваженим забезпечити обов'язкове поєднування заходів репресії із масовою роботою, добиваючись та організуючи маси та громадську думку села на підтримку всіх репресивних заходів, що їх застосовують проти конкретних осіб, які саботують та злісно ухиляються від хлібоздачі».

Тобто, людину потрібно не просто товкти по голові, вибиваючи хліб, але й супроводжувати процес відповідними коментарями, аби оточуючі чітко розуміли, що активісти луплять не кого попало, а злісних «нездатчиків». А раз так, то це вже не хулігансько-кримінальні витівки, а державницький обов'язок сумлінних громадян. Зрозуміло, райпартком сформулював думку якимось кострубато. Для тодішніх кадрів, що у переважній більшості аж ніяк не претендували на нобелівські премії за видатні наукові відкриття, це вже було занадто розумно. Але вони чітко вхопили головну думку: репресії не тільки не засуджуються, а навпаки, їм відкривається «зелене світло». Як наслідок, дії місцевих радянських активістів ставали все більш брутальними. Насилля не тільки не обмежалося тими нещасними, для кого норми хлібоздачі стали непідйомними, а розходилося, немов кола по воді. Серед найбільш незахищених верств населення опинилися жінки.

В середині січня 1933 р. у селі Слабин секретар сільради Ніговський (син дядка, між іншим) напився і разом із сільуповноваженим «попрямували ночувати до вчительок». Угледівши на порозі таке «щастя», перелякані вчительки втекли з хати до сусідки, Серафими Вікторової. Однак бешкетників подібний розвиток подій не зупинив. Ніговський направився до Вікторової, виламав двері і розбив ставні, увірвався до хати. Господарка підняла крик, тож все обійшлося «малою кров'ю»: зловмисник, лаючись останніми словами, розбив лампу, а потім вийшов у двір, де застрелив собаку¹³⁹.

Приблизно тоді ж у сусідньому селі Козероги заступник голови сільради (на жаль, у зведенні відсутні його ім'я та прізвище), «користуючись владою як представник сільради», силою змушував

¹³⁹ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 15.

«мешкати з ним» дочку бригадира Сави Кириєнка. Це при тому, що жіночка була заміжня. Щоправда, чоловік – із «розкуркулених», працював у Чернігові на цегельному заводі. Відтак залицяльник приходив вночі до Кириєнка, вимагав свіжу рибу й горілку, ще й змушував нещасного батька вночі смажити рибу. А дочці погрожував: «якщо не будеш жити зі мною – зітру з лиця землі батька, матір, і відберу все майно»¹⁴⁰.

На диво, у цьому випадку «нагорі» зреагували на ситуацію. Міліція Чернігівського приміського району отримала команду про арешт і проведення слідства. Навряд чи «заступник голови сільради» особливо постраждав від того, однак жінку, хоч із запізненням, це дозволило врятувати.

Рижики **Кривава трагедія**

У невеличкому селі Рижики неподалік Чернігова (нині Хмільницької сільської ради) голодний 1933-й забрав майже 30 життів (населення в 1937 р. – 487 осіб). І саме тут мала місце одна з найбільш жахливих трагедій того часу.

Більшовицька влада та її прихильники з місцевого зброю завжди відзначалася звірячою жорстокістю, залишаючи по собі не лише гори трупів, але й сліди жорстоких, нелюдських тортур, до яких далеко навіть нацистським злочинцям.

Кінець травня 1933-го, розпал голоду, в Рижиках уже є перші жертви. У селі, розташованому на березі річки Білоус і оточеному лісами, люди харчуються чим доведеться. На колгоспному полі почастишали випадки нічних крадіжок «путем выкапывания посаженных корнеплодов, как картофеля и высадок буряка». 24 травня розлючені місцеві активісти-колгоспники – Пилипенко Микола Іванович (рахівник колгоспу), Рябий Олексій Кирилович (член правління), Селезень Іван Семенович, Селезень Григорій Семенович, Король Іван Пилипович, Рябий Пилип Кирилович та Селезень Петро – не довго думаючи організували облаву «с целью производства повальных обысков у всех лиц, подозреваемых в краже корнеплодов». При всій умовності тогочасного радянського правосуддя, не бачимо жодних спроб підключити міліцію чи інші владні органи – «активісти» роблять все на власний розсуд, почувуючись повновладними господарями життя, для яких закони не писані: як же, боронять святе – державну власність.

¹⁴⁰ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 18-19.

Згадана сімка більшовицьких активістів відразу намітила підозрюваних, також числом 7:

- 1) Удод Микола Омелянович, 24 роки, одноосібник-бідняк,
- 2) Іллюшко Федір Іванович, 23 роки, одноосібник-бідняк,
- 3) Помогайбог Микола Самійлович, 20 років, середняк-одноосібник,
- 4) Удод Павло Омелянович, 20 років, бідняк-одноосібник,
- 5) Малюта Федір Іванович, 20 років, бідняк-одноосібник,
- 6) Помогайбог Олексій Юрійович, 23 роки, бідняк-одноосібник,
- 7) Помогайбог Михайло Юрійович, бідняк-одноосібник.

Як бачимо, всі підозрювані уникали вступу до колгоспу, тож відповідно до класових теорій більшовиків (які нічим не поступалися расовим ідеям німецьких нацистів) і за людей не вважалися. Внаслідок обшуків декілька буряків і незначну кількість картоплі знайшли лише у Помогайбог Миколи. Однак активісти затримали всіх: п'ятьох посадили в одну клуню, а Михайло і Олексій Помогайбог зуміли втекти. Як засвідчено в міліцейському рапорті, «тут же, в клуне, активом был начат допрос обвиняемых, который сопровождался нанесением побоев кольями и железными прутьями по голове. В результате расправы все 5 человек подозреваемых были убиты».

Молоді хлопці, яким би ще жити й жити і яких штучно створений голод змусив шукати засоби елементарного виживання, були по-звірячому вбиті лише за декілька картоплин і буряків. Ще раз звернемо увагу, що лише в одного загиблого при обшуку знайшли продукти.

Але й це ще не все. Трупі залишили в клуні, яку зачинили і приставили охороняти сільського виконавця. Про нічні події в сільраду доповіли лише наступного ранку, 25 травня. А коли прибув голова сільради, то згадані активісти найперше вказали на двох зниклих братів Помогайбог. Схоже, випадок масового вбивства невинних людей не особливо зворушив керівника сільради. Того ж дня затримали Михайла і Олексія Помогайбог, їх помістили у колгоспну контору. Після чого голова сільради – увага! – «дал распоряжение о том, чтобы задержанных не убивали и охраняли до приезда в село представителей следственных органов». Затримувати самих вбивць, як і вважати їх дії злочинними, у наміри представника місцевої влади явно не входило. Тож не дивно, що подібна безкарність спричинила продовження кривавої вакханалії.

Важко сказати, чи знали брати Помогайбог про гірку долю інших ув'язнених. Напевне, про щось таки здогадувалися. І через дві години Михайло і Олексій, рятуючи своє життя, здійснили повторну втечу в ліс, який підходить під самісіньке село. Однак «принятыми мерами со стороны председателя сельсовета» обоє були затримані, доставлені в

Рижики, «где были взяты под стражу. Однако, несмотря на запрещение председателя сельсовета, оба обвиняемые в тот же день были убиты»¹⁴¹.

Ось така жахлива історія трапилася більш як 80 років тому у Рижиках. Семеро озвірілих активістів радянської влади і колгоспного ладу забили на смерть сімох молодих хлопців. Катів заарештували (хоча треба було б заарештувати і голову сільради, дві останні смерті також і на його совісті). Як склалася їх доля – важко сказати, але очевидно, що серйозного покарання навряд чи варто було б очікувати. Адже вбили не кого-небудь, а класового ворога. І вбили не просто так, а боронячи колгоспну продукцію.

Це при тому, що шість жертв із семи – бідняки. Але вони не поспішали вступати в колгосп, що одразу перетворювало їх на людей другого сорту. Радянська влада завжди сіяла ворожнечу між людьми. Між пролетаріатом і буржуазією. Між бідняками і куркулями. Між колгоспниками і одноосібниками.

Не дивно, що і сьогодні на Сході терористи та їх прихильники, виховані на радянській спадщині, вбачають у нас та наших захисників «фашистів», «хунту», «укропів» – тобто, ворогів, яких слід безжально знищувати. Вони знущаються над полоненими і ладні залити кров'ю решту України, не маючи жодного жалю до простих українців.

Ще один цікавий момент рижиківської трагедії: у сільську книгу реєстрації актів громадського стану внесено відомості лише про шістьох загиблих, Помогайбог Михайло серед померлих у 1933 р. не значиться. Більше того, вбивства розтягнуті на 4 дні. Так, згідно записів, Удод Павло вбитий 24 травня, Удод Микола – 25 травня, решта четверо – 27 травня.

Схоже, маніпуляції робилися з метою змінити обставини загибелі для пом'якшення долі затриманих вбивць. Нам пощастило знайти сліди лише одного з них: Король Іван, 1907 р.н., загинув рядовим на фронтах Другої світової війни. І, відповідно, потрапив на сторінки «Книги пам'яті», тож тепер герой, а його ім'я викарбуване на обеліску в центрі Хмільниці.

Анисів **Убивство арештованих**

На початку літа 1933 р. у селі Анисові, поблизу Чернігова, стався випадок, який має багато спільного із жахливим злочином радянських активістів у Рижиках. У ніч на 11 червня сільський актив на чолі з головою колгоспу Пилипом Федоровичем Луговим затримав бідняків-

¹⁴¹ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 213-214.

колгоспників Афанасія Аксюту та Івана Павловича Титаренка. Як зазначено в міліцейському «спецповідомленні» від 13 червня, «за підозрою у здійсненні крадіжки вівці у громадянки села Анисова Маяш Марфи Варфоломіївни». При затриманні Титаренка було тяжко поранено в бік, а по дорозі в сільраду обидва зловмисника зізналися у спробі вчинити крадіжку. Хоча з такого формулювання взагалі-то випливає, що була лише спроба крадіжки.

Анисів добряче накрило голодом, у червні 1933-го в селі помирає 13 чоловік, в липні – ще 12 (це при тому, що за весь 1932 р. – 28 смертей). У шести випадках причиною смерті прямо значиться: «від виснаження». Вочевидь, доведені до відчаю селяни наважилися на крадіжку і були впіймані «на гарячому». При чому зазіхали на приватне майне, а не державне, що було б істотно обтяжуючим фактором. Здавалося, все просто – попереду на невдах чекали суд і тюремне ув'язнення. Однак наступного дня голова колгоспу Пилип Луговий вбив Аксюту начебто при спробі втечі.

Для відтворення справжнього перебігу подій слідству вистачило одного дня. Встановлено, що в кабінеті голови сільради зібралися голова колгоспу Луговий, голова сільради Василь Барабаш і голова споживкооперації Руденко. Розмірковуючи, що робити з Афанасієм Аксютою, вони вирішили – ось так запросто! – вбити затриманого. О другій годині ночі 12 червня Пилип Луговий і заступник голови сільради Осип Кузьмович Дюка повідомили Аксюті про необхідність переведення його погреб (приміщення для заарештованих), вивели в сад сільради і там Луговий вбив Аксюту вистрілом впритул в голову. Після чого здійснив кілька пострілів у повітря, імітуючи спробу втечі.

Ось так поводили себе тогочасні «королі життя» – місцеві активісти.

А що ж інший фігурант справи, тяжко поранений Іван Титаренко? «Спецповідомлення» про нього більше не згадує, хоча назва документу («про вбивство арештованих...») недвозначно натякає на смерть обох затриманих. Власне, так і є, але чомусь запис про смерть Івана Титаренка від наскрізного вогнепального поранення датований 26 червня. Мабуть, як і у випадку з Рижиками, місцева влада ховала кінці в воду і фальшувала обставини загибелі двох селян. І є серйозні підстави вважати, що вбивці понесли мінімальне покарання.

Відомо, що їх відсторонили від посад. 21 червня головою сільради в Анисові призначено Дубину, а головою колгоспу імені Шевченка – Орла (протримався всього лише два тижні, 4 липня його змінив Рись, до того – голова партосередку в Клочкові). Того ж дня міськпарткомітет за самосуд

в Анисові виключив із партії Барабаша і Роденка, а голова партосередку Чижова була знята з посади з доганою¹⁴².

До речі, дивно, але в обласному томі Національної книги пам'яті жертв Голодомору не згадані ані Аксюта, ані Титаренко.

Петрушин **Амурно-пісенна молотьба**

У 1933 р. у селі Петрушині померло більше 100 чоловік, безпосередньо від голоду – не менше 75-и. А людям запам'ятався тодішній голова колгоспу Георгій Федорович Садовий, який дозволяв собі різні розкоші, вів аморальний спосіб життя. Як пригадував один із місцевих старожилів: «люди помирають з голоду, а він у вільний час сидить і на гармошці грає, співає частушки, у цій справі він був майстер».

За його правління колгосп балансував у нижній частині зведень про результати господарювання. Збирання врожаю влітку і восени 1933 р. проводилося абияк, багато хліба загинуло в полові (і це в голодному 1933-му!). Втім, чому дивуватися, якщо керівництво було зайняте розвагами. Люди змушені були їсти листя дерев, гнилу картоплю, варили конюшину, кору дуба, майже щодня того літа у Петрушині хтось помирав голодною смертю. А в цей час керманіч колгоспу Георгій Садовий і організатор праці Петро Олександрович Шихуцький практикували нічну молотьбу хліба, для чого брали в бригаду по молотьбі виключно молодих дівчат. Не дивно, що час від часу молотарка зупинялася на тривалий час і починалися, як записано у секретному міліційному спецзведенні, «качанія» з дівчатами в соломі.

«Слава» про подібні розваги швидко розлетілася селом. Дійшло до того, що матері припинили відпускати своїх дочок на молотьбу, почалися нарікання на адресу правління колгоспу. До всього, під час такої «молотьби» багато зерна потрапляло в полову, яка не пересівалася і пропадала під дощами разом із зерном. На ділянці біля села Товстоліс в полові залишилося біля 15%(!) зерна, яке згнило. А це вже безгосподарність. Якщо на «качанія» з дівчатами партійне керівництво дивилося крізь пальці, то втрати врожаю – це вже серйозно. Садовий із Шихуцьким досить швидко перетворилися у місцевих «зірок»: їх прізвища замиготіли на сторінках районної газети, у протоколах партбюро, навіть «особливі органи» присвятили окреме секретне спецзведення керівникам, які довели колгосп до великих втрат під час збирання врожаю. Повідомлялося, що в буртах погнила вся картопля, яка

¹⁴² ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 249.

була призначена для розподілу колгоспникам на трудовні (оплата праці колгоспникам один раз на рік за підсумками господарювання). З трудовнями взагалі халепа вийшла: вже оголосили про 4-5 кг зернових на трудовдень, а вийшло всього 1,3 кг. Картоплі й того менше – по кілограму. Згнила. Населення ремствувало, окремі колгоспники (Василь Шихуцький, демобілізований червоноармієць Іван Антонович Дашко) намагалися підняти питання про очевидні неподобства на колгоспних зборах, однак правління – в особі все тих же горе-керманічів – не давало їм висловитися.

Чи вгадаєте як покарали Садового після всіх його широко розрекламованих «подвигів»? Цілком у дусі того часу: перевели головою управи колгоспу «Ленінський шлях» (село Терехівка, за 8 км від Петрушина). Але й там справи не ладилися. Вже за кілька місяців, у лютому 1934-го, Політвідділ Котівської МТС констатував відсутність позитивних зрушень: «продовжує вести розкладницьку роботу, не виконав вказівок начальника Політвідділу про запарку січки, про догляд та схорону коней, чим довів 30% коней до поганого стану». Ось лише після цього Садового зняли з посади, а справу на нього (вкупі з Шихуцьким) передали до прокуратури. Паралельно Чернігівський міськпартком КП(б)У виключив Садового з кандидатів у члени партії.

На цьому й закінчилася кар'єра Георгія Федоровича. Про його подальшу долю залишив спогади односелець Дмитро Феодосійович Сериченко: «Садового судили і він отримав термін два роки. Відбував свій термін у Чернігові. Так вийшло, що йому довелося возити діжки з фекаліями на звалище за місто, через район П'яти Кутів, де постійно були люди із Петрушина. Він цього винести не зміг і здійснив втечу. Після чого був повторно судимий і знову отримав термін два роки. Другу судимість відбував уже не в Чернігові. Відбувши термін, прибув додому і поїхав на переселення в Амурську область із сім'єю».

Садовий – другий типовий «вид» комуністів того часу. Він не тиран: обходиться без побоїв, не розмахує наганом, нікого не вбиває і не калічить. Але стовідсотковий ледацюга і невдаха у справах, демонструє абсолютну байдужість до страшної долі односельців, поруч з якими провів все своє життя. Він навіть не пиячить, лишень розважається з дівчатами та наспівує пісень під гармошку у людському морі сліз та стогонів.

*** *** ***

Анатомія комуністичного правосуддя

Насильство радясько-партійного активу над місцевим населенням спричиняло невдоволення, іноді доходило навіть до збройного опору. Тож влада мусила якось реагувати на вибрики місцевих «князьків» для заспокоєння ситуації. В різноманітних протоколах можна зустріти чимало гучних слів: «зняти з посади, засудити, притягнути до кримінальної відповідальності». Насправді, все це було лише ширмою, окомиллюванням. Надійні кадри були на вагу золота, їх відверто не вистачало. Якщо судити таких діячів по-справедливості, то швидко просто нікому стане викачувати хліб і виконувати плани. Відтак у реальності за гучними словами та закликами найчастіше геть нічого не стояло, все спускалося з рук. Переводили на інші посади або ж в інші села.

Чудова ілюстрація тому – весняні події 1932 р. у Петрушині та їх наслідки.

В селі Петрушині 1930-і рр. обійшлися без гучних потрясінь. Місцевих комуністів і активістів вистачало. Вони безбожно пиячили і немилосердно виконували всі спущені згори «кампанії», як наслідок – понад 100 загиблих від голоду в 1933-му. Адепти нової влади діяли безжально, та все ж обходилося без надмірної жорстокості і тортур. Втім, одного разу і в Петрушині сталася справжня надзвичайна пригода, яка мала широкий розголос. Навесні 1932-го, коли найбільші страхіття Голодомору були ще попереду, черговий першотравень закінчився справжнім комуністичним шабашем.

Відзначилися три місцевих голови – голова колгоспу Василь Антонович Дашко (29 років), голова сільради Семен Михайлович Батухно (27 років) та присланий із району голова споживчої кооперації і секретар партосередку Данило Овсійович Косовець (26 років). Їх «подвиги» описав у замітці для районної газети сількор, що сховався за прізвищем «Тихим гай»:

«Замість того, щоб провести міжнародний празник пролетаріату «Першого травня» та поставити антирелігійну проповідь про шкідництво пасхальних трудностей, наші партійці ... проводили пасху в п'янстві. Другого травня ці голови, напившись доп'яна горілки, вооружившись наганями, як люті звірі, увечері пішли бешкетувати пасху.

Зустрівши першого на вулиці, мавши в себе в руках міць, починають прикладатись рукоятками наганів до башки селян с. Петрушина. Ось ці голови, підійшовши до парубка тов. Ярошенка М., що сидів з дівчиною Томаш Н., вони прогнали від нього дівчину і заходились поратися коло його. Назнуцавшись досить над цим парубком, вони зачепили його

мотузкою за шию і потягли в околицю за село. В останній раз голова колгоспу, який має вагу 9 пудів, топтанувся разів декілька по грудях, а потім його поставили у водозбір на розстріл. Ось «гарний стрілець», вихопивши нагана, вистрілив у нього, він упав, але куля не влучила. Вони хотіли повірити чи на смерть вбили його, але «гарний стрілець» каже: «будьте уверены». Через декілька хвилин прийшовши сюди, забитого вже не було; вони почали шукати його у цій місцевості.

Побитого підбрано і відвезено до радянської лікарні. Далі вони зустріли Бориса Парменовича Іовенко і цьому побили рукоятками голову, який теж відвезений до лікарні. Ще побили голову Лавриненку Г.; коли пришли до сторожі пожежної дружини, заходилися коло сторожа Мазура Ф., який скричав «на пожар», чим і врятувався; і взагалі багато хто покуштував рукояток наганів від цих голів».

За тодішньою традицією, редакція переслала листа до контрольної комісії Робітничо-селянської інспекції, яка розбирала правопорушення членів партії. Як і годиться, КК РСІ завела окрему справу, а «партслідчий» добросовісно зібрав докупи всі наявні матеріали. Особливою ця справа стала тому, що, по-перше, на головних персонажів швидко надійшов і був підшитий додатковий компромат, а по-друге, збереглися протоколи допиту як свавільників, так і потерпілих, завдяки чому можна скласти власне уявлення про петрушинські події. І, відповідно, оцінити ефективність компартійного правосуддя.

Серед додаткових матеріалів привертає увагу лист комуністки з Петрушина Параски Фомівни Шихуцької:

«Наприкінці березня ц.р. партосередком с. Петрушин мене було затверджено до кандидатів КП(б)У. З того часу секретар партосередку Косовець Данило почав до мене приставати. Наприклад, 2/V після урочистих зборів він попросив мене залишитись поговорити «про щось». Цілком довіряючи йому, як секретарю партосередку, я залишилась. Він запер двері і почав намагатись мене згвалтувати. До того він умовляв мене погодитись на життя з ним, кажучи, що «як твій чоловік буде сваритись чи кричати, я його сошлю». Я звільнилась того вечора лише тому, що встиг підбігти мій чоловік. І взагалі він весь час до мене пристає, домагаючись примусити жити з ним. До того ж він досі анкети моєї до Райпарткому не передав. Прошу Контрольну комісію притягти Косовця до відповідальності, щоб дати мені можливість спокійно жити на селі».

До цієї історії ми повернемося трохи далі. А ще була записка одного із районних працівників (підпис нерозбірливий) до голови комісії:

«Тов. Вдовиченко! Ходос мне сказал, что у тебя в К.К. имеется материал на работников Петрушинского сельсовета Дашко и Батухно. Об этих хлопцах у меня имеется материал следующего порядка:

Батухно часто устраивает попойки с кулаками. Женат на дочери кулака Селивона Андрея, где он и пьянствует. Вследствии этого Селивоном наличные налоги не уплачивались или уплачивались в уменьшенном размере. Был законтрактован у Селивона кабан, которого Селивон не сдал. Селяне начали бросать анонимки в сельсовет такого примерно смысла: «на каком основании Селивон ничего не платит и имущество его не описано». Сельсовет только тогда произвел опись имущества на 750 р., но это дело замяли.

Дашко, будучи председателем кооперации, вместе с другими делили изъятый при раскулачивании холст. Так что при разборе дела это учти».

Тим часом редакція районної газети «Червоний стяг» переслала ще одного листа:

«Голова сільради Петрушино тов. Дев'ять Григорій і заступник його тов. Батухно, навіть коли їм не до вподоби заключити соцумову з іншими сільрадами на краще готування до весняної сівби або на хлібозаготівлю тощо, то вони спромоглися цю умову заключити між собою щодо випивки горілки. 17 січня ц/р тов. Дев'ять скликав президію сільради, де стояло питання про хлібозаготівлю і про підготовку до весняної сівби... А треба сказати, що він з'явився на президію сільради вщент п'яний, а також і тов. Батухно, його заступник. Від їх несло горілкою, як із бочки. Коли закінчив свою доповідь тов. Дев'ять, за столом і захрапів. Навіть заснув. На другий вечір теж несло від його горілкою. Я гадаю, що він, тобто тов. Дев'ять, без горілки не може і жити. Тов. Батухно від його теж не хоче відстати, бо і він на другий вечір теж був п'яний. Може я помиляюся, бо я рахую п'яним того, від кого несе горілкою, як від бочки. Я не знаю, за що їм приходится відповідати, чи за те, що вони пиячать, чи за свою роботу. За це навіть остаточну відповідь дасть Рай КК РСІ».

Ось така купа компромату зібралася у слідчого на радянсько-партійну верхівку села Петрушина.

Одна з найбільш красномовних сторінок петрушинської історії – розгляд заяви про спробу згвалтування, поданою кандидатом у члени компартії Парасковією Шихуцькою.

Слідство проходило в два етапи. На першому, наприкінці травня, коли вже минуло добрих три тижні, партслідчий провів допит усіх фігурантів справи.

24-річна Парасковія Шихуцька більш широко висвітлила перебіг подій. Того багатостраждального вечора вона перебувала в сільбуді (сільський будинок – так раніше називали клуби), де відбулося дитяче свято на честь першотравня. «Після закінчення свята секретар партосередку т. Косовець запропонував мені залишитись, щоб «щось сказати». Я залишилася, послухала його як секретаря партосередку. Він закрив двері, а сторож, як завжди після кінця зборів, закрив ставні. В кімнаті було напівтемно. Косовець схопив мене за руки і вимагав, щоб я погодилася з ним жити, тобто, щоб я тут же на місці віддалася йому. Я стала вириватися від нього і плакати, а Косовець не пускав і намагався згвалтувати мене, обхопивши і не даючи мені вирватись. На цей час нахопився мій чоловік, Шихуцький Василь Данилович, що теж був на святі і чекав на мене на вулиці.

Чоловік застав, як Косовець держав мене в обіймах, ... почав його страмити. Косовець пустив мене і загрожував чоловіку, що віддасть його в прокуратуру. Косовець раніш намагався залищатись (ухажувати) до мене. Увечері того ж дня я в канцелярії осередку просила Косовця, щоб дав мені посвідку, щоб могла виїхати з села, бо я не хотіла після цього залишатись у Петрушині.

Косовець відмовив. З того часу Косовець перестав кликати мене на партзбори, навіть відкриті. З березня місяця й досі не передав моєї справи [щодо переведення у дійсні члени КП(б)У] на затвердження райпарткому. Разом зі мною подали заяви про вступ до партії 5 селянок (біднячки і одна середнячка), але їх ніколи не кличуть на збори і не дають ходу справам. Проміж себе ці кандидатки говорять, що не слід вступати до осередку, бо Косовець буде знущатися, буде намагатися згвалтувати».

Василь Шихуцький (33 роки, коваль-тракторист, член профспілки і член Комітету незаможних селян) повністю підтвердив свідчення дружини: «днів за 6-7 до 1 травня я одержав від своєї дружини Шихуцької Параски листа, в якому вона написала мені, щоб я забрав її з Петрушина до себе в радгосп «Промінь». Причини не зазначала. Я помітив, що щось негаразд і взяв відпустку, щоб приїхати в Петрушин. ...Я ввійшов у сельбуд, де я в напівпільмі помітив свою дружину, яку держав за руки Косовець. Помітивши мене, Косовець випустив мою дружину, яка прожогом кинулася до мене. Косовець хутко перейшов до другої кімнати. Я зайшов туди з дружиною і почав страмити Косовця. Потім ми вийшли всі троє на вулицю до канцелярії осередку. Ще до того, коли він був із моєю дружиною в сельбуді і намагався її згвалтувати, він умовляв її жити з ним і не боятись свого чоловіка ..., бо, мовляв, я зберу на його матеріал і вишлю з району».

Самого Данила Косовця допитали наступного дня, тож він вже знав основні пункти звинувачень. Його свідчення геть не співпадають, це взагалі абсолютно інша версія подій. «Шихуцьку Параску я знаю з того часу, як приїхав до Петрушина, цебто місяців два. Шихуцька людина активна і гарна була до приїзду свого чоловіка. Тепер не з'являється на збори, хоч її викликаємо. 2 травня вдень я був у сельбуді, де відбувався дитячий ранок. Там була і Шихуцька. Я ще зранку почув, що вона з чоловіком своїм мала скандал напередодні.

Коли закінчилось свято, Шихуцька стояла з жінками в кімнаті (залі). Я відкликав її на кілька кроків, тут же в залі, і запитав, що в них трапилось із чоловіком і як їм не сором. Шихуцька сказала мені, що якась Маша наговорила її чоловікові, ніби вона, Шихуцька, гуляє зі мною. Кажучи це, Шихуцька була весела, сміялась, казала: брехня Машина відкрилася і з чоловіком своїм вона поладила справу. Я на це відповів, що викличу її з чоловіком до сільради, щоб остаточно ліквідувати цю справу. Наодинці я з нею в цей день не був... Коли вже Шихуцька виходила з сільбуду, назустріч убіг її чоловік Шихуцький Василь, п'яний, і ударив її разів зо два кулаком, кажучи: «Ти, блядище, і вдень з ним не наговорилася!». Я стояв із зав. сільбудом т. Бичиком і сказав Бичику: «Ото дурень, що б'є свою дружину». Потім я пішов другими дверима із сільбуду. Шихуцький наздогнав мене і каже: «Нащо ти від мене одбиваєш дружину?». Я запропонував йому піти до сільради і поговорити з ним. Він погодився.

До сільради прийшла і Шихуцька Параска, і багато членів осередку: Почепня (голова Ради), Батухно та інші – чоловік 8. Тут ми домовилися з Шихуцьким. Він визнав, що він був винний, що був п'яний. Шихуцька Параска тут же почала уговарювати свого чоловіка, кажучи, що зі мною у неї нічого поганого не було, не було ніякого ухажування, соромила його за скандал і образу. Я почав складати на Шихуцького акта за биття дружини, тоді Шихуцький почав просити, а Параска Шихуцька теж – просити, щоб справи не заводили. Тов. Почепня пропонував, щоб Шихуцький перед [всім] складом вибачився. На це Шихуцький не погодився. Але я вирішив справу припинити і закінчити мирно».

За компартійними канонами, партійці зображувалися виключно мужніми, сміливими, принциповими, безстрашними (пригадайте хоча б кінофільм «Комуніст» та йому подібні ідеологічні витвори). А оскільки боролися вони за справедливість і світле майбутнє, то правда для них – понад усе. Всі спроби відійти від «канонічного» шаблону загрожували їх авторам звинуваченням в антирадянській пропаганді. В реальності ж, як правило, все було з точністю до навпаки.

Косовець відверто і цинічно бреше. Бреше не в деталях, а глобально, все перекручуючи і ставлячи з ніг на голову. Косовець і не думає

захищатися, він рішуче викриває підступний наклеп. Шихуцький нібито п'яний і б'є дружину, називає «блядищем», а потім ледь не вибачається перед всіма. Здається, сам слідчий підказав партсекретарю лінію захисту, бо він поводить себе занадто зухвало і не боїться, що його виведуть на чисту воду. Із розповіді Косовця взагалі виходить, що Шихуцька обмовила таку гарну і прекрасну людину. Тут уже б її слід притягати до відповідальності за наклеп, але зрозуміло, що слідчий «тактично» не звертає на це жодної уваги і не доводить справу до абсурду (інакше взагалі не зрозуміти, для чого Шихуцька писала заяву в Контрольний комітет). Не цікавить його і повне розходження у показах головних свідків: він і пальцем не поворухнув, аби розібратися з такими різючими розбіжностями.

І апогей вистави про торжество закону – висновок партслідчого по даному епізоду, винесений 9 липня 1932 р.: «Звинувачення т. Косовця в намаганні згвалтувати т. Шихуцьку нічим не доведено, і його треба відкинути».

Занавіс.

Ця історія красномовно розкриває механізми компартійного правосуддя. Вочевидь, спершу «на горі», придивившись до персонажів справи та їх досьє, вирішили, що Косовець, Дашко і Батухно – «свої люди» (сумлінно і вірнопіддано, без будь-яких зайвих питань, виконують всі партійні директиви та кампанії), тож поводяться з бешкетниками вкрай делікатно. Різні там «перегини», порушення соціалістичної законності – то таке, нестача досвіду, адже ще молоді. Посваримо і будуть вести себе більш пристойно.

А якщо нема команди «фас», слідчий не виказує жодної уваги до епізоду про згвалтування. Він би взагалі викинув заяву Шихуцької, однак у суспільстві «Павликів Морозових» така свавільність могла дорого коштувати вже самому слідчому. Сталін за подібне суворо карав. Тож зліпили щось, аби було, і видали «на гора» результат «напруженої дедуктивної праці» («не доведено»), не особливо переймаючись, що у всі боки нагло стирчать «білі нитки».

І це при тому, що постраждалі – не якісь там «куркулі» чи сумнівні типи, а партійці і радянські активісти. Що вже казати про простих селян, які взагалі залишалися беззахисними як перед місцевими «царьками», так і перед репресивним державним механізмом.

А тепер – безпосередньо про бешкетування петрушинського активу та їх хуліганські дії щодо інших селян.

Пізнього вечора 2 травня 1932 р. побоїв зазнали декілька селян. Ключовий епізод – знущання над Миколою Андрійовичем Ярошенком,

якого партійці ледь не вбили. 21-річний юнак («по соцстану батько куркуль, від якого відмовився через газету «Червоний стяг», квитанція №413 з 28 лютого 1932 р., але іноді я хожу до батька в Петрушин, а батько мені возить їжу в Чернігів, зараз живу в Чернігові на Південній вулиці у знайомого гр. Шевеля Миколи, до судвідповідальності не притягався»), на допиті розповів, як «6 березня 1932 р. пішов в с. Петрушин до свого батька й мене невідомо хто ранив в ногу. Після чого мене відвезли в Чернігів на лікування в Радлікарню. Пробувши 10 днів на лікуванні, батько мене забрав додому в с. Петрушин і я лікувався в Петрушині до 2 травня 1932 р.».

Того вечора Микола сидів на колодках біля батькової хати з Надією Томаш і Іваном Демидовичем Каленіченко, коли близько півночі підійшли Батухно, Дашко і Косовець. Прогнали співрозмовників Ярошенка, а далі «Батухно повалив мене на землю спиною доверху, придавив голову до землі та держав, а Косовець і Дашко били по спині чобітьми, а потім Дашко став мені на спину, почав топтатися та плигати по спині, після чого Косовець і Батухно били носачами під боки і по спині та рукоятками нагану».

Коли Микола намагався кричати, компартійці «почали бити чи дручками, чи наганами, я не пам'ятаю, бо я був уже не притомлений. Пам'ятаю, що Батухно зав'язав мене за шию попругою, я піднявся на ноги й мене Батухно вдарив, я впав. Зав'язавши попругою, мене потягли за ноги на город Лук'яненка Івана Борисовича, де Батухно напхав мені в рот землі й почали бити». Далі Ярошенка за ноги потягли за село, біля невеличкого ставу підняли, «і коли я стояв уже на ногах, Батухно запропонував іти у воду, крикнув: «Прощайся зі світом». І хтось вистрілив – гадаю, що Батухно; з мене злетів картуз і я почав пити воду, коли упав, почув хтось з них сказав: «Коли й живий, то здохне», і після чого пішли. Я, залишившись у воді, напився води, прийшов до пам'яті, чув як казав Батухно: «Коли жив, то сошлемо на Соловки, бо влада в наших руках». Коли я вже зовсім опам'ятався, я рачки поліз тікати й вони мене хоть і шукали, не знайшли».

Ось така моторошна історія сколихнула Петрушин на травневі свята 1932 р. Що ж пояснювали на допитах члени партії, яка «озброює радянських людей марксистсько-ленінської теорією і досвідом комуністичного будівництва, вчить мужності, беззавітній відданості Батьківщині, справі великого Леніна»? А вони знову безбожно брехали. Який Ленін – такі й справи.

Партсекретар Данило Косовець, як і у випадку зі спробою згвалтування Парасковії Шихуцької, вигадував щось неймовірне. «В цей

день по селу було багато п'яних і було декілька бійок біля кооперативу. Ми вирішили пройти по селу з метою попередити бешкети, бо чуто було стрілянину». Оцінімо останню фразу: вирішили попередити бешкети, бо вже стріляли. З одного боку, попереджувати вже якось запізно. З іншого – в свідченнях відсутні навіть будь-які натяки на спроби розібратися, хто і в кого стріляв. Вочевидь, про стрільбу також прибріхано.

Далі зловмисники пішли на куток, де жив потерпілий: «покликали Ярошенка на середину вулиці. Попитали де його обріз. Ярошенко відповів, що його обріз у якогось Караховця». При чому, спершу Ярошенко «відмовлявся признатись, а потім, як ми всі троє «дали йому по разу», тобто ударили кулаком, він признався». Чергова картина маслом: «дали йому по разу», і він признався. І далі: «На городі (не знаю на чийому) ми запитали Ярошенка, з ким він крав і кого вони обікрали. Ярошенко визнав штук 4 кражі і хто саме крав. Признались ми примусили побивши його, бо без цього він не признавався. Дізнавшись про крадіжки, ми його покинули на городі. Ми на нього не стріляли. На мотузці не вели».

Чудовий взірець правосуддя у розумінні низових членів партії: ходи собі по селу, бий морди – раптом хтось признається у «штуках чотирьох» крадіжках. Або й у всіх п'яти. Навіщо взагалі та міліція, тут одних Косовців вистачить.

Отже, Косовець з товаришами не просто глумилися над людьми, а проводили щось на зразок «виховної роботи» з соціально ворожими елементами. Щоправда, його поплічники не встигли виробити єдиної версії захисту, хоча мали для цього більше трьох тижнів – це ж яка була віра в безкарність своїх вчинків!

Василь Дашко, один із петрушинських будівничих «найсправедливішого суспільства в світі», взагалі пішов «у відмову»: мовляв, яка там північ, коли вже о «7½ годині я пішов безпосереднє додому і нікуди не заходив. І більше з дому не виходив. Про побої я почув уже 3/V на колгоспівському дворі. Але хто побив, я не чув. Я ні 1, ні 2 травня горілки ні з ким не пив і взагалі ніколи не п'ю». А ще Ярошенко Микола – «зłodій, хуліган». Він взагалі сам себе «підстрелив із уріза ще восени».

На жаль, у справі відсутній протокол допиту ще одного «чесного, принципового і непідкупного», голови сільради Семена Батухна. Вочевидь, він теж геть усе заперечував. Однак на початку липня, коли прийшов час підбивати підсумки розслідування, слідчий збагнув разючу невідповідність брехні Дашка і Батухно (ніде не був, нічого не робив) з брехнею Косовця (мирно ходив по селу та проводив профілактику

бешкетування, а якщо кого й бив, то виключно із найкращих почуттів і з метою розкриття «штук чотирьох» злочинів). Якщо перший варіант заводив у глухий кут, то «свідчення» Косовця дозволяли легко і просто спустити всю справу на гальмах.

Тож довелося Дашку і Батухну, потупивши очі, підписувати папірець, де значилося: «свідчення тов. Косовця в цій справі, дані партслідчому 26 травня, стверджую. Від попереднього свого свідчення, даного 25/V, відмовляюся». Іншими словами: простіть, дядку, збрехав, більше не буду. Ось тобі і чесні, принципові, справедливі...

А взагалі у цій справі що не протокол, то справжній шедевр. Колишній директор школи, а нині просто вчитель Яків Силович Андрієвський розповідає, як 2 травня після сьомої години вечора пішов додому. А «по дорозі я запитав у хлопців, що сиділи біля двору на колодках, чи є в них зброя. Вони відповіли – «нема». Я тоді пішов безпосереднє додому. Хлопців тих я не пізнав, бо було вже темно». Уявили собі картину? Пізній вечір, сидять якісь незнайомі хлопці. Мабуть, підозрілі, якщо Андрієвський запитав про зброю. А коли сказали, що нема, то зі спокійною совістю пішов додому. Чому ж тоді питав?

«Йдучи вперед вірним, ленінським шляхом», компартійці самі не помітили, як їхні недолугі пояснення змалювали апокаліптичну картину типових сільських буднів початку 30-х років: на вулицях безладна стрілянина, купа п'яних і незнайомих, бійки і бешкетування. І в цьому хаосі мужньо обходять село з наганами в руках безстрашні комуністи. На ходу розкривають злочини і виявляють грабіжників, знаходять обрізи та іншу зброю. Ну прямо тобі матеріал для комітету з нагород за мужність та незламний дух.

От тільки всі інші свідчення чомусь змальовують зовсім протилежну картину...

А може й справді Косовець, Дашко і Батухно, хай і з перегинами, приборкували небезпечних злодіїв? Може й справді у постраждалих обрізи у кожній хаті в підпіччі, а за душею – злочин на злочині, що нема де й клейма ставити?

Як свідчив той же Дашко, «Шихуцький Василь чіплявся до Косовця за те, що ніби Косовець ухажує за його дружиною..., Ярошенко Микола і Лавриненко Грицько – розкуркулені, крім того злодії, хулігани... Іовенко Борис – людина тиха, хоч і часто випиває».

А що голову розбили Лавриненку, так то людські плітки. Косовцю ця картина бачиться зовсім інакше: «Батухно і Дашко, які його знали, запитали: «Чого ти пізно бродиш, бандит?». Що він відповів, я не пам'ятаю. Тоді Батухно і Дашко пхнули його на землю. Лавриненко упав,

бо був п'яний. Коли ми пішли від нього, він схопився і побіг». Симулянт, одним словом. Ну як тут пройти мимо і не «надавати по разу» «п'яному бандиту»? А заодно усім іншим злодіям, хуліганам, п'яничкам та ревнивцям.

Але ж тим і цікава ця справа, що містить допити ще й постраждалих. Як рядових селян, так і активістів радянської влади.

Борис Олексійович Іовенко (40 років, середняк) був серед тих, кому того вечора дісталось наганом по голові. Близько дев'ятої вечора 2 травня він направлявся до сільбуду у компанії Степана Митрофановича Левоненка, Данила Федоровича Іовенка та Максима Якимовича Клоновця.

«Нас наздогнали голова сільради Батухно Семен, голова кооперації Косовець і голова колгоспу Дашко. Порівнявшись із нами, на запитання Клоновця: «Хто це йде», один із голів ударив Клоновця під бік... Клоновець зразу побіг від нас. Тоді Батухно кинувся до Левоненка Степана з кулаком, замахнувся й звелів: «Увойди». Левоненко втік. Іовенко Данило обернувся до голів і сказав: «Що це б'ються, що всі тікають?». На це Косовець ударив кулаком Іовенка Данила по голові. Іовенко упав. Я злякався і хотів тікати. Коли тільки я обернувся, мене хтось із голів ударив револьвером по голові, розбили голову (кожу). Потім мені сказав Пугач Іван Семенович, що мене вдарив Батухно. Теж потвердив Ющенко Василь Антонович. Ударивши мене, голови побігли кудись... На другий день (3 травня) я поїхав до лікаря в с. Роїще, де мені зроблено перев'язку і дано посвідку про побої. Посвідку я здав слідчому судовому. Повернувшись із лікарні, я на селі почув, що побито було ще Ярошенка і Лавріненка. Ми, громадяни с. Петрушина, помічаємо, що Косовець, Батухно і Дашко часто бувають п'яні».

Активістка і постраждала Парасковія Шихуцька (нагадаємо, кандидат у члени ВКП(б)) оцінювала ситуацію в тому ж руслі:

«Ярошенко і Лавриненко належать до розкуркулених, але нічого поганого за них не знаю і не чула. Що ж до Іовенка Бориса, то це людина тиха, нікому ніякої шкоди не робив. Не відомо мені, як активістці села, щоб Іовенко не виконав якихось обов'язкових податків.

Всі селяни, і колгоспники в тому числі, незадоволені з Косовця, бо він розорив всю організацію і кооперацію. Краму нема, гроші розтрачує. На 1 травня люди збиралися виїхати в поле, але ніхто не зорганізував роботи, верхівка села гуляла і пиячила, ходили в галстуках».

Як зауважує її чоловік Василь Шихуцький: «До приїзду в Петрушин Косовця, і Батухно, і Дашко були гарними робітниками, виконували всі завдання вчасно. Тепер робота в селі ослабла. Ні на 1 травня, ні на 22

травня (свято Миколи) роботи в полі не було, крім на шкільному городі. Не було організовано роботи. Сама верхівка села (голови) гуляли».

Федір Григорович Мазур (40 років):

«Вночі з 2 на 3 травня я чергував у пожежні. Години біля 1-ї ночі я і сторож кооперативу Кисловець Дмитро Григорович почули на вулиці крики «пробі» – кроків за 100 від нас, ... де, як потім виявилось, було побито Лавриненка Грицька... Ні про Ярошенка, ні про Лавриненка Грицька я ніколи нічого поганого не чув. Я помітив, що Батухно був трохи випивши».

Допитали і 19-річну Надію Іванівну Томаш – дівчину, що була в компанії Ярошенка, який найбільш постраждав того вечора:

«2 травня ц.р. я сиділа на колодках з Ярошенком Миколою біля його двору... Незабаром до нас підійшли три голови: Косовець, Батухно і Дашко. Батухно звелів Каленіченку і мені піти звідси. Ми послухали їх, як старших (начальства), і пішли. Пройшли кроків із 100 і почули як Ярошенко Микола сильно закричав: «ой, ой». Ми злякалися і побігли додому. Вертатись ми побоялись, тим більше, що били Ярошенка «начальники». Назавтра я почула на селі, що Ярошенка Миколу тяжко побито... Ярошенко Микола – хлопець хороший, нічого поганого про нього я не знаю і не чула».

Мати потерпілого, Катерина Іванівна Ярошенко:

«Я почула вперше, що мого сина важко побито, від своєї дочки і зятя – 3 травня. Син лежав побитий в хаті у громадянки, прізвища не пам'ятаю, по-вуличному «Симонихи» М. Звідки сина повіз у Чернігівську лікарню мій чоловік Ярошенко Андрій – батько Миколи». І згорьована мати відверто не розуміє причин такої люті нападників: «За що били мого сина, я не знаю. Ніякої ворожнечі у мого сина і в нас не було ні з ким із голів».

Ні, не були для простих петрушинців злочинцями ні Ярошенко Микола, ні Лавриненко Григорій, ні інші потерпілі. Що, власне, підтверджується відсутністю будь-яких інших компрометуючих документів щодо них у наступні роки. Якщо і наведені свідчення когось не переконали (мовляв, зацікавлені сторони, виправдовувалися і викручувалися), то крапки над «і» розставляє розповідь сільського «смотрящего» – райуповноваженого по засівкамpanії Юрія Давидовича Єселевського (35 років, службовець-учитель). Важко сказати, навіщо слідчий, якого геть не цікавив пошук істини, допитав райуповноваженого. Єселевський, хоча і був відсутній у Петрушині з 26 квітня по 7 травня

через хворобу, сумлінно розповів про все, що дізнався в селі про ці події. У підсумку вийшов доволі цікавий і інформативний «погляд зі сторони»:

«Коли я повернувся до Петрушина, хазяїн квартири, де я проживав, розказав мені по секрету, що нібито секретар партосередку т. Косовець, голова сільради Батухно і голова колгоспу т. Дашко 2 травня вночі у п'яному вигляді побили 4-х громадян с. Петрушина, а одного з них побили до півсмерті, якого і відвезли до райлікарні в Чернігів. Розказав, що ніби тому громадянинові прострелили голову і тягали в якійсь рівчак і там покинули його, думаючи, що він убитий.

Після цього я запитував у Косовця, Батухна і Дашка, що в них трапилось, чи правда, як ідуть по селу чутки, що ви побили громадян. Всі троє товаришів відмовилися, сказали, що нічого не трапилось. Лише т. Косовець наодинці зі мною визнав, що лише одного хулігана, сина куркуля, карного злочинця, трохи побили...

Не дивлячись на поширення по селу чуток про цю справу, ні в сільраді, ні в партосередкові про це не обговорювалося. На зборах одноосібників 8 травня, де я робив доповідь про постанови уряду відносно хлібозаготівель, ... не було з боку присутніх громадян (а було більше як 100 чоловік) жодного запитання чи виступів, крім одного бригадира-тракториста...

До цієї події я помічав, що засівна кампанія і взагалі робота на селі йшла більш-менш задовільно. Після цього випадку (побоїв) робота занепала, не дивлячись на всі зусилля як з мого боку, так і з боку окремих активістів. Т.т. Косовець, Батухно і Дашко формально бралися до роботи, але помітно було, що вони пригнічені, щільно пов'язані особистою дружбою...

Характерний для висвітлення настроїв цих трьох товаришів такий факт. Один із членів колгоспу (здається – Лобас) виявив у якогось цигана проданого йому колгоспником воза та зброю. Зброю він від цигана забрав і приніс до колгоспу, і виявив, хто саме продав колгоспне майно. Заявив про це голові колгоспу т. Дашко. Але останній не вжив жодних заходів, щоб відібрати воза і покарати злочинця. Не звернув на це уваги і голова сільради т. Батухно, якому я особисто про це сказав. На мою думку, таке ставлення тт. Батухна, Дашка і Косовця пояснюється їхнім небажанням нажити собі зайвих ворогів на селі, які могли б проти них щось сказати, хотіли нажити дешевого авторитету навіть у злочинців...

Характерно, що селяни добре знають цю справу, але жоден з них при мені нічого про це не говорить».

Власне, окремі деталі красномовніші за будь-які факти: після побоїв робота в селі занепала, хулігани «пригнічені», не бажали нажити зайвих ворогів. А найголовніше – «селяни добре знають цю справу». Не говорять

про неї лише тому, що вже навчені гірким досвідом, знають ціну правосуддю у «найсправедливішому суспільстві в світі» і відверто не вірять у покарання винних.

Врешті, вирок цілком підтвердив їх побоювання.

9 липня 1932 р., за два місяці після описуваних подій, у партслідчого нарешті дійшли руки аби поставити крапку у справі «про биття громадян с. Петрушина». Сам процес розслідування полягав у тому, що були допитані всі ключові особи, а потім слідчий порівнював їх покази (під певним кутом зору, зрозуміло) і виносив вердикт. Власне, тут би і одного-двох днів вистачило, а не те що місяців.

«Закінчивши слідство в цій справі, приходжу до висновку:

1. Що з фактів, зазначених у дописах, стверджується лише легкі побої громадян: Ярошенка, Лавриненка, Іовенка та інших, із яких перших двоє належать до карного елементу села».

Здається, якби подібні «легкі побої» нанесли куркулі комуністам та активістам, то кваліфікація злочину була б кардинально іншою. Нагадаємо, що Йовенку розбили наганом голову, Лавриненку також, але ще й надавали добрячих стусанів. А Ярошенко взагалі лише дивом залишився живим. Він зазнав жорстоких побоїв (і ногами били, і наганами, і палицями, ще й стрибали по спині, поваливши на землю), потім, накинувши зашморг на шию, потягли за село, на краю одного з рівчаків не лише імітували розстріл, але й справді стріляли (куля збила картуз на голові), і взагалі були повністю впевнені, що Ярошенко мертвий. А за кілька хвилин навіть повернулися, аби добити, якщо раптом залишився живим. Ось так виглядають у комуністичному правосудді «легкі побої».

Окрема історія – термін «карний елемент», що є відвертою фальсифікацією. У протоколі допиту Миколи Ярошенка чорним по білому значиться: «до судвідповідальності не притягався». Не значиться за ним проблем із законом і в подальшому. Зрештою, всі інші свідки також чітко і недвозначно вказували, що жодної провини ні Ярошенко, ні Лавриненко не мають.

«2. Звинувачення т. Косовця в намаганні звалтувати т. Шихуцьку нічим не доведено, і його треба відкинути».

Про цю історію ми вже згадували: ніхто й не збирався щось доводити. В матеріалах слідства є свідчення, що в Петрушині було ще 5 селянок – кандидаток у члени ВКП(б), які «поміж себе ... говорять, що не слід вступати до осередку, бо Косовець буде знущатися, буде намагатись

згвалтувати». Навіть просто дорікнути чи зробити зауваження партсекретарю за непристойну поведінку не вважали за потрібне.

«3. Що злочин, скоєний тт. Косовцем, Дашком і Батухном, був викликаний не мотивами особистого характеру, а неправильним розумінням ними методів боротьби з хуліганством і з карним елементом».

Ключовий момент маніпуляцій партслідчого і яскравий приклад соціального «расизму», на якому ґрунтувався компартійний «беспредел»: достатньо назвати постраждалих хуліганями, карним елементом чи куркулями, як вони миттєво ставали людьми другого сорту і перетворювалися у безправних рабів.

«4. Що ця справа не відбилася негативно на роботі села (головні кампанії на селі, як весняна засівна, полільна, мобілізації коштів та інші – пройшли досить успішно)».

Ще одне ключове формулювання, яке найбільше впливало на долю нашкодливих партійців. Успішна «робота на селі» ставала такою собі всепрощальною індульгенцією, тоді як будь-які провали в цій «роботі» миттєво розвертали ситуацію на 180 градусів і навіть сумлінних партійців перетворювали у невинуватих злодіїв.

«5. Що всі звинувачені визнали свою провину, мотивуючи її намаганням викорінити хуліганство».

От чого-чого, а «визнання своєї провини» протоколи якраз і не містять. Єдине, що вони визнали, так це зізнання Дашка та Батухна у відвертій брехні: «свідчення тов. Косовця в цій справі ... стверджую. Від попереднього свого свідчення ... відмовляюся».

«6. А тому, виходячи зі всього вищенаведеного, вважаю, що справу цю в порядку судово-слідчого процесу треба припинити, а перевести в с. Петрушині показовий процес в порядку партсуду і в залежності від ходу справи накласти на звинувачених покарання по лінії партійній та адміністративній».

Отже, жодного криміналу, покарання має бути лише по партійній лінії.

31 серпня свій вердикт винесла президія Чернігівської районної контрольної комісії Робітничо-селянської інспекції. Тут цілком погодилися, «що з фактів, зазначених у дописах, стверджуються лише легкі побої громадян Ярошенка та Лавриненка, які належать до карного елементу села» (Ювенко на «карний елемент» аж ніяк не тягнув, тож його

вирішили взагалі не згадувати) і що підсудні мотивували «свою провину намаганням викорінити хуліганство». За таку боротьбу з хуліганством орденів не дали, а постановили наступне:

«Вважаючи на те, що злочин, скоєний т.т. Косовцем, Дашко та Батухно, був викликаний не мотивами особистого характеру, а неправильним розумінням їми методів боротьби з хуліганством та карним елементом, що на виконанні всіх головних кампаній ця справа не відбилася негативно, а навпаки пройшли досить успішно, що всі звинувачені визнали свої помилки, засудили їх та дали обіцянку їх ніколи не повторювати, а тому винести їм сувору догану».

Впадає у вічі формулювання, «що на виконанні всіх головних кампаній ця справа не відбилася негативно, а навпаки пройшли досить успішно», від якого стає дещо моторошно¹⁴³.

Слід зауважити, що справу про петрушинські події розглядала також і прокуратура, Косовець, Дашко і Батухно навіть отримали 2 роки умовно. Однак це була відверта судова вистава, від якої засудженим не було ані холодно, ані гаряче.

З подальшою кар'єрою у всіх трьох бешкетників не склалося. Але не тому, що вилізла боком петрушинська історія. Навпаки, схоже, вона якраз і притупила їхню пильність, партійці повірили у свою безкарність і не зробили належних висновків.

*** *** ***

¹⁴³ За матеріалами справи: ДАЧО. – Ф. П-9. – Оп. 1. – Спр. 572. – Арк. 1-28.

Розділ 5 Збройний опір

Радянська влада старанно приховувала всі випадки протестних акцій під час «колективізації» та Голодомору, документація про подібні події завжди максимально засекречувалася. Відтак офіційна пропаганда формувала таку собі матрицю «щасливого» життя народу у «найкращій» країні світу. Воно було б ще більш щасливим, от тільки кляті «куркулі» та інші «вороги народу» вперто намагалися зіпсувати оте «раювання». А іноді дошкуляли «продовольчі труднощі» – наприклад, у 1932-1933 рр. Тож багато хто й сьогодні погано уявляє справжні масштаби народного опору.

Неспокійна осінь 1932-го

«Спецдонесення» за останній квартал 1932 р. про «випадки терактів» на території Чернігівської приміської смуги, як і всі інші подібні документи, мав обов'язковий гриф «цілком таємно».

Отже, як реагували люди на заслання та арешти «розкуркулених» і «ворогів», закриття церков, реквізицію (іншими словами – конфіскацію) продовольства та загрозу небаченого голоду?

19 жовтня 1932 р. у селі Шибиринівка поблизу сільради скоєно замах на його голову Пасічного Кирила Тимофійовича. Втім, обійшлося – постріл із «гладкоствольної зброї» спричинив лише незначне поранення.

16 листопада у селі Кувечичі спалахнула пожежа в дитячих яслах колгоспу імені Р. Люксембург. Підозрюють підпал.

19 листопада у селі Пльохові підпал колгоспної клуні з хлібом завдав збитків на 3900 карбованців.

24 листопада у селі Анисові двічі стріляли у голову сільради – не вцілили.

6 грудня о 9-й годині вечора у селі Количівка пострілом через вікно вбито активіста радянської влади, члена колгоспу Яценка Павла Дмитровича. Того ж дня поранення в ногу в селі Кувечичі отримав голова споживчого товариства, член партії Шпак Ісак Давидович.

23 грудня у села Табаївка також пострілом через вікно вбито члена ревізійної комісії колгоспу Пінчука Миколу Даниловича.

27 грудня на залізничному роз'їзді Осняки убито голову КНС (комітету незаможних селян) і завгоспа колгоспу села Гучина Ріпкинського району Бжолу Павла Федоровича. Загиблому нанесено

поранення в живіт під час посадки в потяг, від якого той помер за дві години. Вбивця втік із місця пригоди¹⁴⁴.

Між тим, зведення охопило далеко не всі випадки народної помсти радянським активістам – палким учасникам всіх злочинних кампаній того часу. Так, у ніч на 12 листопада новий замах на вже згадуваного голову Шибиринівської сільради Пасічного Кирила виявився фатальним для останнього. Його вбито знову ж таки пострілом через вікно у сусідньому селі Москалі. Зловмисники влізли в приміщення і забрали у Пасічного револьвер та гаманець. Пізніше міліція рапортувала про розкриття вбивства. Був затриманий мешканець села Кувечичі Шостак Михайло Степанович, якого обласним судом 16-17 квітня 1933 р. засуджено до розстрілу. Довгий час каральним органам не вдавалося вийти на слід ще двох співучасників замаху – Івана Дем'яновича Гоя та Олександра Семеновича Олейника, які втекли і переховувалися невідомо де (можливо, справа не тільки в добрій конспірації: за даними чернігівського дослідника В. Шкварчука, двох міліціонерів, які виїхали розслідувати вбивство і по дорозі запили, навіть віддали під суд). Втікачів «здали» лише 3 травня 1933 р.: міліція отримала інформацію про перебування Гоя і Олейника в лісі поблизу села Мохнатин і зуміла захопити обох сплячими. Під час обшуку знайдено револьвер та гаманець Пасічного.

Як бачимо, доведені до відчаю і загнані в куток народні маси опиралися як могли, і переповнена чаша народного терпіння іноді призводила до кривавих інцидентів.

Зрозуміло, на місце вбитих активістів відразу приходили нові. І та ж таки Шибиринівка навесні та влітку 1933-го буде серед тих населених пунктів поблизу Чернігова, де голодування набуло крайніх форм. Вже 1 квітня 1933 р. Чернігівський міськпарткомітет КП(б)У змушений був прийняти рішення «виділити відповідну кількість продуктів у фонд громадського харчування» колгоспу Шибиринівки. Але це мало допомогло: наприкінці травня по Чернігівському району взято на облік близько 100 господарств, «переживаючих голод», з яких 25 – у Шибиринівці. На той час померло вже 6 чоловік, а трупи валялися на вулиці впродовж трьох днів(!). За весь 1932 р. у селі кількість померлих становила 21 чоловік, тоді як лише у червні 1933 р., у розпал Голодомору – 15, а в липні – 17 (всього за рік – 70). Схожа ситуація була і в Москалях Шибиринівської сільради: двоє померлих у 1932 р., і 9 в одному тільки липні 1933-го (а всього за рік – 33). Здається, ці цифри красномовніше за будь-які інші факти промовляють, чому подеколи уривався народний

¹⁴⁴ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 51. – Арк. 1.

терпець і звичайні українці у відчаї бралися за зброю, влаштовуючи справжнє полювання на місцевих представників ненависної влади.

Шестовиця **Непокірне село**

Суцільні репресії та терор з боку комуністичної влади у 1920-х – початку 1930-х рр. підірвали народні сили для опору, в більшості випадків ми спостерігаємо лише поодинокі випадки «терактів» та непокори. Особлива ситуація склалася в селі Шестовиця, де селяни, обурені брутальними діями влади щодо розкуркулення та висилки односельців, влаштували справжню війну радянським активістам.

18 березня 1932 р. у Шестовиці мала місце так звана «жіноча волинка». Юрба із приблизно 300 жінок (за іншими даними – до 500) зібралася біля хати «куркуля» Федора Кузьмовича Якуби, у якого представники влади конфісковували майно за несплату державних податків. Жінки почали розбирати майно, а потім, не дивлячись на присутність міліціонера, побили бригаду радянських активістів, яка проводила конфіскацію. У секретному міліційному спецзведенні організаторами і підбурювачами «волинки» названі:

– священник Липинський, який не завершив службу і випустив юрбу із церкви раніше, аніж на то сподівався комуністичний актив;

– колгоспник Степан Шестак, що підбурював жінок криками: «Бий гадів, жінкам нічого не буде!»;

– середнячка Савось, дружина червоного партизана, яка дрючком лупцювала керівника бригади комсомольця Дударя та його поплічників.

Виїзна сесія суду по даній справі засудила «куркульку» Оксану Якубу на два з половиною роки позбавлення волі, Степана Шестака – на два роки, Явдоха Ткач і Савось отримали по два роки умовно.

19 травня 1932 р. у Шестовиці було вбито голову сільради Халея. Міліція заарештувала підозрюваних Іллю Сизого, Петра Поповича, Федора Бешуна та багатьох інших, однак слідство забуксувало.

А вже 14 червня загинув наступник Халея – Іван Іванович Куций. Цього разу були арештовані Андрій Вітун, Іван Сизий, Ганна Міх і Сава Міх. Слідство прийшло до висновку, що вбивство вчинив Андрій Вітун, якого приговорили до «вищої міри соціальної справедливості» (так більшовицька влада називала смертну кару – розстріл).

У ніч на 11 вересня троє невідомих обстріляли колгоспників Петра Рибалку, Оникія Куцого та Степана Асауленка.

9 січня 1933 р. були підпалені хати секретаря сільради Ткача, секретаря осередку ЛКСМУ (комсомолу) і члена сільради Рибалки, голови сільради Поклада та двох колгоспників. Під час пожежі за селом було чути постріли, здійснені невстановленими особами, що на підводі їхали у напрямку міста Чернігова. Підозра впала на тих, у кого були особисті рахунки з місцевим комуністичним активом: Андрія Дмитровича Лавриненка (утік з висилки, пізніше був убитий при нападі на сільраду), Івана Костянтиновича Мекшуна («розкуркулений», але втік від висилки, був затриманий із зброєю в руках), Василь Костянтинович Мекшун («розкуркулений»), Іван Пінчук (житель села Козла – нинішнього селища Михайло-Коцюбинського, втік із висилки), Петра Сергієнка (житель села Слабина, колгоспник-бідняк, «учасник ряду пограбувань»).

Цікава подія сталася 20 січня, коли запалала канцелярія споживчого товариства. Як швидко з'ясувалося, це правління товариства (голова Федір Міх та заготовлювач Терентій Савоста) вирішило таким чином прикрити розтрату 3000 карбованців і сховати кінці в воду.

18 лютого 1933 р. особи, підозрювані у січневих підпалах, вчинили напад на сільраду. Але на той час там перебували активісти, що проходили військову підготовку. Напад швидко захлинувся, було вбито Андрія Лавриненка. Затримали і інших нападників.

«Актив села, – підсумовувалося у спецзведенні обласної ГПУ, – заляканий до того, що бояться вечорами виходити на вулицю». Аби переломити ситуацію, чекісти арештували в січні 1933 р. 8 «кримінальників», яких було засуджено на різні терміни. У лютому – ще 6 «куркулів-кримінальників засуджені Особливою Народою на різні терміни на висилку і концтабір». Відтак, «актив знову почав працювати, але робота ще слабо розгорнута. Партгрупа, що складається з 5 чоловік, всі нові обличчя і тільки ознайомлюються з селом». З останнього речення випливає, що весь сільський партосередок складався виключно з чужих, яких спеціально прислали з інших населених пунктів. Свої, зрозуміло, боялися, але очевидно, що на них і не розраховували, оскільки про «тверду руку» говорити просто не доводилося¹⁴⁵.

Однак і нові кадри, скажімо так, «не надихали». 22 травня 1933 р., «в день релігійного свята», голова сільради Балашов напився і зірвав сівбу. Його зняли з посади і 1 червня міськпартком КП(б)У рекомендував на цю посаду Брея.

Тим часом ситуація в непокірній Шестовиця продовжувала залишатися напруженою.

¹⁴⁵ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 135-135.

Газета «Колгоспна перемога» 21 квітня 1933 р. повідомляла про виїзну сесію Козлянського нарсуду в Шестовиці. Макара Зуба за «релігійну антирадянську агітацію» (наводив витяги з Євангелія, коментуючи тогочасні події) позбавлено волі на 5 років. Крім того: виселення за межі України на 3 роки, поразка в правах на 5 років (заборона брати участь у виборах, обіймати посади тощо), штраф 100 карбованців.

О 10-й годині вечора 30 травня була підпалена колгоспна клуня, де утримувалася колгоспна худоба. Якраз неподалік проходив пленум сільради, тож худобу врятували. Єдине – вогонь перекинувся на сусідню будівлю, пристосовану під дитячі ясла, яка постраждала. Підозрювали щойно звільненого Мекшуна, але той втік.

31 липня 1933 р. посеред дня загорілася хата члена правління колгоспу, полевода Граба. Господаря вдома не було, але загинув його син, комсомолец і об'їждчик, 20-річний Іван Петрович Граб.

7 жовтня о 15-й годині «з невстановленої причини» на ділянці 4-ої бригади загорілася клуня, де зберігався колгоспний реманент. Внаслідок пожежі згоріло три клуні, але худобу і реманент із них врятували.

Вочевидь, селяни не даремно воювали з місцевою владою: влітку 1933 р. в Шестовиці на повну силу лютував голод. І хоча кількісні показники 1933-го практично не виходять за рамки загальної картини (відхилення досить незначні і більш помітні на фоні наступних років: 1930 р. – 55 померлих по селу, 1931 р. – 34, 1932 р. – 39, 1933 р. – 58, 1934 р. – 66, 1935 р. – 13, 1936 р. – 22, 1937 р. – 25 чоловік). Але якщо проаналізувати статистику померлих за 1933 рік, то побачимо, що пік голодування припадає на початок літа (червень та перша половина липня; якщо в січні-травні за місяць помирало 2-4 селян, то в червні – 9, липні – 19, серпні – 5, а далі, до кінця роки, знову 1-4 померлих за місяць), коли організм людини був виснажений весняно-польовими роботами та були з'їдені останні запаси продовольства. У записах про причини смерті людей в Шестовиці двічі прямим текстом вказано: «від голоду». 2 липня від голоду померла Євдоха Сидорівна Завальна (60 років), 19 липня – Зінаїда Минівна Кругол (40 років).

Серед інших причин смерті людей відзначимо, що ремісник Пилип Петрович Колюк (39 років) утопився 27 травня, а Влас Андрійович Сизон (67 років) помер 23 червня в лікарні від операції.

Вражає і висока смертність у Шестовиці 1934 р., яка навіть перекрыла показник 1933-го. Раніше ми вважали, що перебування людей на межі виживання у розпал Голодомору призвели до проявів сильного виснаження та втрати захисних сил організму. Але сьогодні видається, що

то була розплата з боку активістів і місцевої влади за непокору і бунт у попередні роки.

«Бандгрупа» Олійника

Неспокійним видався січень 1933-го у селах Чернігівської приміської смуги.

2 січня у Количівці невідомий вистрілив із нагана у вікно будинку активіста-бідняка, члена сільської ради Лук'яна Лук'яновича Шуби. Не влучив. Міліція затримала середняка-одноосібника Миколу Дмитровича Чміля, який ворогував із Шубою.

Того ж дня в Довжику згоріла клуня рахівника сільради Коготя.

У ніч на 4 січня в Козерогах невідомі на підводі збили замок на сараї і вкрали корову в Іллі Павловича Семенця, потім таким же чином забрали кабана у Трохима Павловича Семенця. На шум збіглися люди, тож зловмисники покинули корову, здійснили декілька пострілів і зникли.

У селі Хмільниця на вулиці знайдена підвода Мирона Бруса, на якій лежав труп власника.

О 9-й годині вечора 5 січня на шляху біля села Янівка (сучасна Іванівка) вантажний автомобіль наскочив на Семена Степановича Пузирного, мешканця сусіднього Олишівського району (існував до 1962 р.), якому завдано тяжких тілесних ушкоджень.

Увечері 7 січня в Лукашівці голова сільради Олійник намагався витурлити із сільради п'яних колгоспників Н. П. Коробку та М. С. Аникитенка, при цьому «необережно поводився з револьвером» і примудрився поранити самого себе. А потім намагався довести, що стріляли в нього колгоспники.

В ніч на 10 січня в Кувечичах загорівся колгоспний сарай, пожежа знищила також два сусідніх двори колгоспників.

Посеред дня 15 січня в сільбуді (тобто клубі) Халявина п'яні колгоспники Олексій Костянтинович Топчина (26 років, колишній середняк), його брат Григорій та «7% розкуркулений» Петро Никифорович Корж через якісь особисті рахунки напали на колгоспника-активіста Буштрука і завдали останньому ножових поранень, від яких Буштрук помер. Зловмисники намагалися сховатися в лісі, але були затримані¹⁴⁶.

Але найбільше потішило міліцію «затримання бандгрупи Олійника в селі Вербичі» (нині Ріпкинського району).

¹⁴⁶ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 51. – Арк. 2-11.

Сталося це достатньо випадково. Хоча й ніхто не вводив комендантську годину, однак місцеві активісти увечері затримали на вулиці підозрілого і забажали супроводити його в сільраду «для перевірки особистості». Невідомий намагався чинити опір, а тут ще в селі перебував дільничний інспектор міліції, який швидко прибув на місце подій. Затриманим виявився Михайло Дмитрович Пінчук із села.

Від Пінчука стало відомо, що на квартирі у Михайла Дмитровича Солов'я перебувають ще двоє невідомих. Їх також затримали (називатися вони відмовилися), заодно дізналися, що кінь, на якому прибули затримані, стоїть у дворі Афанасія Івановича Литвина. Коли активісти навідалися до Литвина, у дворі стикнулися з невідомим, а ще один виявився в будинку – лежав на ліжку, самого ж господаря не було видно. Як тільки активісти зайшли в хату, слідом за ними увійшов невідомий з вулиці, напився води, і вихопив револьвер. Активісти вибігли на вулицю, підняли крик. Невідомі стали тікати, а до активістів приєдналися дільничний інспектор Коробот, уповноважений райвиконкому, інші товариші, які й почали переслідування. Втікачі відстрілювалися, тоді один із них раптом розвернувся і став наступати на переслідувачів. До нього направився Порфирій Михайлович Хвост, один із активістів, якого було вбито пострілом із гвинтівки. Тим часом міліціонер Коробот наблизився до зловмисників, одного вбив (того, що вистрілив у Хвоста), інший зміг втекти.

Пізніше впізнали вбитого, ним виявився 33-річний житель села Трудове (колишня Білоцерківка) Ріпкинського району Пилип Семенович Олійник. На його рахунку вбивство голови сільради Трудового Кузьми Адрущенко в 1922 р. (нібито через те, що Адрущенко переслідував Олійника як дезертира з Червоної армії), активіста Тимофія Адрущенко в 1926 р. (через рік Олійника засудили до розстрілу, вирок замінили на 10 років ув'язнення в концтаборі, звідки втік в 1929-му), а також вбивство голови комітету незаможних селян села Трудового Давиденка (спільно з родичем, «куркулем» Кресем, якого затримали). Ще однією жертвою став житель села Табаївка Євтушенко, який знав про минуле Олійника і збирався повідомити про це карально-репресивні органи.

Інші затримані у Вербичах виявилися спільниками Олійника:

1) Дмитро Лукич Євтушенко, 45 років, «куркуль» із хутора Протопопівка (нині не існує, знаходився північніше села Рогощі), в якого Олійник мешкав цілий рік у спеціальній схованці;

2) Михайло Дмитрович Пінчук, 35 років, середняк із села Рогощі, був затриманий за підпал і втік з-під варті;

3) Никифор Іванович Чернов, 25 років, середняк із Сибережі (нині Ріпкинського району), судимий за крадіжки.

Встановили і особу останнього зловмисника, що втік під час перестрілки: Ілля Степанович Марченко, також із Сибережі.

Як з'ясувалося, у Вербичі до Литвина група заявила, уникаючи виявлення в Протопопівці, куди прибули представники влади «у питанні виконання хлібозаготівель». Також були затримані 6 жителів Вербичів, як посібники бандитів¹⁴⁷.

Подібних «бандгруп» каральні органи у ті часи «розкривали» чимало. Хоча цілком очевидно, що вся «група» всього-то й являла собою, по суті, одного Пилипа Олійника, який мав свої, особливі рахунки з місцевим комуністичним активом. На жаль, причину конфлікту зведення не пояснюють, як і те, в чому полягало «переслідування» Олійника з боку голови сільради Адрущенка, його першої жертви. Прикметно інше: в умовах повного панування радянського активу, коли той мав повну і необмежену владу, Олійник цілий рік переховувався у Євтушенка і ніхто його не видав. Що нашттовхує на думку, що в очах простого люду Олійник аж ніяк не виглядав закінченим кримінальником і йому, як здається, співчували. У Вербичах поряд із Олійником спостерігаємо осіб, які теж мали проблеми з радянською владою. Однак у секретному міліційному зведенні ми не знайдемо згадок про інші злочини «бандгрупи», воно лише перелічує вчинки кожного «бандита» окремо.

Кривава відплата «терористам»

Чаша народного терпіння переповнилася, найбільш ненависних активістів вбивали як скажених собак, без будь-якого жалю.

У Харків, тодішню українську столицю, летіли невтішні повідомлення спецслужб: «За неповними даними за час з 1 листопада по 3 грудня [1932 р.] по області нараховується 17 терористичних актів... У всіх терористичних актах переважають вбивства і поранення, здійснені пострілом через вікно квартири або приміщення»¹⁴⁸.

До 20 грудня 1932 р. кількість терактів по Чернігівській області зросла до 48-и. 18 чоловік убито, 21 поранений, 9 замахів завершилися невдало. Заарештовано 120 підозрюваних.

Влада жорстко реагувала на всі випадки нападів на місцевий актив, кваліфікуючи це як «терористичні акти проти колгоспно-радянського активу та уповноважених райпарткомів». Найчастіше на арештованих чекали смертні вироки.

¹⁴⁷ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 51. – Арк. 17-19.

¹⁴⁸ ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 20.

Ось, наприклад, «Список засуджених до розстрілу по районах Чернігівської області за здійснення терористичних актів», складений в останніх числах грудня 1932 р¹⁴⁹.

<i>№</i>	<i>Прізвище, ім'я, по-батькові</i>	<i>Район</i>
1	Рудник Іван Павлович	Ромни
2	Лащ Петро Іванович	Ромни
3	Лащ Степан Петрович	Ромни
4	Кидик Петро Наумович	Ромни
5	Лагутін	Ромни
6	Сакун Федір Федорович	Глухів
7	Рябко Микола Павлович	Глухів
8	Кучерявенко Іван Остапович	Глухів
9	Северин П.К.	Ніжин
10	Ющенко Петро Петрович	Чернігів
11	Кресь Микола Олексійович	Чернігів
12	Петрик Григорій Олексійович	Чернігів
13	Шмаровозов	Ічня
14	Половчанко Яків Данилович	Конотоп
15	Ослицький	Конотоп
16	Зевака П.	Н.-Сіверський
17	Секерня П.	Н.-Сіверський
18	Пушкар О.	Н.-Сіверський
19	Мощенко С.	Н.-Сіверський
20	Бодняк П.	Н.-Сіверський
21	Гордієнко Яків	Сновськ
22	Метленко Петро	Борзна
23	Росик Андрій	Борзна
24	Острик	Борзна

Кожна нова звітна п'ятиденка приносила все нові і нові розстріли. Що прикметно, найвищу міру «соціального захисту» застосовували не тільки за теракти.

22 грудня 1932 р., звіт за четверту п'ятиденку: «Виїзні сесії облсуду винесли 9 вироків до розстрілу за зрив хлібозаготівель та мірчука, серед засуджених два колишніх члена партії».

31 грудня 1932 р., підсумки шостої п'ятиденки: «засуджено до розстрілу 9 чоловік за здійснення терористичних актів, крадіжку громадського майна і контрреволюційну агітацію».

¹⁴⁹ ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 43.

Влада лютувала, нещадно знищуючи всіх непокірних. Однак «партизанські» дії не припинялися. Дуже показовий випадок стався в Сновському районі.

21 грудня 1932 р., спецзведення ДПУ секретарю Чернігівського обкому КП(б)У Маркітану: «В ніч на 4 грудня в селі Кучинівка був здійснений замах на вбивство заступника голови сільради Семенова і колгоспника. Замах на Семенова вчинено другий раз – 25 листопада в нього був здійснений постріл із обрізу, Семенов залишився неушкодженим».

23 грудня 1932 р.: «Замах на Семенова Миколу Івановича 25 листопада був здійснений твердоздатчиком Гордієнко Яковом, який втік із БУПРу (засуджений на 3 роки за волинку та опір бригаді) і переховувався. Гордієнко в даний час затриманий і знаходиться під вартою, при цьому при арешті в нього вилучено обріз з 5-ма бойовими набоями».

31 грудня 1932 р.: «Не дивлячись на арешт і засудження Гордієнко, який здійснив невдалий замах на голову сільради т. Семенова, 22 грудня спільниками Гордієнко пострілом через вікно поранений тов. Семенов».

Після цього розлюченими «депеушниками» була проведена операція, в ході якої заарештовано 70 осіб¹⁵⁰.

*** *** ***

¹⁵⁰ ДАЧО. – Ф. П-470. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 30, 35, 47.

Розділ 6

Система репресій

Рабське становище радянського селянина остаточно закріплювалося неможливістю говорити правду. Попри те, що реквізиції в принципі не могли бути якоюсь військовою таємницею, бо відбувалися повсюдно і не минали жодного селянського двору, називати вголос речі своїми іменами було вкрай небезпечно. Репресивні органи не дрімали: відповідна інформація не тільки накопичувалася, але й одразу слідували жорстокі репресії для тих, хто не зміг змовчати від небаченої наруги над селянською працею.

Всіх, хто говорив правду, в кращому випадку брали на облік і «проробляли», але в більшості випадків зразу ж ув'язнювали. Після чого їх життя у «найбільш справедливому в історії людства суспільстві» не вартувало й ламаного шеляга. І це красномовно пояснює, чому очевидці страшної трагедії Голодомору-геноциду 1932-1933 рр. так не любили детально згадувати про ті події. Особливо за часів СРСР.

А про тих поодиноких відчайдух-сміливців, що у суцільно контрольованому тоталітарною владою суспільстві не боялися «різати правду-матку», ми дізнаємося переважно із спецзведень.

Квітень 1933-го

Як карали за правду

Початок квітня 1933 р., газети рясніють повідомленнями про те як радянські селяни, насамперед колгоспники, з ентузіазмом і посмішками на обличчях готуються до весняного сіву. Однак у суворій реальності все було з точністю до навпаки. Вражені розмахом реквізицій продовольства, які і раніше мали занадто мало спільного із здоровим глуздом, а восени 1932-го набули апокаліптичного масштабу, радянські селяни, перетворені «першою в світі державою трудящих» фактично у рабів, остаточно втрачали будь-яку мотивацію і відверто не горіли бажанням щось там сіяти: для чого сіяти, якщо знову все заберуть?

Секретне спецзведення Чернігівського обласного відділення ДПУ від 6 квітня 1933 р. окремим розділом старанно фіксує всі випадки відмови від «прийняття посівпланів індивідуальних господарств».

Село Гушин. Індивідуальник Кирило Борисович Герасименко відмовився прийняти спущений з гори посівплан і в гурті односелян так пояснював свої дії: «Не слід цього року сіяти і засипати насіння, все одно восени відберуть». І в колгосп вступати не варто, оскільки «там царює

панщина і колгоспники подохнуть від голоду». Як і слід було очікувати, сказане миттєво стало надбанням відповідних спецслужб. І красномовне резюме рядком нижче: «Герасименко заарештований. По справі проводиться слідство».

Село Полуботки. 64-річний Григорій Єрофійович Літоша також відмовився від посівного плану: «Семен немає, та й сіяти нема сенсу. Все одно голодував і буду голодувати, якщо посію – все одно заберете хліб». З огляду на похилий вік, Літоша не був заарештований, але через міськраду внесено клопотання про «позбавлення його землекористування і виселення за межі села».

У селі **Черниш** опирався спущеним згори посівпланам Яким Кіндратович Кирієнко. Тож над ним влаштували показове судилище: 5 років ув'язнення і 200 карбованців штрафу.

А в селі **Макишині** (нині Городнянського району) відразу 16 господарств «пішли у відмову». Репресивні органи провели відповідну роботу, наслідком якої став ще один показовий суд і 5-річні терміни ув'язнення для Івана Івановича Дорогого та Фоми Петровича Панкрата. Решта, вочевидь, були змушені «покаятися» і з німою приреченістю виконувати всі «плани» і «кампанії».

При цьому посівного матеріалу відверто не вистачає, тож влада по повній «пресує» всіх, хто не вступив до колгоспу, завищуючи і без того фантастичні плани. Тим часом у оспіваних радянської владою колгоспах не менш відверто пропадають і ті незначні запаси, що були в наявності. Що, власне, видається цілком логічним, адже рабська праця ніколи не була ефективною.

Село Жидиничі. У місцевому колгоспі імені Василенка значна нестача насіння люпину для посіву, при цьому виявляється, що завгосп Петро Несторенко і колишній голова колгоспу Костянтин Півень «умисно згноїли» 70 пудів насіння люпину.

У селі **Гущині** нестача гороху та вики, суцільна нестача і в комірника Доки, який складає фіктивні акти. Правління систематично пиячить із тим же комірником, розтринькуючи колгоспний хліб.

У селі **Зайці** бригадир колгоспу імені Молотова Степан Андрійович Штупун в процесі перевезення сіна влаштував пиятику з колгоспником Семеном Штупуном, членом правління Василем Чередниченком і «твердоздатчиком» Василем Мельником, відтак у хмільному тумані «загубили» дві підводи із сіном.

Чи слід дивуватися, що надивившись подібного «господарювання», деякі селяни прямою мовою висловлювали все, що думали. Федір Микитович Барабаш із села Стасів: «Якби ми не були дурнями, взяли б в свої руки зброю і виступили проти цих грабіжників, становище змінилося. Невже ви не розумієте до чого веде радянська влада?». Мабуть, розуміли. Але від гріха подалі «здали» Барабаша «органам» і того заарештували.

Або слова відчаю розкуркуленого Прокопа Стеченка із села Козероги: «Радвлада добиває селянство, черга за колгоспниками. Колгоспники помирають від голоду. Куди дивиться молодь, що не може виступити проти радянської влади?». Зрозуміло, Стеченка також заарештували.

А Йосипа Лепеху із Сибережі (нині Ріпкинського району) «взято на облік», бо базікав зайвого: «Життя наше дійшло до крапки. Люди голодують і пухнуть, а на це ніхто не звертає уваги».

Принагідно запитання до апологетів версії про неврожай 1932-го, як головну причину масового голодування: навіть якщо погодитись із таким твердженням, яким чином це виправдовує реакцію комуністичної влади, що не тільки не звертає уваги на голод, але й рішуче репресує всіх, хто сміє про голодування говорити?

Колгоспник і член сільради із села Сивки Леонтій Семенчук гірко констатував: «Дурне селянство, що вступає до колгоспу, там царює панщина. Працюєш день і ніч, і вічно голодні»¹⁵¹.

Концтабір для непокірних

Концтабори (тобто концентраційні табори – табори-в'язниці для значної кількості людей) у радянському суспільстві міцно асоціювалися з періодом нацистської окупації. Між тим у більшовицькій Росії концтабори існували ще з літа 1918 р. – узяття заручників й «облаштування трудових (концентраційних) таборів» стало одним із пунктів рішення Петроградського комітету РКП(б) від 23 липня 1918 р. про запровадження «червоного терору». А вже в квітні 1919 р. побачив світ декрет ВЦВК «Про табори примусових робіт», згідно якого кожне губернське місто могло мати мінімум один табір на 300 чоловік. Хай не вводить в оману термін «примусові роботи», оскільки в нацистських таборах ув'язнені також повинні були насамперед працювати. Концтабори швидко розмножувалися, вже в 1920 р. в одній тільки Чернігівській губернії існували концтабори в Чернігові, Глухові, Конотопі, Ніжині, Шостці, Городні, Борзні, Острі, Кролевці, Новгороді-Сіверському, Сосниці, в кожному з яких перебувало не менше 600 в'язнів.

¹⁵¹ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 164-165.

Зрозуміло, радянська історіографія уникала згадок про концтабори. Між тим вони собі спокійно існували і надалі, оскільки злочинна радянсько-компарти́йна влада завжди мала вдосталь ворогів. Не пустували вони і в 1933 р.

Янівка (сучасна Іванівка). Весною 1933-го 23 господарства відмовилися від посівплану. Як впливає із секретного спецзведення Чернігівського обласного відділення ДПУ від 22 квітня 1933 р., каральні органи уважно вивчили список непокірних і визначили підбурювачами «куркулів» та «твердоздатчиків» Андрія Демидовича Андросенка (втік із заслання), Гната Омеляновича Петренка, Феодосія Олександровича Ребенка та Йосипа Карповича Мовпана. Їх заарештували та направили клопотання в «Судтрійку» при Колегії ДПУ УСРР щодо «ув'язнення в концтабір». Що ж до решти, то «при відповідній обробці окремих із тих, що відмовилися сіяти, значна кількість прийняла план посіву... Деякі з них тут же подали заяви про вступ до колгоспу».

У **Лукашівці** відмовилися прийняти посівплан 26 господарств. Каральні органи діяли за тією ж схемою – визначення активістів (Дмитро Андрійович Пац, Василь Юхимович Колочицький, В.С. Лутченко), їх арешт і ламання решти страхом репресій.

Так, у **Количівці** із 16-и господарств-відмовників «при індивідуальній обробці» ДПУ-шниками 11 відразу дали обіцянку провести посів сім'ян. Подібні випадки непокори мали місце також у селах Осняки, Шестовиця, Звеничів.

Виступав проти посівпланів і Іван Іванович Пац із вже згадуваного села **Лукашівка**. Радянські спецслужби зафіксували його слова в гурті селян: «Війна почалася, Далекий Схід зайнятий японськими військами, Червона Армія відступає і в багатьох селах селяни вже виступають проти політики радянської влади. Пора й нам з активістами розправитися. Посівплан не приймайте, поки держава не надасть сім'ян». Як хотілося простому люду вірити, що хоч хто-небудь, хай би і японці, змете злочинну владу і дозволить вільно дихати, на повні груди. Паца заарештували і направили чергове клопотання в «Судтрійку» про ув'язнення в концтабір¹⁵².

Наприкінці травня 1933-го у чернігівській околиці голодомор набув загрозливих масштабів, стали відмічатися випадки масової смертності.

¹⁵² ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 182.

Селяни відверто ремствують, однак спецслужби лише старанно все фіксують.

Киселівка. Розкуркулений Іван Петрович Гунько проводить агітацію проти посіву: «Радянська влада морить нас голодом. Для того, щоб знищити половину селянства. Колгоспи організовують виключно для власної наживи. Чи довго ми будемо терпіти, аби дочекатися, щоб нас заживо закопали в могилу?». Гунька заарештовано, на нього також чекає концтабір.

А ми відзначаємо, що селяни прямо вказують на штучний характер голоду – тобто геноцид, про неврожай ніхто не згадує.

Звеничів. Андрій Павлович Кавера: «За кордоном нікуди дівати хліб, а в нас народ помирає з голоду, грабують наше селянство, продали нас комуністи. І лише тепер нам слід добиватися свободи». Кавері інкримінують заклики до селян взяти зброю в руки і скинути радянську владу. Відтак все «по стандарту»: арешт, клопотання про ув'язнення в концтабір¹⁵³.

Влада аж ніяк не прагнула почути доведених до відчаю селян. Всіх незадоволених заарештовують і направляють в концтабори.

Така доля чекала, зокрема, Михайла Петровича Кобця із села Москалі, який щойно повернувся із заслання в Челябінськ («В Челябінську робочих годують дохлим м'ясом, 10.000 чоловік отруїли. В Сибіру піднялося суцільне повстання, нам треба їх підтримати і ми тоді будемо вільними»), Кирила Борисовича Герасименка з Рябців («Крим зайнятий білими військами, скоро дістануться і до нас, і тоді ми розправимося з кровопивцями-комуністами. Нема сенсу селянам сіяти, оскільки все одно весь хліб у вас заберуть. Постанова про здачу хліба – хитра уловка радянської влади») та багатьох інших, хто не мовчав, а називав речі своїми іменами та закликав до повстання проти людиноненависницького режиму.

*** *** ***

¹⁵³ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 208.

Замість епілогу
Каяття? Ні, не чули

Тричі окупована більшовиками Україна потрапляла в пекельний лабіринт голодомору з величезними людськими жертвами – в 1921-1923, 1932-1933 та 1946-1947 рр. Головна причина мільйонів смертей – цілеспрямована політика вождів радянської держави, які ненавиділи селянство як клас і особливо непримиренно ставилися до українського села, бо вбачали в ньому носія національної ідентичності, що міг зруйнувати більшовицьку імперію.

Голод 1921-1923 рр. спричинили руйнація господарства, викликана громадянською війною в Росії та агресією РСФРР проти України, скорочення посівних площ внаслідок політики воєнного комунізму і продрозкладки, посуха, яка у 1921 р. охопила Поволжя, Північний Кавказ та південь України.

Цей голод не приховували. Про нього відкрито писали й говорили. В жовтні на Чернігівщині пройшов тиждень допомоги голодуючим¹⁵⁴. А 21 лютого 1922 р. Халявинський волосний партком прийняв наступне рішення: «Ввиду того, что многие члены партии и кандидаты не явились на общее собрание организации 19 февраля с/г, поэтому волпарком постановил, чтобы неявившиеся члены партии штрафовались в размере 1 пуда зерна в пользу голодающих, тем же, кто не внесет штраф, то исключитъ таких из партии»¹⁵⁵.

Зрештою, радянське керівництво отримало суттєву допомогу від світової спільноти, коли звернулося з проханням про допомогу.

В 1932-1933 рр. ситуація кардинально змінилася. Голодомор усіляко замовчувався. Хто не мовчав – миттєво ставав жертвою репресій. Для окремих іноземних журналістів, яких таки допускали на територію СРСР, влаштовували справжні «потьомкінські села» – із спеціально підібраними та ретельно проінструкованими відгодованими і усміхненими селянами.

Нагадаємо хоча б той факт, що петрушинський комуніст Дмитро Шурубенко був виключений з партії в лютому 1934 р. не так за систематичну пиятику, як «за розповсюдження провокаційних чуток серед селян с. Петрушина, що селяне знову будуть голодувати, як голодували в 1933 році».

Радянська або ж теперішня російська пропаганда можуть скільки завгодно розповідати про неврожай, але це не змінює головного: людям, що помирали від голоду, партійці та радянська влада жодної допомоги не надали. Вони взагалі не ставили за мету кого-небудь рятувати.

¹⁵⁴ ДАЧО. – Ф. П-4. – Оп. 1. – Спр. 123. – Арк. 7, 25

¹⁵⁵ ДАЧО. – Ф. Р-57. – Оп. 1. – Спр. 218. – Арк. 8.

Показово інше. Минув страшний 1933 р., який забрав мільйони життів українських селян – позаду залишилася трагедія, що перевершила своїми масштабами будь-які інші злочини на теренах України за всі попередні століття.

Здавалося, провідники злочинної сталінської політики мали б осмислити трагедію і схопитися за голову від скоєного. Але ж раніше ми не дарма акцентували увагу на ретельній селекції місцевих кадрів, які не знали нічого іншого, крім свавілля та насилля, якими забезпечувалося виконання всіх безкінечних «кампаній», що спускалися згори. Діяти інакше комсомольсько-партійний актив просто не вмів.

Саме тому сп'янілі від безкарної влади над народом кадри використовували, а потім відсували на задній план управлінської структури, викидали, а то й просто репресували або знищували. Це переконливо демонструє аналіз кадрової політики Петрушинського компартійного осередку. Він – типовий у масштабах України та всього СРСР. Робилося це з метою спрямування народного гніву проти ненависних виконавців та відведення його від самих себе, ідеологів та організаторів злочинів і злочинної політики, збереження системи тоталітарного управління від всеосяжних руйнівних дій «своїх» місцевих компартійних «князьків», а також збереження власної влади від таких «соратників», які природно поглядали на верхні сходинки і вершину піраміди державного апарату.

Проте, наступник були потрібні з таким ж людоджерськими «людськими» якостями, оскільки така природа цієї влади. Відтак навіть у відносно спокійний час (голод закінчився, а великий терор розпочнеться лише в 1937-му) комуністичний владний актив поводить себе як агресор на окупований території, сіючи кров, ворожнечу та розруху.

Підтвердженням тому – розповідь про дії комсомольців у 1934 р.

Петрушин, Андрійка **Комсомольський шабаш наприкінці 1934-го**

Радянська традиція зображувала комсомольців такими собі продовжувачами добрих справ «піонерів-тимурівців»: допомогти по господарству людям похилого віку, перевести через дорогу бабусю, взяти участь у благоустрою території, допомогти рідному колгоспу тощо. Цілком у дусі класичного твору Платона Воронько:

«Через поле, через гай
Ходить хлопчик Помогай.
Бачить хлопчик – садять сад,

Він поміг скінчити ряд.
Вмить приніс відро води
І полив аж три ряди.
Рій із пасіки пішов –
Помогай його знайшов...
За селом копали став, –
Помогай візок дістав.
Цілий день возив пісок,
Аж вищав його візок!..»

Власне, тимурівський рух виник на початку 1940-их, але ж зрозуміло, що і раніше партія виховувала молодь лише принциповою, чесною, доброю і уважною. Це мали бути, як записано в статуті ВЛКСМ, «покоління всесторонньо розвинених людей, які житимуть, працюватимуть і управлятимуть суспільними справами про комунізм. ВЛКСМ працює під керівництвом Комуністичної партії, є активним провідником партійних директив у всіх областях комуністичного будівництва».

Але ж відомо, що яблуко від яблуні недалеко падає, тож у реальному житті «хлопчики Помогай», подорослішавши, займалися дещо іншими справами: приймали активну участь у громадянській війні в Росії і російсько-українській війні 1917-1921 рр., проводили колективізацію і розкуркулення селянських господарств, старанно реквізували продовольство в голодних 1932-1933 рр., прирікаючи тим самим мільйони людей на голодну смерть. І не знали комсомольці ні жалю, ні співчуття. Ні честі, ні сорому.

20 листопада 1934 р. у таємному звіті начальника міліцейського відділення приміської смуги міста Чернігова Шелеста, призначеному для безпосереднього керівництва та місцевої партійної верхівки, відзначалося, що за останній час у ряді злочинів безпосередніми учасниками проходили «члени ЛКСМ» (Ленінського комуністичного союзу молоді).

Так, у селі **Жеведь** два комсомольця були організаторами і учасниками «терористичних актів разом з іншими кримінальниками».

У селі **Петрушині** секретар комсомольського осередку Микола Андрійович Ющенко переховував у себе на квартирі бандитів Якова Ковбасу, Петра Кривця та інших, із якими розкрадав колгоспний урожай. Виявляється, колгосп доручив Ющенку охорону врожаю, і майбутній комуніст швидко розвернув бурхливу діяльність. Він ще й підроблював своїм спільникам довідки з сільради, поцупивши звідти чисті бланки. Впиваючись безкарністю, Микола Ющенко та ще семеро грабіжників,

озброєні обрізами та револьверами, 9 вересня серед білого дня на дорозі Чорторійка (сучасна Малинівка) – Івашківка пограбували івашківських колгоспників. Вимагали грошей, Іллі Рісю розбили голову і катували. Івашківка – сусіднє з Петрушином село, тож потерпілі легко опізнали серед нападників комсомольського ватажка, який після цього опинився у «БУПРі» (будинку примусової праці).

Щось подібне учинили і комсомольці села **Андріївка** Трохим Васильович Мневець та Ничипор Лавринович Дудар. Увечері 11 листопада, коли вже стемніло, «комсомольський дует», прихопивши мисливську рушницю, вийшов із лісу на шлях у Ковпиту і пограбував тамтешнього заготівельника Андрія Терешкова Пустовойта, який підводою віз крам для «стимулювання заготівель у селі». Під час нальоту Мневець побив рушницею дружину потерпілого, а пограбовані речі зберігали на квартирі у ще одного комсомольця, Максима Сизого¹⁵⁶.

Каятися ніхто не збирався.

Війна більшовиків з українським народом лише набирала обертів...

*** *** ***

¹⁵⁶ ДАЧО. – Ф. П-616. – Оп. 1. – Спр. 209. – Арк. 120.

З М І С Т

Вступ	3
Частина I	
Комуністична селекція (на прикладі Петрушинського компартійного осередку).....	10
Частина II	
Хроніки війни компартійного активу з народом	104
<i>Розділ 1</i>	
<i>«Колективізація» як новий етап війни більшовиків з українським народом</i>	105
<i>Розділ 2</i>	
<i>Самопостачання, або Чи всі потерпали від голоду в 1932-1933 роках?</i>	114
<i>Розділ 3</i>	
<i>Насильство місцевого радянського апарату</i>	137
<i>Розділ 4</i>	
<i>Анатомія комуністичного правосуддя</i>	148
<i>Розділ 5</i>	
<i>Збройний опір</i>	163
<i>Розділ 6</i>	
<i>Система репресій</i>	173
<i>Замість епілогу</i>	
<i>Каяття? Ні, не чули</i>	178

Науково-популярне видання

**Горобець Сергій Михайлович
Бутко Сергій Володимирович**

**ХРОНІКИ ВІЙНИ БІЛЬШОВИКІВ
З УКРАЇНСЬКИМ НАРОДОМ.
ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ
НА ЧЕРНІГІВЩИНІ:
ВИКОНАВЦІ ЗЛОЧИНУ**

**Відповідальний редактор Андрій Курданов
Технічний редактор Олег Єрмоленко
Художнє оформлення Олег Єрмоленко
Комп'ютерний набір Сергій Горобець**

Підписано до друку 15.11.2016.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Cyr.
Ум. друк. арк. 11,5. Ум. фарб.-відб. 11,5. Обл.-вид. арк.10,7.
Зам. № 0133. Тираж 200 прим.

ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року
Тел.: (0462) 972-664

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40

*столошной коллективизацией
бедняцко-средняцких хозяйств*

*укрепим связь
пролетариата с крестьянством*

**ЛИКВИДИРУЕМ
КУЛАЧЕСТВО КАК
КЛАСС**